

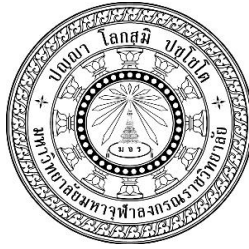
พุทธสถานเสวนาเพื่อสร้างความสามัคคีระหว่างวัดกับชุมชนบ้านหนองไผ่
จังหวัดกาญจนบุรี

BUDDHIST DIALOGUE FOR UNITY BETWEEN THE TEMPLE AND BAAN
NONGPHAI COMMUNITY IN KANCHANABURI PROVINCE

พระปลัดวิศรุต ธีรสทุโร (ตั้งใจ)

สารนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาสันติศึกษา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๗

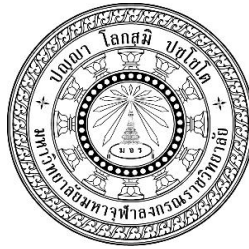
พุทธสถานเสวนาเพื่อสร้างความสามัคคีระหว่างวัดกับชุมชน : ชุมชนบ้าน
หนองไผ่ จังหวัดกาญจนบุรี

พระปลัดวิศรุต ธีรสทุโธ (ตั้งใจ)

สารนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาสันติศึกษา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๗

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

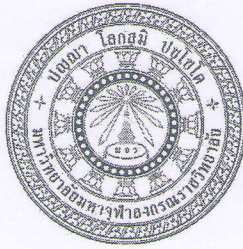
BUDDHIST DIALOGUE FOR UNITY BETWEEN THE TEMPLE AND BAAN
NONGPHAI COMMUNITY IN KANCHANABURI PROVINCE

Phrapalad Wisarut Thirasaddho (Tangjai)

A Thematic Paper Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement for, the Degree of
Master of Art
(Peace Studies)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Bangkok, Thailand
C.E. 2014

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับสารนิพนธ์เรื่อง
“พุทธเสวนาเพื่อสร้างความสามัคคีระหว่างวัดกับชุมชน: ชุมชนบ้านหนองไผ่ จังหวัดกาญจนบุรี”
เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสันติศึกษา

(พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบสารนิพนธ์

ประธานกรรมการ

(พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, รศ.ดร.)

กรรมการ

(พระศรีคัมภีรญาณ, รศ.ดร.)

กรรมการ

(ดร.อุทัย สติมัน)

อาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์

พระศรีคัมภีรญาณ, รศ.ดร.

ชื่อผู้วิจัย

(พระปลัดวิศรุต ธีรสุโข)

ชื่อสารนิพนธ์ : พุทธศาสนเสวนาเพื่อสร้างความสามัคคีระหว่างวัดกับชุมชนบ้านหนองไผ่
 จ.กาญจนบุรี
 ผู้วิจัย : พระปลัดวิศรุต ธีรสโร (ตั้งใจ)
 ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (สันติศึกษา)
 อาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์ : พระศรีคัมภีร์ญาณ, รศ.ดร., ป.ธ.๙, ศษ.บ., พธ.ม., Ph.D (Pali&Buddhist Studies)
 วันสำเร็จการศึกษา : ๒๐ มีนาคม ๒๕๕๘

บทคัดย่อ

สารนิพนธ์นี้มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ (๑) เพื่อศึกษาแนวคิดการสานเสวนาตาม
 ทฤษฎีตะวันตกและตามแนวทางพระพุทธศาสนา (๒) เพื่อศึกษาสภาพปัญหาการขาดความสามัคคี
 ระหว่างวัดกับชุมชนบ้านหนองไผ่ (๓) เพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้พุทธศาสนเสวนาสร้างความสามัคคี
 ระหว่างวัดกับชุมชนบ้านหนองไผ่ การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการศึกษาเอกสารและการ
 สังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม

ผลการศึกษาพบว่า การสานเสวนาตามหลักพระพุทธศาสนาและตามหลักทฤษฎี
 ตะวันตกต่างก็มุ่งเน้นในเรื่องของการฟังเป็นประเด็นสำคัญ แต่ก็มีประเด็นรายละเอียดของการฟังที่
 แตกต่างกัน กล่าวคือ การฟังในหลักพระพุทธศาสนา เป็นการฟังเพื่อได้มาซึ่งปัญญาตามหลัก
 สัมมาทิฐิ (ความเห็นชอบ) เพื่อเป็นปัจจัยที่นำไปสู่จุดหมายที่สูงกว่าก็คือความหลุดพ้นจากทุกข์ ซึ่งใน
 ที่นี้ผู้วิจัยเรียกว่า “พุทธศาสนเสวนา” ในขณะที่การสานเสวนาตามแนวคิดทฤษฎีตะวันตกไม่จำเป็นต้อง
 ให้ได้ทางออกความหลุดพ้นจากทุกข์ แต่เป็นเพียงการฟังเพื่อยกระดับความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันและมี
 ความสมานฉันท์เป็นจุดหมาย

ผลจากการศึกษาสภาพปัญหาการขาดความสามัคคีระหว่างวัดกับชุมชนบ้านหนองไผ่ จ.
 กาญจนบุรี อันเนื่องมาจากการไม่ฟังกันระหว่างวัดกับชุมชนบ้านหนองไผ่ โดยความขัดแย้งสามารถ
 แบ่งออกเป็น ๒ ลักษณะ กล่าวคือ ความขัดแย้งภายใน (internal conflict) เป็นความขัดแย้งในแง่
 ความคิด ความรู้สึก ค่านิยมที่แตกต่าง และความขัดแย้งภายนอก (external conflict) เป็นความ
 ขัดแย้งที่เกิดจากความสัมพันธ์ ผลประโยชน์ ข้อมูล โครงสร้างทางสังคมที่แตกต่างกัน

ในการประยุกต์ใช้ “พุทธศาสนเสวนาเพื่อสร้างความสามัคคีระหว่างวัดกับชุมชนบ้าน
 หนองไผ่ จ.กาญจนบุรี” จะเน้นที่กระบวนการรับรู้ของมนุษย์เป็นหลักหรือที่เรียกว่า “อายตนะ” ทั้ง
 อายตนะภายในและภายนอก ตลอดจนถึงในการหยิบยกชุดหลักธรรมได้แก่ พรหมวิหารธรรม ขันติ
 ธรรม สาราณียธรรม มาใช้ในการส่งเสริม ต่อวิธีการสร้างความสามัคคีปรองดองสมานฉันท์ ผ่าน
 กระบวนการฟังกระบวนการมีส่วนร่วมเพื่อสร้างสรรค์บรรยากาศที่เปิดกว้าง เสมอภาค และเป็นมิตร
 การฟังกับการสานเสวนาจึงเป็นกระบวนการสื่อสารด้วยใจที่เมตตา เป็นการพัฒนาจาก “ภายใน” โดย
 ก้าวพ้นความแตกต่าง ความไม่เข้าใจ ความขัดแย้ง ซึ่งแสดงออกจากภายนอก เพื่อให้ทุกฝ่ายเข้าใจ
 และยอมรับความต่างตระหนักในความเหมือน เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

ดังนั้น การศึกษา“พุทธสถานเสวนาเพื่อสร้างความสามัคคีระหว่างวัดกับชุมชน” ทำให้เกิดกระบวนการฟังอย่าง “สัมมาทิฐิ” เป็นการพัฒนาทักษะการฟังให้เกิดปัญญาอย่างต่อเนื่องเพื่อยกระดับจิตใจที่สูงขึ้นตามหลักของพระพุทธศาสนาอันจะนำมาซึ่งความสุข ความสงบ สันติ สามัคคีต่อชุมชน สังคม และประเทศชาติต่อไป

Thematic Paper Title: Buddhist Dialogue for Unity between the Temple and Baan Nongphai Community in Kanchanaburi Province

Researcher : Phrapalad Wisarut Thirasaddho (Tangjai)

Degree : Master of Arts (Peace Studies)

Thesis Supervisory Committee

: Assoc. Prof. Phrasrigambhirayan (Somjin Sammāpañño), Pali
ix, B.Ed., M.A. (Buddhist Studies), PhD (Pali & Buddhist
Studies)

Date of Graduation : March, 20 2015

ABSTRACT

This study of ‘Buddhist Dialogue for Unity between Temple and Baan Nongphai Community in Kanchanaburi ’ consists of 3 objectives, i.e., (1) to study the idea of Dialogue according to western theories and Buddhist way; (2) to study problem situation of unity lacking between the temple and Baan Nongphai Community in Kanchanaburi; and (3) to study the application of using Buddhist Dialogue to create unity between the temple and Baan Nongphai Community. This study was a qualitative research. The study documents and participant observation.

From this analytical study, it is found that the Dialogue both in accordance with Buddhist principles and western theories aim to listening as the important matter; nevertheless, there are different points of listening. Listening in Buddhist way is to obtain wisdom according to the principle of Sammādiṭṭhi (the right understanding) for reaching the higher goal of being free from sorrows than wisdom, which the researcher call it ‘Buddhist Dialogue’ while the aim of Dialogue in western theories does not need to obtain being free from sorrows; it is just the listening to uplift good relationship to each other for the aim of unity.

From studying the problem situation, the cause of unity lacking between the temple and Baan Nongphai Community in Kanchanaburi is from not listening to each other. Their conflicts are divided into 2 categories of internal and external ones. The internal conflict is in the aspects of different thought, feelings and value whereas the external one is caused by different benefits, information and social structure.

In applying ‘Buddhist Dialogue to create unity between the temple and Baan Nongphai Community in Kanchanaburi’, the researcher will emphasize the process of human beings’ perception as the core, called inner and outer ‘Āyatana’ together with giving example sets of Dhamma principles; i.e. Brahmavihāradhamma, Khantidhamma, and Sārahīyadhamma for promoting the means of creating unity through the process of listening and participation for the result of wider, equal and friendly atmosphere. Hence, listening and Dialogue are the process of communication with loving kindness which is the ‘internal’ development by stepping out from difference, not understanding and conflicts of which are externally expressed in order to let every side understand and accept the difference as well as realize similarity to happily live together.

Therefore, the study of Buddhist Dialogue to create unity between the temple and the Community yields the process of the listening according to Sammāditṭhi. It is the development of listening skill for continual wisdom to uplift the mind in accordance with Buddhism. This will further bring happiness, tranquility, peace and unity towards community, society and country.

กิตติกรรมประกาศ

สารนิพนธ์เรื่อง พุทธศาสนเสวนาเพื่อสร้างความสามัคคีระหว่างวัดกับชุมชน เขียนขึ้นจากแรงบันดาลใจจากการมุ่งหวังเห็นสังคมมีความสุขสันติ โดยใช้การฟังเป็นเครื่องมือประเภทหนึ่งในการจัดการความขัดแย้ง เมื่อเกิดขึ้น ดังนั้น สารนิพนธ์เล่มนี้จะสำเร็จไม่ได้เลย ถ้าหากไม่ได้รับความเมตตาอนุเคราะห์ การชี้แนะ การช่วยเหลือและการอุปถัมภ์สนับสนุนจากหลายฝ่าย ผู้วิจัยจึงขอกราบขอบพระคุณและขอเจริญพรขอบคุณผู้ที่เกี่ยวข้องทุกท่านมา ณ โอกาสนี้

ขอกราบขอบพระคุณ พระศรีคัมภีรญาณ,รศ.ดร. รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ ผู้เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์ ซึ่งท่านเมตตาอนุเคราะห์ ชี้แนะและแก้ไขตรวจสอบข้อบกพร่องต่างๆ จนสำเร็จลุล่วงด้วยดี

ขอกราบขอบพระคุณ พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส,รศ.ดร. ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายวิชาการ ซึ่งท่านได้เมตตามาเป็นประธานสอบป้องกันวิทยานิพนธ์เล่มนี้ และขอขอบคุณคณาจารย์เจ้าหน้าที่โครงการสันติศึกษา ไม่ว่าจะเป็น พระมหาดวงเด่น จิตฺตญาณ,ดร.พระปลัดสมชาย ปโยโค, ดร.ชนทอง วัฒนประดิษฐ์, ดร.อุทัย สติมัน ตลอดจนถึงเจ้าหน้าที่บัณฑิตวิทยาลัยอีกหลายท่านที่ไม่ได้เอ่ยนาม ซึ่งได้ให้คำปรึกษา คำแนะนำ การตรวจทานรูปเล่ม และการอำนวยความสะดวกต่าง ๆ

ขอกราบขอบพระคุณ พระครูวินัยธรสุกรี สุจิตโต ผู้อำนวยการสำนักงานสภามหาวิทยาลัย มจร. ในการให้คำปรึกษา ให้ความสะดวกด้านที่พักอาศัยในช่วงเวลาที่ข้าพเจ้าเดินทางมาศึกษาที่มหาวิทยาลัย

ขอกราบขอบพระคุณและขอเจริญพรขอบคุณ พระอาจารย์สำพาน สุทธิสทฺโธ (อุดมผล) ประธานคณะสงฆ์ และคณะสงฆ์ พร้อมด้วยอุบาสกอุบาสิกา วัดถ้ำเขาชะอางค์ ซึ่ง ให้ความเมตตาให้การสนับสนุนการศึกษาแก่ข้าพเจ้ามาโดยตลอด และยังคงห่วงใยติดตามซักถามอยู่เสมอ ขอกราบขอบคุณมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยที่ได้ให้การศึกษอบรมสั่งสอน

ขออนุโมทนาขอบคุณผู้มีอุปการคุณทุกท่านทั้งในอดีตและปัจจุบัน ซึ่งได้ให้ความเมตตาอนุเคราะห์ ให้การสนับสนุน ให้ทุนการศึกษา ไม่ว่าจะเป็นโดยตรงและทางอ้อม อาทิเช่น พระครูกาญจนสารคุณ (พระอุปัชฌาย์) เจ้าคณะอำเภอด่านมะขามเตี้ย, พระมหาสุวัฒน์ สุวฑฺฒโน เจ้าคณะตำบลวังศาลา, พร้อมทั้งเหล่ากัลยาณมิตรทุกท่านที่ไม่ได้เอ่ยนามก็ตาม

อานิสงส์แห่งคุณงามความดีอันใดที่เกิดจากสารนิพนธ์เล่มนี้ ข้าพเจ้าขอมอบเป็นเกียรติเพื่อตอบแทนหรือบูชาคุณแก่ผู้มีอุปการคุณทุกท่าน ญาติมิตร คณาจารย์ และ นักวิชาการผู้เป็นเจ้าของผลงานโดยเฉพาะอย่างยิ่ง พระไพฑูริย์ ญาณวิบุโล (พิศาลวิโรภาส) และ ผศ.ดร. ปาริชาติ สุวรรณบุบผา เพราะถ้าไม่ได้อาศัยท่านเหล่านี้ก็คงจะไม่มีวันนี้อย่างแน่นอน ส่วนข้อบกพร่องหรือผิดพลาดใด ๆ ข้าพเจ้าขอน้อมรับคำติชมและขออภัยมา ณ โอกาสนี้ ขออำนาจพรให้ทุกท่านจงมีแต่ความสุขและความเจริญรุ่งเรืองตลอดไป

พระปลัดวิศรุต ธีรสทฺโธ (ตั้งใจ)

...../...../ ๒๕๕๘

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ฉ
สารบัญแผนภูมิ	ฎ
สารบัญตาราง	ฏ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ฐ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๔
๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๔
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย	๔
๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๕
๑.๖ ทบทวนเอกสาร และรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๕
๑.๗ วิธีดำเนินงานวิจัย	๑๐
๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๑๑
บทที่ ๒ แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวกับการสานเสวนา	๑๒
๒.๑ แนวคิดการสานเสวนาตามทฤษฎีตะวันตก	๑๒
๒.๑.๑ ความหมายและความสำคัญ	๑๒
๒.๑.๒ เป้าหมายของการสานเสวนา	๑๓
๒.๑.๓ ระดับขั้นของกระบวนการฟัง	๑๔
๓.๑.๔ ประโยชน์ของการสานเสวนา	๑๕
๒.๒ หลักการสานเสวนา	๑๗
๒.๒.๑ กระบวนการจัดสานเสวนา (Dialogue Process)	๒๔
๒.๒.๒ องค์ประกอบของการทำสานเสวนา	๒๖
๒.๓ แนวคิดพุทธสานเสวนา (buddhist dialogue)	๒๙

๒.๓.๑ เครื่องมือในการฟังตามแนวทางพระพุทธศาสนา	๓๐
๒.๓.๒ ลำดับขั้นตอนกระบวนการฟังในธรรม	๓๑
๒.๓.๒.๑ การรับฟังแบบบริสุทธิ์	๓๒
๒.๓.๒.๒ การรับฟังแบบเสวยโลก	๓๒
๒.๓.๓ หลักการฟังเพื่อการสานเสวนาตามหลักพระพุทธศาสนา	๓๓
๒.๔ สรุป	๔๐
 บทที่ ๓ บริบทสภาพปัญหาความขัดแย้งระหว่างวัดกับชุมชนบ้านหนองไผ่	 ๔๓
๓.๑ บริบทข้อมูลทั่วไปของชุมชนบ้านหนองไผ่	๔๓
๓.๑.๑ ด้านที่ตั้งและอาณาเขต	๔๓
๓.๑.๒ ด้านสภาพภูมิประเทศ	๔๓
๓.๑.๓ ด้านพื้นที่	๔๔
๓.๑.๔ เส้นทางคมนาคม	๔๔
๓.๑.๕ ข้อมูลสถานที่สำคัญ	๔๔
๓.๑.๖ ลักษณะภัยธรรมชาติที่ปรากฏ	๔๔
๓.๑.๗ แหล่งท่องเที่ยวและสถานที่พักผ่อนของชุมชน	๔๔
๓.๑.๘ ข้อมูลด้านสังคม	๔๔
๓.๑.๙ ประวัติความเป็นมาของสมาชิกในชุม รูปแบบการตั้งถิ่นฐาน	๔๕
๓.๑.๑๐ ขนบธรรมเนียมประเพณี การศึกษา วัฒนธรรม ศาสนาและความเชื่อ	๔๕
๓.๑.๑๑ ผู้นำตามธรรมชาติ กลุ่มตามธรรมชาติ	๔๖
๓.๒ สภาพปัญหาความขัดแย้งระหว่างวัดกับชุมชนบ้านหนองไผ่	๔๖
๓.๓ สาเหตุของปัญหาความขัดแย้งในชุมชน	๔๗
๓.๓.๑ ปัญหาด้านทรัพยากร	๔๗
๓.๓.๒ ปัญหาอิทธิพลทางด้านความคิด	๔๘
๓.๓.๓ ปัญหาการไม่ยอมรับเจ้าอาวาสรูปปัจจุบันของบางกลุ่มในชุมชน	๔๘
๓.๔ ผลกระทบจากความขัดแย้ง	๔๙
๓.๔.๑ ผลกระทบเชิงลบ	๔๙
๓.๔.๒ ผลกระทบเชิงบวก	๔๙
๓.๕ วิธีการจัดการความขัดแย้งของชุมชนที่ผ่านมา	๔๙
 บทที่ ๔ แนวทางส่งเสริมการประยุกต์ใช้กระบวนการพุทธสานเสวนาสร้าง	 ๕๓
ความสามัคคีระหว่างวัดกับชุมชนบ้านหนองไผ่ จ.กาญจนบุรี	

๔.๑ ปัญหาของการไม่ฟังกันในสังคมปัจจุบัน	๕๓
๔.๒ สาเหตุของการไม่ยอมฟังซึ่งกันและกัน	๕๕
๔.๓ พุทธศาสนเสวนากับการทำสานเสวนา	๕๖
๔.๓.๑ จุดร่วม	๕๖
๔.๓.๒ จุดต่าง	๕๘
๔.๔ พุทธศาสนเสวนาเพื่อสร้างความสามัคคีระหว่างวัดกับชุมชน	๕๘
๔.๔.๑ การประยุกต์ใช้การฟังตามหลักพุทธศาสนเสวนาระดับภายในจิตใจ	๖๐
๔.๔.๒ การประยุกต์ใช้การฟังตามหลักพุทธศาสนเสวนาระดับภายนอกจิตใจ	๖๒
๔.๕ แนวทางในการประยุกต์ใช้ “พุทธศาสนเสวนาสร้างความสามัคคีระหว่างวัดกับชุมชนบ้านหนองไผ่”	๖๔
๔.๕.๑ พุทธศาสนเสวนา(Buddhist Dialogue)	๖๔
๔.๕.๒ วิธีการประยุกต์ใช้พุทธศาสนเสวนา	๖๕
๔.๕.๒.๑ การประยุกต์ใช้การฟังระดับภายในจิตใจ	๖๕
๔.๕.๒.๒ การประยุกต์ใช้การฟังระดับภายนอกจิตใจ	๖๘
๔.๖ สรุป	๗๐
บทที่ ๕ บทสรุปข้อเสนอแนะ	๗๑
๕.๑ บทสรุป	๗๑
๕.๒ ข้อเสนอแนะ	๗๕
บรรณานุกรม	๗๗
ประวัติผู้วิจัย	๘๓

สารบัญแผนภูมิ

เรื่อง	หน้า
แผนภูมิที่ ๒.๑ แสดงกระบวนการรับรู้	๓๒
แผนภูมิที่ ๒.๒ แสดงกระบวนการธรรมการฟัง	๓๒
แผนภูมิที่ ๓.๑ ตารางแสดงจำนวนประชากรและสมาชิกในครัวเรือนของชุมชนบ้านหนองไผ่	๔๕
แผนภูมิที่ ๓.๒ แนวทางการจัดการความขัดแย้งของชุมชนบ้านหนองไผ่	๔๒

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

ก. คำอธิบายคำย่อเกี่ยวกับพระไตรปิฎก

อักษรย่อในวิทยานิพนธ์นี้ใช้การอ้างอิงจากคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๙ โดยระบุชื่อย่อคัมภีร์ เล่ม/ข้อ/หน้า ตามลำดับ เช่น ที.สี. (ไทย) ๙/๒๗๖/๙๗. หมายถึง ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค ภาษาไทย เล่มที่ ๙ ข้อที่ ๒๗๖ หน้า ๙๗.

พระวินัยปิฎก

วิ.ป. (ไทย) = วินัยปิฎก ปริวารวรรค (ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฏิกวรรค	(ภาษาไทย)
ม.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มูลปณาสก	(ภาษาไทย)
ม.อุ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	อุปรปณาสก	(ภาษาไทย)
ส.ส.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	สคาถวรรค	(ภาษาไทย)
ส.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
อง.จตุกก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	จตุกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ปญจก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ปญจกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ฉกก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ฉกกนิบาตนิบาต	(ภาษาไทย)
ข.ธ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ธรรมบท	(ภาษาไทย)
ข.อิตติ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	อิตติวุตตกะ	(ภาษาไทย)
ข.อป.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	อปทาน	(ภาษาไทย)

พระอภิธรรมปิฎก

อภ.วิ. (ไทย) = อภิธรรมปิฎก วิภังค์ (ภาษาไทย)

อรรถกถาพระสุตตันตปิฎก

ม.ม.อ.	(ไทย)	=	มัชฌิมนิกาย	ปปัญจสูทนี	มูลปณาสกอรรถกถา	(ภาษาไทย)
อง.ฉกก.อ.	(ไทย)	=	อังคุตตรนิกาย	มโนรถปุรณี	ฉกกนิบาตอรรถกถา	(ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การอยู่ร่วมกันในสังคมไทยซึ่งส่วนใหญ่เป็นสังคมเกษตรกรรม มีความสัมพันธ์แบบเครือญาติ พี่น้อง โดยมีศาสนา และมีขนบธรรมเนียมประเพณี เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ ทำให้สังคมไทยอยู่ร่วมกันได้ แม้ในบางชุมชน จะมีหลายชนเผ่า มีความต่างทางภาษา ค่านิยม ประเพณี กันไปบ้าง แต่ก็พบความขัดแย้งและการเกิดความรุนแรงน้อยมาก แต่อย่างไรก็ตาม “ความขัดแย้งในชุมชนเกิดขึ้นได้อยู่ตลอดเวลา เป็นเรื่องปกติ ธรรมดาของมนุษย์โลก”^๑ ผู้นำชุมชน จึงต้องมีบทบาทหนึ่งที่สำคัญ คือ บทบาทในการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้ง กรณีพิพาทต่างๆที่เกิดขึ้นในชุมชน แต่ในขณะเดียวกัน ผู้นำชุมชนเองก็สามารถก่อให้เกิดความขัดแย้งขึ้นได้ซึ่ง ความขัดแย้ง (conflict) เป็นสถานการณ์ของความไม่ลงรอยกันทางแนวความคิด ความเห็นและการปฏิบัติในสังคมมนุษย์^๒ ที่เมื่ออยู่รวมกันเป็นกลุ่ม เป็นชุมชน เป็นสังคมและประเทศชาติแล้ว ต่างก็มีกิจกรรมมีความสัมพันธ์มีบทบาทและหน้าที่ภายใต้กรอบ ขนบธรรมเนียม วัฒนธรรมประเพณีที่แตกต่างกันออกไป อีกทั้งยังรวมไปถึงเผ่าพันธุ์ เชื้อชาติ ที่ต่างกัน ย่อมส่งผลให้เกิดความเห็นและวิถีปฏิบัติต่างกันไป จนบางครั้งไม่สามารถตกลงกัน ไม่สามารถเชื่อมประสานแนวคิดในทิศทางเดียวกัน การขัดผลประโยชน์ การเอารัดเอาเปรียบ การไม่ได้รับความเป็นธรรม มีการซื้อเสียงเลือกตั้งเพื่อหวังผลประโยชน์ทางการเมืองเป็นเหตุให้ชุมชนได้รับความเสียหายเพราะมาจากการกระทำของคนในชุมชนด้วยตนเอง ปรากฏการณ์เหล่านี้ เป็นเครื่องบ่งบอกถึงสภาพความขัดแย้งได้ก่อตัวขึ้นแล้วในชุมชน

ชุมชนบ้านหนองไผ่ ตั้งอยู่ในเขต อำเภอด่านมะขามเตี้ย จังหวัดกาญจนบุรี เป็นชุมชนที่มีความหลากหลายด้านประชากรซึ่งส่วนมากเป็นประชากรที่อพยพย้ายถิ่นมาจากพื้นที่อื่นและมีความหลายทางชาติพันธุ์ เช่นลาว ญวน กระเหรี่ยง คนไทยเชื้อสายพม่า เป็นต้น แต่อย่างไรก็ตามชุมชนบ้านหนองไผ่เป็นชุมชนที่ผู้คนมีจิตใจเอื้ออาทรถ้อยทีถ้อยอาศัย อาศัยอยู่ร่วมกันด้วยความสามัคคี โดยมีวัดเป็นศูนย์รวมทางด้านจิตใจเพราะเหตุว่า อดีตเจ้าอาวาสวัดถ้าเขาชะอางค์ พระครูกาญจนสิริธรรม (เฉลิม แก้วทอง) เป็นที่ยอมรับของคนในชุมชนและจะเป็นผู้ชักชวนชุมชนร่วมพัฒนาวัด โรงเรียนตลอดจนดูแลพื้นที่ป่าในชุมชน ภายหลังพระครูกาญจนสิริธรรมได้มรณภาพ ความขัดแย้งระหว่างชุมชนเริ่มก่อตัวขึ้น ด้วยปัจจัยของความเจริญทางด้านวัตถุเริ่มเข้ามาสู่ชุมชน ด้วยเหตุแห่งความเจริญนั้น มีเรื่องผลประโยชน์ที่แอบแฝงเข้ามา เมื่อคนในชุมชนเริ่มมีความเป็นอยู่เปลี่ยนแปลงจากเดิมเป็น

^๑สุพัตรา จิตตเสถียร, “การป้องกันความขัดแย้งและการยุติความขัดแย้ง”, วารสารสถาบันพระปกเกล้า, ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๑ (เดือนมกราคม- เมษายน, ๒๕๕๓), หน้า ๔๒-๔๓.

^๒วันชัย วัฒนศัพท์, ความขัดแย้งหลักการและเครื่องมือการแก้ปัญหา, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (ขอนแก่น: โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา, ๒๕๕๕), หน้า ๑๐.

สังคมเกษตรกรรมแบบดั้งเดิม คือ สังคมเกษตรที่ไม่ใช้เทคโนโลยีทางด้านวัตถุเครื่องทุ่นแรงและสารเคมี มีความสัมพันธ์แบบเครือญาติ พี่น้อง โดยมีศาสนา และมีขนบธรรมเนียมประเพณี เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ ทำให้สังคมชุมชนอยู่ร่วมกันได้แม้สมาชิกในชุมชนจะมี ค่านิยมแตกต่างกันไปบ้าง แต่ปัจจุบันก็พบว่าเกิดความขัดแย้งในด้านแนวทางการพัฒนาชุมชนรวมถึงวัดถ้าเขาชะอางค์ด้วย และก่อให้เกิดความรุนแรงเมื่อชาวบ้านเริ่มมีความคิดความเห็นไม่ลงรอยกัน

ปัญหาทางค่านิยมที่แตกต่างกันเริ่มก่อตัวขึ้นเรื่อย ๆ จนมาถึงในปี พ.ศ.๒๕๕๐ จนถึงปัจจุบัน เริ่มเด่นชัดจนขึ้นเรื่อย ๆ และมีที่ท่าว่าจะไม่มีแนวโน้มลดลงเลย กรณีพิพาทต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน เช่น การจัดสรรแบ่งปันพื้นที่ทำกินทรัพยากรด้านป่าไม้ (พื้นที่บริเวณเขตวัดที่เป็นป่าชุมชน) และบางครั้ง ผู้นำชุมชนเองก็สามารถก่อให้เกิดความขัดแย้งกันขึ้นมาเองได้ เช่น กรณีต่อมา ได้มีการกระจายอำนาจให้ท้องถิ่นบริหารจัดการเองมากขึ้น ผู้นำชุมชน ที่มีบทบาทสำคัญ อีกกลุ่มหนึ่ง คือ ผู้นำองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ทำให้ในช่วงแรกๆ ของการกระจายอำนาจการปกครองสู่ท้องถิ่นนั้น ฝ่ายปกครองท้องถิ่น ที่เกิดความรู้สึกว่า ถูกลดบทบาทและความสำคัญลง ไปอย่างมาก จนทำให้หลายๆ พื้นที่ มีการต่อต้านกันด้วยการไม่ให้ความร่วมมือ และนำไปสู่การแบ่งพรรคแบ่งพวกเกิดขึ้นในชุมชน จนเข้ามาถึงวัดถ้าเขาชะอางค์ ด้วยแนวทางการพัฒนาวัดของเจ้าอาวาสรูปใหม่ต่อจากอดีตเจ้าอาวาสที่มักไม่ค่อยฟังความคิดเห็นจากชุมชนและคนในชุมชนบางกลุ่มที่มีความเกรงอกเกรงใจต่อพระสงฆ์ ก็จะมีความเห็นที่สอดคล้องตามเจ้าอาวาสรูปปัจจุบัน จึงเริ่มเกิดความขัดแย้งกับชาวบ้านอีกกลุ่มที่มีความเห็นต่างออกไปด้วย แต่ก็ต้องกล่าวเสริมอีกว่าในบางช่วงเวลาทางเจ้าอาวาสรูปปัจจุบันก็พอที่จะฟังเหตุผลบ้าง บางครั้งก็เป็นฝ่ายประนีประนอมต่อความขัดแย้งนั่นเอง ด้านแนวทางการพัฒนาวัดของเจ้าอาวาสรูปปัจจุบันก็มักจะมีส่วนเกี่ยวข้องกับทรัพยากรชุมชน ตลอดจนการอุปถัมภ์จากชุมชน ในด้านการเงินด้วยการมีส่วนร่วมของชุมชนเริ่มลดน้อยลงจึงทำให้เกิดความขัดแย้งอยู่เสมอ ด้วยผู้นำชุมชนก็มักจะเป็นต้นเหตุสร้างความขัดแย้งอีกด้วยโดยมักทั้งปัญหาอันเกิดจากความไม่พร้อมของคนและท้องถิ่น ไร่ข้างหลัง แล้วในวันนี้ เห็นได้ชัดว่า ความขัดแย้ง จากการแย่งชิงผลประโยชน์ในระดับท้องถิ่นกลายเป็นเชื้อโรคร้ายที่แพร่กระจายไปอย่างรวดเร็ว เพราะต้องการอำนาจทางการบริหาร เพื่อการเข้าสู่อำนาจในท้องถิ่น และตรงนี้เองก็เป็นจุดหนึ่ง ที่สร้างปัญหา ในความเห็นต่างของชุมชนบ้านหนองไผ่ ได้สร้างความวิตกกังวลต่อกลุ่มบุคคลในชุมชนเป็นอย่างมาก ถึงความขัดแย้งที่อันเป็นสาเหตุที่ขยายผลไปสู่ความรุนแรงได้ จากสภาพปัญหาที่เพิ่มขึ้นและขยายวงกว้างออกไป จากที่เป็นความขัดแย้งระหว่างบุคคลด้วยกัน ด้วยความคิดเห็นและมุมมองที่ต่างกัน ขยายผลไปยังชุมชนในหมู่บ้าน ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งในสังคมประเทศชาติที่สำคัญ ได้กลายมาเป็นความขัดแย้งทั้งในระดับบุคคลจนกระทั่งเข้ามามีผลกระทบในระดับโครงสร้างทางสังคม

จากสภาวะการณ์แห่งความขัดแย้งดังกล่าว แม้จะมีหลายฝ่ายพยายามหาทางแก้ไขโดยเสนอแนวทางต่างๆ เช่น การประนีประนอม การไกล่เกลี่ย การสร้างสามัคคี เพื่อให้เกิดสันติในชุมชนอันนำไปสู่สันติสุข สำหรับทางพระพุทธศาสนามีท่าทีต่อปัญหาอย่างไร ในการลดข้อขัดแย้ง ไม่ให้เกิดความรุนแรง โดยไม่ให้เกิดแรงปะทะทางความคิด อารมณ์ โดยใช้ความรัก ความเมตตา เจรจิตด้วยความเข้าอกเข้าใจ เอาใจเขามาใส่ใจเรา สร้างประสานสามัคคีให้เกิดกับชุมชนบ้านหนองไผ่ตามหลักธรรมต่างๆ พระพุทธศาสนาเป็น “ศาสนาแห่งสันติ” มีท่าทีต่อปัญหาข้างต้น

พระพุทธศาสนายอมรับได้ว่า “ความขัดแย้งเป็นธรรมชาติของมนุษย์และสังคม”^๓ พระพุทธเจ้าทรงมองความขัดแย้งว่าเป็น “ธรรมชาติของมนุษย์” ซึ่งถือได้ว่าเป็น “สิ่งที่มนุษย์หลีกเลี่ยงไม่พ้น” ทรงมองว่า “ความขัดแย้งเป็นธรรมชาติของมนุษย์” พระองค์นำเสนอคำว่า “ทุกข์” ใน “ไตรลักษณ์” และพยายามจะย้ำว่า “เราสอนเรื่องทุกข์กับความดับทุกข์” เพื่อให้เข้าถึงความเป็นธรรมชาติ คำสอนเรื่อง “ความทุกข์” คือ “ความขัดแย้ง” ของชีวิตในเชิงปัจเจก และเชิงสังคมวิทยา ซึ่งเป็นสิ่งที่ควรกำหนดรู้ เข้าใจ และมีวิธีการจัดการ พระพุทธศาสนามองว่าความขัดแย้ง จัดได้ว่าเป็น ทุกข์ หรือเป็นธรรมชาติที่ถือว่าเป็นสิ่งจำเป็นของบุคคลและสังคมประการหนึ่งแต่ในระดับโลกุตรนั้น พระพุทธศาสนามองว่าเป็นสภาวะที่ไร้ความขัดแย้ง สำหรับปัจจัยที่ก่อให้เกิดความขัดแย้ง พระพุทธศาสนายอมรับว่าเกิดจากการทำงานร่วมกันระหว่างปัจจัยภายใน คือ กุศลมูล และอกุศลมูล รวมถึง ตัณหา ทิฏฐิ และมานะ ผณวกและปัจจัยภายนอก คือ ข้อเท็จจริง

การนำหลักการจัดการความขัดแย้งโดยวิธี “พุทธสานเสวนา” นั้นจะหมายถึง “วิธี ข้อปฏิบัติ หรือชุดกระบวนการของวิธีอย่างใดอย่างหนึ่งที่พระพุทธเจ้า หรือเหล่าสาวกของพระองค์ได้ใช้เป็นเครื่องมือในการจัดการความขัดแย้งอย่างสันติ”^๔ จึงเป็นวิธีการจัดการกับความขัดแย้งวิธีหนึ่ง การใช้พุทธสานเสวนามีเหตุผลสำคัญตรงที่ว่า ใช้หลักธรรมที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสสั่งสอนไว้ มาเป็นหลัก และการยกระดับจิตใจของผู้เข้าร่วมกระบวนการ “พุทธสานเสวนา” ด้วยในการสร้างความสันติสุขมุ่งสู่ความสามัคคีเป็นวิธีการที่จะลดการสูญเสียดังเป็นธรรมกล่าวคือ พระพุทธองค์ทรงเข้าใจถึงกฎธรรมชาติเบื้องต้นของจิตใจมนุษย์ ทั้งระยะสั้นระยะยาวทั้งรูปธรรมและนามธรรม ผิดกับการใช้ความรุนแรง ซึ่งทุกฝ่ายอ้างว่าเป็นวิธีการสุดท้าย ซึ่งบางกรณีสามารถบรรลุผลในระยะสั้นเป็นรูปธรรมชัดเจน แต่หากความขัดแย้งดำรงอยู่เพียงแต่ถูกกดไว้ โอกาสที่จะเกิดความรุนแรงในระยะยาวย่อมมีอยู่ ส่วนในทางนามธรรม เราสามารถใช้ “พุทธสานเสวนา” มาจัดการความขัดแย้ง โดยการนำหลักธรรม “สารณียธรรม คือ ธรรมที่เป็นที่พึ่งแห่งความระลึกถึง”^๕

จากมูลเหตุสำคัญดังกล่าว ทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาแนวคิด “พุทธสานเสวนา เพื่อสร้างความสามัคคีระหว่างวัดกับชุมชน” เพื่อศึกษาแนวคิดการสานเสวนาในฐานะเป็นเครื่องมือจัดการความขัดแย้งและประสานสังคมให้เกิดความสามัคคี โดยใช้หลักธรรมที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสสั่งสอนไว้ มาเป็นกรอบในการสร้างสันติสุขมุ่งสู่ความสามัคคีให้เกิดขึ้นในชุมชน ด้วยการทำประโยชน์ในการอยู่ร่วมกันในสังคมอันจะก่อให้เกิดความสมานฉันท์ได้อย่างไร โดยชุมชนบ้านหนองไผ่ จ. กาญจนบุรี เป็นพื้นที่กรณีศึกษา ทั้งนี้เพื่อเป็นแนวทางในการประยุกต์ใช้ “พุทธสานเสวนา” ในการสร้างความสามัคคีระหว่างวัดกับชุมชนได้อย่างสันติสุข

^๓ ดูรายละเอียดใน พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส “รูปแบบการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธี: ศึกษากรณีกลุ่มน้ำแม่ตาช้าง จ. เชียงใหม่”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต(บัณฑิตวิทยาลัย: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘).

^๔ พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, พุทธสันติวิธี, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท 21 เซ็นจูรี่ จำกัด, ๒๕๕๔), หน้า ๑๘๗.

^๕ วิ.ป. (ไทย) ๘/๒๗๑/๓๖๑.

๑.๒ วัดอุปประสงค์การศึกษา

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาแนวคิดการสานเสวนาตามทฤษฎีตะวันตกและตามแนวทางพระพุทธศาสนา

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาสภาพปัญหาการขาดความสามัคคีระหว่างวัดกับชุมชนบ้านหนองไผ่

๑.๒.๓ เพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้พุทธสานเสวนาเพื่อสร้างความสามัคคีระหว่างวัดกับชุมชนบ้านหนองไผ่

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑.๓.๑ แนวคิดการสานเสวนาตามทฤษฎีตะวันตกและตามแนวทางพระพุทธศาสนาเป็นอย่างไร

๑.๓.๒ สภาพทั่วไปของปัญหาการขาดความสามัคคี วัดถ้ำเขาชะอางค์ กับชุมชนบ้านหนองไผ่ ต.หนองไผ่ อ.ด่านมะขามเตี้ย จ.กาญจนบุรี เกิดขึ้นจากอะไร และมีทฤษฎีความขัดแย้งอะไรที่บ่งบอกสภาพปัญหาความสามัคคีในชุมชน

๑.๓.๓ แนวทางการสร้างความสามัคคีโดยใช้ชุดรูปแบบ “พุทธสานเสวนา” ที่จะนำไปสู่การสร้างความสามัคคีนั้น ประกอบไปด้วยแนวคิดและวิธีการเป็นอย่างไร

๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ(Qualitative Research) โดยจะเป็นการวิจัยด้านเอกสาร (Documentary Research)ขอบเขตเชิงเนื้อหาเพิ่มเติม ซึ่งผู้วิจัยจะนำแนวคิดและทฤษฎีการเสริมสร้างความสัมพันธ์ทางสังคม มาเป็นกรอบในการศึกษาวิเคราะห์ในเบื้องต้น หลังจากนั้นจะนำเสนอหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้อง และความสัมพันธ์ของกลุ่มชุมชนที่อยู่ร่วมกัน โดยศึกษาวิเคราะห์จากคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาด้านความสัมพันธ์เสริมสร้างความสามัคคีในชุมชน

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

๑) ประชากร ได้แก่ ชาวบ้านในเขตชุมชน ตำบลหนองไผ่ อำเภอด่านมะขามเตี้ย จังหวัดกาญจนบุรี

๒) กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ชาวบ้านในเขตชุมชน ตำบลหนองไผ่ อำเภอนองไผ่ จังหวัดกาญจนบุรี ๖ หมู่บ้าน ซึ่งใช้การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม พูดคุยกับภาคีความขัดแย้งในชุมชน อาทิ เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เจ้าอาวาส ตลอดจนถึงประชาชนในชุมชนบ้านหนองไผ่

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านพื้นที่

การศึกษาในครั้งนี้จะศึกษาเฉพาะชุมชน ในเขตตำบลหนองไผ่ อำเภอด่านมะขามเตี้ย จังหวัดกาญจนบุรี เท่านั้น

๑.๔.๔ ขอบเขตด้านเวลา

ผู้วิจัยใช้เวลา ๑ ปี ในการศึกษา โดยเริ่มจากเดือน ๓๐ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๕๗ – ๓๐ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๕๘

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

พุทธสถานเสวนา หมายถึง วิธี ข้อปฏิบัติ หรือชุดของวิธีอย่างใดอย่างหนึ่งที่พระพุทธเจ้า หรือเหล่าสาวกของพระองค์ได้ใช้เป็นเครื่องมือในการจัดการความขัดแย้งโดยใช้การสนทนาที่สาน ความเข้าใจ ที่ผู้พูดจะต้องพูดอย่างมีสติ พูดอย่างเปิดใจ พูดถึงความคิดความเชื่อของเราโดยไม่ อนุমানความคิดความเชื่อของผู้อื่นเพื่อมาวิเคราะห์ ตีความ หรือตัดสินดำรงอยู่ในหลักของเหตุและผล ในงานวิจัยนี้หมายถึง รูปแบบการจัดกลุ่มสนทนาโดยใช้หลักกรรมเข้ามาบูรณาการในการจัดกลุ่ม พูดคุย

การสร้างสามัคคี หมายถึง การเพิ่มพูนให้ดีขึ้นหรือมั่นคงยิ่งขึ้นด้วยความพร้อมเพรียงกัน,หรือ การเพิ่มพูนให้ดีขึ้นหรือมั่นคงยิ่งขึ้นด้วยการออมชอม ประนีประนอม ยอมกัน ไม่ แก่งแย่งกัน ตกลงกันด้วยความใกล้เคียง ตกลงกันด้วยความมีเมตตาริจิต ในงานวิจัยนี้หมายถึง การ เพิ่มพูนความมั่นคงและความพร้อมเพรียงกันของประชาชนในเขตตำบลบ้านหนองไผ่

ชุมชนบ้านหนองไผ่ หมายถึง กลุ่มประชากรที่รวมตัวกันสร้างพื้นที่อาศัยทั้งถิ่นฐานที่อยู่ รวมกัน ในเขตตำบลหนองไผ่ อำเภอคำชะอี จังหวัดมุกดาหาร จ.กาญจนบุรี ประกอบด้วยประชาชน ๖ หมู่ ตามทะเบียนราษฎร์ของกระทรวงมหาดไทย

๑.๖ ทบทวนเอกสาร และรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่อง “พุทธสถานเสวนาเพื่อสร้างความสามัคคีวัดกับชุมชน : ชุมชนบ้านหนองไผ่ จ.กาญจนบุรี” มีหนังสือ การวิจัย วารสาร เอกสาร รายงานการสัมมนา ตลอดจนข้อมูลทางสื่อ อิเล็กทรอนิกส์ ที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อการศึกษาวเคราะห์วิจัย ผู้วิจัยได้ประมวลที่สำคัญไว้ดังนี้

หนังสือและเอกสารที่เกี่ยวข้อง

๑.๖.๑ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) นำเสนอแง่มุมของ “สันติวิธี” ว่า “หลักความคิดหลักสากล ๓ ประการ เป็นเครื่องมือสำคัญที่จะทำให้เกิดสันติภาพ คือ ๑) ความจริงที่เป็นสากล คือ หลักความจริงที่เป็นกลาง ๆ มีผลเสมอเหมือนกันแก่ทุกคนทุกที่ รวมทั้งทุกศาสนา ๒) ความเป็นมนุษย์ที่เป็นสากล คือ ความเป็นมนุษย์ที่จะต้องมองเห็น เข้าใจ ให้ความนับถือเสมอกัน การทำร้าย และทำลายชีวิตมนุษย์ ไม่ว่าจะมิสึงกัดใดหรือไม่ ๓) ความมีเมตตาที่เป็นสากล คือ แผ่ความรู้สึกเป็นมิตร มีความรัก ความปรารถนาประโยชน์สุขแก่มนุษย์ทั่วทุกคนเสมอเหมือนกัน โดยไม่มีการจำกัด หรือแบ่งแยก^๖

^๖ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), มองสันติภาพโลก ผ่านภูมิหลังอารยธรรมโลกาภิวัตน์, หน้า ๑๘๙.

๑.๖.๒ พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส การไกล่เกลี่ยโดยคนกลาง (Mediation) หมายถึง กระบวนการที่คู่กรณี ซึ่งอาจจะเป็นรัฐ บุคคล หรือกลุ่มบุคคลใช้ในการแก้ไขปัญหา โดยสมัครใจมา พุดคุย อภิปรายถึงความแตกต่างกันในเรื่องต่างๆ และเนื่องจากเป็นความสมัครใจที่คู่เจรจากันมา พุดคุยกันจึงเป็นการร่วมกันหาทางออกต่างๆ แล้วจึงร่วมกันตัดสินใจนำไปสู่ผลที่คู่เจรจากับพอใจ โดย ตามหลัก ทฤษฎีพุทธสันติวิธี ซึ่งเป็นชุดกระบวนการของพระพุทธเจ้าที่นำหลักธรรมมาเป็นเครื่องมือ ในการระงับความขัดแย้ง ตั้งแต่ตนเองจนถึงผู้คนที่ไป

๑.๖.๓ ปาริชาติ สุวรรณบุปผา^๗ นำเสนอไว้ว่า การสานเสวนานี้เป็นสันติวิธีทั้งในการใช้ เป็นเครื่องมือ ไปสู่สันติและกระบวนการสานเสวนาเองก็เป็นสันติวิธีเช่นกัน เพราะมุ่งส่งเสริมการ เรียนรู้ความสงบสมดุล ความเข้าใจ และการปฏิบัติที่นำไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างสันติ การเปิดโอกาส ให้มีการฟังอย่างลึกซึ้ง (deep listening) เป็นหัวใจสำคัญของกระบวนการสานเสวนาตามทฤษฎีของ เดวิด โบห์ม ที่เป็นการฟังด้วยเมตตา ฟังโดยไม่ตัดสินไว้ก่อนและฟังอย่างเอาใจเขามาใส่ใจเรา เพื่อ เข้าใจความหมายของทุกคน การสานเสวนาตามทฤษฎีของโบห์มนี้นี้เป็นความกระหายอยากรู้เรื่อง อย่างใจจดใจจ่อ นั่นคือ ทั้งผู้พูดจะสามารถเข้าใจความหมายของสิ่งที่ตนพูด และผู้ฟังอาจเข้าใจสิ่งที่ ตนได้ยิน อย่างลึกซึ้งมากขึ้น การสานเสวนาด้วยการฟังทุกคนในกลุ่ม จึงมีความเท่าเทียมกันจะไม่นำ สถานภาพและอัตลักษณ์ที่ต่างกันใด ๆ เข้ามาสู่วงสนทนา ทุกคนในกลุ่มมีโอกาสพูดสิ่งที่อยากพูด โดยมีผู้อื่นร่วมฟังอย่างตั้งใจ โดยไม่รีบตัดสินถูกผิด เป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ความเชื่อของแต่ละฝ่าย ในขณะที่เดียวกันก็พยายามสื่อสารให้อีกฝ่ายเข้าใจความหมายและคุณค่าของสิ่งที่ตนเชื่อว่าความเชื่อ นั้นเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดของตน

๑.๖.๔ วันชัย วัฒนศัพท์ นำเสนอไว้ว่า ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นตั้งแต่ในครอบครัว ใน ชุมชน ไปจนถึงระดับชาติ และระดับนานาชาติ มีเกิดขึ้นเป็นจำนวนมากมาย มีการฟ้องร้องข้อพิพาท ที่มาจากหลายสาเหตุด้วยกัน ที่มาจากต้องการอำนาจผลประโยชน์ที่ไม่สามารถตกลงกันได้ การไม่มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันเอาแต่ประโยชน์ส่วนตนมากกว่าส่วนรวม ความขัดแย้งที่มาจากไม่ได้ รับความยุติธรรมทางโครงสร้างของสังคม การถูกเอารัดเอาเปรียบ กดขี่จากสังคมก็จะเกิดพฤติกรรม การตอบสนองต่อการทำลายกฎแห่งศีลธรรม แต่ถ้าใช้หลักสันติวิธีในการแก้ปัญหาโดยหลักธรรมภิ บาลการบริหารจัดการที่ดี เปิดโอกาสให้มีการบริหารจัดการที่ดีโดยเฉพาะกระบวนการมีส่วนร่วม ของประชาชนนั่นคือหลักการและเครื่องมือ ในการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมและการแก้ปัญหา ความขัดแย้งทางเลือกหรือการแก้ปัญหาคความขัดแย้งอย่างสันติ^๘

๑.๖.๕ เจมส์ โค (James Kho) อธิบายว่า ความขัดแย้งเป็นการต่อสู้กันระหว่าง ความคิด ความเห็น ความสนใจ ผลประโยชน์ ค่านิยม แนวทาง อำนาจ สถานภาพ และทรัพยากร ซึ่ง ความขัดแย้งในลักษณะนี้อาจจะเกิดขึ้นภายในบุคคลเพียงคนเดียว หรือเป็นการขัดแย้งระหว่างบุคคล

^๗ พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, พุทธสันติวิธี : การบูรณาการหลักการและเครื่องมือจัดการความ ขัดแย้ง, กรุงเทพฯ : บริษัท 21 เซ็นจูรี่ จำกัด, ๒๕๕๔.

^๘ ปาริชาติ สุวรรณบุปผา, สืบเนื่องมาจาก. . . สานเสวนา, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ภาพพิมพ์, ๒๕๕๒).

^๙ วันชัย วัฒนศัพท์, ความขัดแย้ง: หลักการและเครื่องมือแก้ปัญหา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (นนทบุรี: สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๔๗). หน้า ๔๓.

หรือระหว่างบุคคลกับกลุ่มองค์กร หรือระหว่างองค์กรกับองค์กร หรือระหว่างกลุ่มบุคคลหลายคนที่อยู่ในกลุ่มหนึ่งกับอีกกลุ่มหนึ่ง หรือกับอีกหลาย ๆ กลุ่มของบุคคลก็ได้^{๑๐}

จากการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องพบว่า ท่านผู้เชี่ยวชาญทั้งหลายที่กล่าวมาข้างต้นนั้นมีความเห็นและแนวคิดสอดคล้องกันโดยแนวคิดความขัดแย้งทั้งหลายนั้น ผู้เชี่ยวชาญมองความขัดแย้งว่ามักเกิดจากความคิดเห็น การนึกคิดที่ไม่ลงรอยกันหรือ ตามโครงสร้างสังคม วัฒนธรรม เชื้อชาติ ภาษา โดยมีจุดประสงค์เป้าหมายที่แตกต่างกันในเวลาเดียวกันแต่มีวิธีการคนละอย่างกัน ผนวกกับสภาวะแวดล้อมโดยรอบที่เป็นจุดเร้าของความขัดแย้งแต่ละขณะ แต่เวลาทั้งกายภาพและชีวภาพจากการทบทวนวรรณกรรมเอกสารนี้จึงจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในงานวิจัยนี้ เพราะปัญหาเบื้องต้นของชุมชนบ้านหนองไผ่นั้น จุดหลักที่เห็นได้ชัดคือการมีส่วนร่วมทางด้านความคิด วิถีชีวิต จนลุกลามไปถึงผลประโยชน์ของแต่ละฝ่าย ซึ่งผู้วิจัยจะได้นำไปเป็นกรอบในการนำเสนอต่อไป

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๖.๖ พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิตฺยบุญญการ) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “รูปแบบการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธี: ศึกษาวิเคราะห์กรณีลุ่มน้ำแม่ตาช้าง จ.เชียงใหม่” จากการศึกษา รูปแบบในการจัดการความขัดแย้งโดยสันติวิธีในลุ่มน้ำแม่ตาช้าง จ.เชียงใหม่ พบว่า ความขัดแย้งในลุ่มน้ำแม่ตาช้างนั้น เป็นความขัดแย้งที่เกี่ยวกับการแย่งชิงทรัพยากรน้ำ การจัดการความขัดแย้งด้วยการเจรจาไกล่เกลี่ยตนเอง การเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลาง และสร้างการมีส่วนร่วมระหว่างประชาชนในลุ่มน้ำ จนทำให้การแย่งชิงน้ำดำเนินไปสู่การแบ่งปัน และการยึดมั่นในความเป็นอัตลักษณ์ไปสู่การสลายและทำลายความเป็นอัตลักษณ์ ส่วนการบูรณาการรูปแบบการจัดการความขัดแย้งมีดีต่าง ๆ และจากการสัมภาษณ์ และสนทนากลุ่ม ประชาชนในลุ่มน้ำเห็นว่า “ธัมมิกัมมวิธ” ข้อปฏิบัติหรือชุดวิธีที่เกี่ยวกับการแก้ไขความขัดแย้ง และวิธีการเสริมและป้องกันความขัดแย้งเป็นทางเลือกหนึ่งที่น่าจะก่อให้เกิดสันติสุขอย่างยั่งยืนในลุ่มน้ำ^{๑๑}

๑.๖.๗ ชลากร เทียนส่องใจ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลางเชิงพุทธ : หลักการและเครื่องมือสำหรับการจัดการความขัดแย้ง” ผลการวิจัยพบว่า คุณลักษณะโดดเด่นของการเป็นนักเจรจาไกล่เกลี่ยของพระพุทธรเจ้าคือการตระหนักรู้ถึงภัยที่จะเกิดขึ้นจากข้อพิพาทของคู่กรณี โดยเฉพาะกรณีความขัดแย้งกันเองของพระภิกษุชาวโกสัมพี ซึ่งจะทำให้บานปลายและทำให้สงฆ์แตกแยกกัน เรียกว่า สังฆเภท และพระองค์เข้ามาไกล่เกลี่ยโดยไม่ต้องให้เขานิมนต์ พระองค์ถือเป็นความรับผิดชอบโดยตรงในฐานะผู้นำองค์กรสงฆ์และอีกประการหนึ่งปัจจัยที่ทำให้เกิดความสำเร็จในการจัดการความขัดแย้งคือ การมีต้นทุนทางสังคมสูง ทำให้เกิดความไว้วางใจของคู่พิพาทนั่นเอง^{๑๒}

^{๑๐} เจมส์ โค และคณะ, คู่มือการเพิ่มพลังความสามารถกระบวนการจัดการข้อพิพาท, แปลโดย วันชัย วัฒนศัพท์ และคณะ, (นนทบุรี: สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๔๕), หน้า ๒.

^{๑๑} พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิตฺยบุญญการ), “ รูปแบบการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธี: ศึกษาวิเคราะห์กรณีลุ่มน้ำแม่ตาช้าง จ.เชียงใหม่ ” ,วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

^{๑๒} ชลากร เทียนส่องใจ, การเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลางเชิงพุทธ : หลักการและเครื่องมือสำหรับการจัดการความขัดแย้ง, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓).

๑.๖.๘ นางสาวมูทิตา แซ่ซังและคณะ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง "รูปแบบการจัดการและการส่งเสริมความสามัคคีเพื่อความปรองดอง" กรณีศึกษา : สาขาเศรษฐกิจพอเพียง คณะบริหารศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี พบว่า “ความสามัคคี” ถือเป็นคุณธรรมที่สำคัญประการหนึ่งที่คนในสังคมพึงมี สำหรับการทำงานร่วมกันอย่างมีพลังและประสิทธิภาพ และทำให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างเป็นปกติสุข ซึ่ง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ได้ทรงมีพระราชดำรัส ถึงความสำคัญของความสามัคคีเอาไว้ในคุณธรรม ๔ ประการว่า “การที่แต่ละคนต่างช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ประสานงาน ประสานประโยชน์กัน ให้งานที่ทำสำเร็จผล ทั้งแก่ตน แก่ผู้อื่นและแก่ประเทศชาติ” และในทางพุทธศาสนายังได้กล่าวถึงผลความสามัคคีนี้ว่าเป็นหลักธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งความพร้อมเพรียงกันของหมู่คณะ ดังหลักสามัคคีธรรม ๔ ที่ว่าด้วย การรู้จักประนีประนอมยอมกัน ไม่ทะเลาะวิวาท แก่งแย่งกัน รู้จักตกลงกันด้วยไมตรีจิต มีความร่วมมือกัน เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันแห่งหมู่คณะ และหลักสาราณียธรรม ๖ ที่ว่าด้วยการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมด้วยความรักความเข้าใจ และสามัคคีกัน อย่างปรองดอง ดังนั้นความสามัคคีจึงเป็นคุณธรรมข้อหนึ่งที่มนุษย์ซึ่งเป็นสัตว์สังคมพึงมี เพื่อให้สังคมมีความเป็นปกติสุข ไม่เกิดความแตกแยก ขัดแย้งที่รุนแรงตามมาจนกลายเป็นปัญหาสังคม^{๑๓}

๑.๖.๙ อรปริยา วสุมณฑ์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “พุทธวิธีจัดการความขัดแย้งในทัศนะของพระไพศาล วิสาโล” พบว่า ความขัดแย้งมี ๒ ประเภท คือ ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นภายในจิตใจกับความขัดแย้งภายนอก โดยเกิดจากการทำงานร่วมกันระหว่างเหตุปัจจัยภายใน ซึ่งได้แก่ อกุศลมูล ปญจธรรม กับ เหตุปัจจัยภายนอก การจัดการความขัดแย้งด้วยหลักพระพุทธศาสนานั้นสามารถกระทำได้ ทั้งเชิงรับ เชิงรุก หรือ ทั้งสองอย่างประกอบกัน โดยนำหลักพุทธธรรมสำคัญมาใช้เป็นเครื่องมือสำคัญ เช่น หลักขันติธรรม หลักอนัตตา หลักอปริหานิยธรรม หลักสามัคคีธรรม เป็นต้น นอกจากนี้ยังสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับวิธีการจัดการความขัดแย้งในยุคปัจจุบัน เช่น การเจรจาไกล่เกลี่ย การประนีประนอมยอมความ การโน้มน้าว การหลีกเลี่ยง หรือ การสร้างกระบวนการมีส่วนร่วม เป็นต้น^{๑๔}

๑.๖.๑๐ พระครูนิกรสุนทรกิจ (สมพงษ์ นุ่มสกุล) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์เรื่องความสามัคคีในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท” พบว่า แนวความคิดและคุณลักษณะในเรื่องความสามัคคีตามคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท สามารถแบ่งออกเป็น ๒ ประเด็น คือ ความหมายที่ปรากฏในพระไตรปิฎก และความหมายโดยอรรถ ในพระวินัยปิฎกได้กล่าวถึงลักษณะของความสามัคคีใน ๓ ลักษณะ คือ สังฆราชา (ความร่าเริงของหมู่คณะ) สังฆเภท และ สังฆสามัคคี ในพระสุตตันตปิฎกได้ให้ความหมายสามัคคีว่า หมายถึงการตั้งกายกรรม วจีกรรม และมโนกรรมที่ประกอบด้วยเมตตาในมิตรสหายและคนทั้งหลายในสังคม โดยไม่ถือว่าตนเป็นใหญ่กว่าคน

^{๑๓}นางสาวมูทิตา แซ่ซังและคณะ, รูปแบบการจัดการและการส่งเสริมความสามัคคีเพื่อความปรองดอง : สาขาเศรษฐกิจพอเพียง คณะบริหารศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, **รายงานวิจัย**, โครงการเสริมสร้างการรับรู้และการมีส่วนร่วมของพลเมืองในการปกครองท้องถิ่น ภายใต้การสนับสนุนของโครงการสะพานและองค์กรเพื่อการพัฒนาระหว่างประเทศแห่งสหรัฐอเมริกา (คณะรัฐศาสตร์): มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, ๒๕๕๔

^{๑๔}อรปริยา วสุมณฑ์, พุทธวิธีจัดการความขัดแย้งในทัศนะของพระไพศาล วิสาโล, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

อื่น ให้เกียรติให้ความสำคัญต่อผู้อื่นด้วยจึงจะถือว่าได้เป็นการบำเพ็ญสามัคคีธรรม ในพระอภิธรรมปิฎก ได้กล่าวถึงความสามัคคีในลักษณะที่เกี่ยวข้องกับการเกิดขึ้นของอันตรายที่เกิดจากไฟทั้ง ๓ อย่างคือ ราคะ โทสะ โมหะ ซึ่งสามสิ่งนี้เป็นสาเหตุให้เกิดความแตกแยกของความสามัคคีในหมู่ชนคณะ ส่วนความหมายโดยยรรย สรุปลงได้ว่า ความสามัคคีเป็นการแสดงออกซึ่งการร่วมแรงร่วมใจกันเพื่อปฏิบัติงานให้สำเร็จลุล่วงอย่างมีประสิทธิภาพ ความสามัคคีต้องอาศัยความอดทน เสียสละความเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน และตระหนักในปัญหาร่วมกัน โดยจะต้องมีการทำงานร่วมกันบ่อยๆ ความสามัคคีจะก่อให้เกิดความรักใคร่กลมเกลียวกันและก็สามารถปฏิบัติงานทุกอย่างได้สำเร็จ^{๑๕}

๑.๖.๓ พระไพฑูริย์ ญาณวิบุโล (พิศาลชิโรภาส) จากการศึกษาแนวทางในการประยุกต์ใช้วิธีการฟังอย่างลึกซึ้งในสังคมปัจจุบัน พบว่า รูปแบบของการสานเสวนาหรือที่เรียกว่าการทำ dialogue คือ กระบวนการมีส่วนร่วมที่เน้นการฟังอย่างลึกซึ้ง เป็นกระบวนการที่เปิดโอกาสให้บุคคลหรือกลุ่มต่าง ๆ ที่มีความคิด ความเชื่อ จุดยืนต่างกัน มีโอกาสพบปะพูดคุยแสดงความรู้สึก ฟังเงื่อนไขปัจจัยของกันและกัน อย่างลึกซึ้ง เพื่อเข้าใจกันอย่างเห็นอกเห็นใจมากขึ้น การฟังเพื่อเห็นอกเห็นใจและเข้าใจกันนั้น ต้องมองข้าม “กรอบอ้างอิง” ของตน เพื่อเปิดโอกาสให้เกิดการเรียนรู้พัฒนาและเข้าใจสถานการณ์ กระทั่งอาจเปลี่ยนแปลงความเข้าใจผิด ความขัดแย้งไปเป็นความเข้าใจและเห็นใจ กันมากขึ้น ด้วยตระหนักถึงความสำคัญของการสานเสวนาที่จะเป็นทางเลือกหนึ่งของการเสริมสร้างความเข้าใจป้องกันและลดปัญหาความขัดแย้ง โดยความเชื่อพื้นฐานว่ากระบวนการสานเสวนาสามารถนำมาปฏิบัติใช้ได้จริงในชีวิตประจำวัน และเป็นทางเลือกที่สำคัญในรูปแบบของ “สันติวิธี” ในการลดปัญหาความขัดแย้ง เพื่อเสริมสร้างความชอบธรรม การมีส่วนร่วม กระทั่งสามารถพัฒนาสู่สังคมที่เข้าใจกัน สงบสุข และยั่งยืน^{๑๖}

จากการทบทวนงานวิจัย พบว่า ความขัดแย้งถือเป็นเรื่องปกติของการอยู่ร่วมกันในสังคม ไม่ว่าสังคมจะเป็นสังคมครอบครัว สังคมเพื่อน สังคมการทำงาน ยิ่งสังคมมีขนาดใหญ่มากขึ้นยิ่งมีโอกาสที่จะเกิดความขัดแย้งได้มากยิ่งขึ้น ความขัดแย้งยังมีเกิดขึ้นอยู่ทุกองค์กรซึ่งอาจในทางใดทางหนึ่งก็ได้ที่จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงของสังคม ผลของความขัดแย้งจะทำให้คนเรียนรู้ปัญหาความผิดพลาดซึ่งกันและกัน เมื่อเกิดการเรียนรู้ในความขัดแย้ง(ในทางพระพุทธศาสนาถือว่าความขัดแย้งเป็นสภาวะทุกข์อย่างหนึ่ง) ก็จะหาทางยุติความขัดแย้งโดยวิธีใดวิธีหนึ่งที่จะบรรลุเป้าหมายคือการระงับความขัดแย้ง จนเกิดความกลมเกลียวภายในกลุ่มในสังคม แต่ความกลมเกลียวภายในกลุ่มหรือระหว่างกลุ่มก็จะเป็นต้นเหตุของความขัดแย้งต่อไปอีกได้ด้วย

ในการวิจัยนี้นำหลักการของทฤษฎีความขัดแย้งมาเป็นกรอบในการวิจัย ตลอดจนทฤษฎีสันติวิธีของนักคิดนักทฤษฎี ที่สำคัญได้นำหลักการของพระพุทธเจ้ามาเป็นเครื่องระงับความขัดแย้งโดยการสานเสวนา หรือในงานวิจัยนี้เรียกว่า “พุทธสานเสวนา” และเมื่อศึกษาจนครบกระบวนการ

^{๑๕} พระครูนิกรสุนทรกิจ (สมพงษ์ นุ่มสกุล), ศึกษาวิเคราะห์เรื่องความสามัคคีในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓).

^{๑๖} พระไพฑูริย์ ญาณวิบุโล (พิศาลชิโรภาส), ศึกษาวิเคราะห์การฟังอย่างลึกซึ้งในพระพุทธศาสนาเถรวาท, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

แล้วผู้วิจัยคาดหวังว่าผลงานชิ้นนี้จะสามารถตอบโจทย์ได้อย่างดี และเป็นแนวทางในการศึกษาค้นคว้าต่อไป

๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

การดำเนินการวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ(Qualitative Research) มุ่งศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา และวรรณกรรมพุทธศาสนากับวรรณกรรมในยุคปัจจุบัน(Documentary Research) ทั้งในส่วนที่เป็นแนวคิด ทฤษฎี และกระบวนการสานเสวนา ในประเด็นที่เกี่ยวกับการจัดการความขัดแย้ง และสัมภาษณ์เชิงลึกอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ สังเกตแบบมีส่วนร่วม สังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม การเข้าร่วมประชุมกับผู้นำชุมชนและชาวบ้านหนองไผ่

ฉะนั้น ในการศึกษาวิจัยเรื่อง “พุทธสานเสวนาเพื่อสร้างความสามัคคีระหว่างวัดกับชุมชน : ชุมชนบ้านหนองไผ่ จ.กาญจนบุรี” ผู้วิจัยได้จัดขั้นตอนของการดำเนินการวิจัย (Research Process) ดังต่อไปนี้

ขั้นที่ ๑ ศึกษารวบรวมข้อมูลศึกษาแนวคิดทฤษฎีทางตะวันตกและหลักธรรมในพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับการสานเสวนา

ขั้นที่ ๒ ศึกษาบริบทชุมชนและสภาพปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในชุมชนบ้านหนองไผ่ จ.กาญจนบุรี ว่ามาจากสาเหตุจากอะไร และในเบื้องต้นมีการจัดการความขัดแย้งอย่างไร

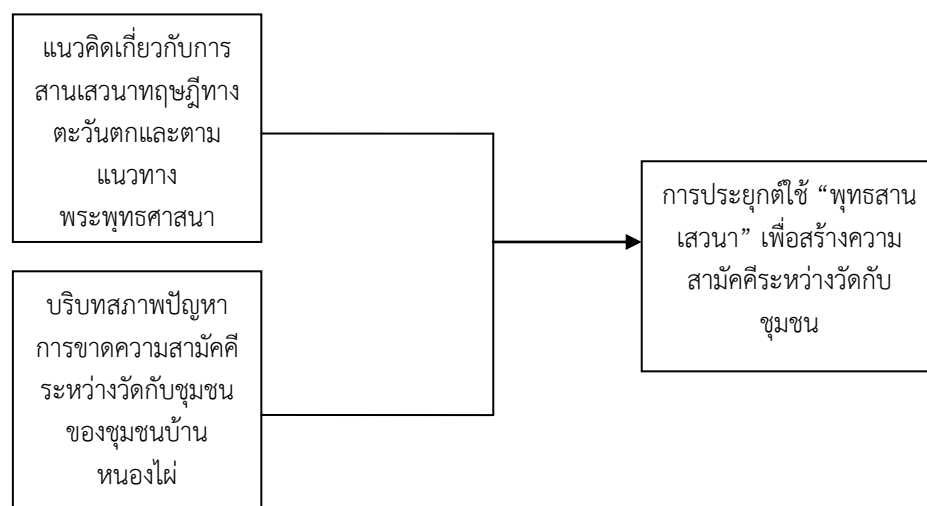
ขั้นที่ ๓ การประยุกต์ใช้กระบวนการพุทธสานเสวนาสร้างความสามัคคีระหว่างวัดกับชุมชน จากการศึกษาจากข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) คือพระไตรปิฎกและจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) คือส่วนที่เป็นอรรถกถา ฎีกา พร้อมทั้งเอกสารหนังสือพิมพ์ อินเทอร์เน็ต บทความต่างๆ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และข้อมูลที่จะได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ รวมไปถึงการสังเกตแบบมีส่วนร่วม ผู้วิจัยจะได้นำข้อมูลเหล่านั้น มาวิเคราะห์ อธิบาย ตีความ และสังเคราะห์อย่างเป็นระบบเพื่อจัดทำและนำเสนอเป็นงานวิจัยที่สมบูรณ์ในโอกาสต่อไป

ขั้นที่ ๔ สรุปผลจากการศึกษาวิเคราะห์สภาพปัญหาและนำเสนอการประยุกต์ใช้ชุดรูปแบบ “พุทธสานเสวนา” ซึ่งได้มีการประยุกต์ไปสู่ “ชุดรูปแบบการประยุกต์ใช้กระบวนการพุทธสานเสวนาสร้างสามัคคีระหว่างวัดถ้าเขาชะอางค์ กับชุมชนบ้านหนองไผ่ จ.กาญจนบุรี”

โดยเฉพาะอย่างยิ่งคำตอบที่เราจะได้จากการนำแนวคิดนี้ไปประยุกต์ใช้ให้สอดคล้องกับสถานการณ์ในชุมชนบ้านหนองไผ่ หรือมิติอื่น ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมไทย ว่าได้ผลหรือไม่ อย่างไรก็ตาม ผลที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งก็คือ การนำหลักการที่ได้จากการสัมภาษณ์แบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการเหล่านั้น มาเป็นฐานในการปรับปรุงแนวทางส่งเสริม การสร้างความสามัคคีของวัดถ้าเขาชะอางค์ กับชุมชนบ้านหนองไผ่ให้สมบูรณ์ต่อไป

เมื่อก้าวโดยสรุปแล้ว การศึกษาวิจัยตามขั้นตอนทั้ง ๔ ประการดังที่ได้กล่าวมาแล้วในเบื้องต้นนั้น นอกจากทำให้ได้ “แนวทางส่งเสริมการสร้างความสามัคคีโดยพุทธสานเสวนา” แล้ว

งานวิจัยเรื่องนี้ ได้เสนอ “แนวทางการส่งเสริมกระบวนการพุทธศาสนเสวนาสร้างความสามัคคีวัดถ้าเขาชะอางค์กับชุมชนบ้านหนองไผ่ จ.กาญจนบุรี” เพื่อประยุกต์ใช้ในชุมชนบ้านหนองไผ่และชุมชนอื่นๆ รวมไปถึงการประยุกต์ใช้แก้ปัญหาในมิติอื่น ๆ ให้สอดคล้องกับความเป็นจริงในโอกาสต่อไป

๑.๙ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๙.๑ ได้ทราบแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการสานเสวนาตลอดจนหลักธรรมในพระพุทธศาสนา ที่นำมาประยุกต์เป็นชุดวิธีจากงานวิจัยนี้ที่เรียกว่า “พุทธศาสนเสวนา”

๑.๙.๒ ได้ทราบสภาพปัญหาความขัดแย้งระหว่างวัดกับชุมชนบ้านหนองไผ่

๑.๙.๓ ได้ทราบการประยุกต์ใช้พุทธศาสนเสวนาเพื่อสร้างความสามัคคีระหว่างวัดกับชุมชนบ้านหนองไผ่ ตลอดจนถึงนำไปปรับประยุกต์ใช้เป็นเครื่องมือในการจัดการความขัดแย้งในระดับสังคม

บทที่ ๒

แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวกับการสานเสวนา

ในงานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์หลักคือ การศึกษาวิเคราะห์แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับ “พุทธสานเสวนา” โดยศึกษาจากทฤษฎีแนวคิดจาก “การสานเสวนา” ตลอดจนถึงแนวคิดในพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎกและอรรถกถา และแนวทางการประยุกต์ใช้ในสังคมปัจจุบัน ในการศึกษาวิเคราะห์ประเด็นต่าง ๆ เพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์นั้น ผู้วิจัยได้ใช้แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับ “สานเสวนา” (Dialogue) มา เพื่อเป็นกรอบในการศึกษาวิเคราะห์

ดังนั้น ในบทนี้ผู้วิจัยเริ่มต้นศึกษาถึงนัยแห่งแนวคิดการสานเสวนาว่า คืออะไร ความสำคัญของการสานเสวนา เป้าหมายของการสานเสวนา ประโยชน์ของการสานเสวนาลักษณะของการสานเสวนา หลักการสำคัญของการสานเสวนา ตลอดจนถึงชุดหลักธรรมในพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับ “พุทธสานเสวนา”ว่า เป็นอย่างไร ทั้งนี้เพื่อให้เกิดการทำความเข้าใจ และการศึกษาวิเคราะห์ “พุทธสานเสวนา”อย่างเป็นระบบต่อไป

๒.๑ แนวคิดการสานเสวนาตามทฤษฎีตะวันตก

๒.๑.๑ ความหมายและความสำคัญ

การสานเสวนา (dialogue) เป็นรูปแบบหนึ่งของการสนทนา ที่มุ่งให้เกิดความเข้าใจ ทั้งมุมมองของตนและของผู้อื่นได้ดียิ่งขึ้น โดยรากศัพท์แล้ว dia แปลว่าผ่าน logos แปลว่าคำหรือความหมาย เมื่อรวมกันได้เป็นคำว่า dialogue ซึ่งหมายถึงกระบวนการทำให้เกิดความหมาย ที่ไหลลื่นผ่านไปในหมู่ผู้สนทนา เมื่อแปลเป็นไทยว่าสานเสวนา จึงอยากให้หมายถึงการสนทนาอย่างไม่เป็นทางการ (เสวนา) ที่มุ่งสานความหมายและความเข้าใจ โดยยอมรับความแตกต่างของจุดยืน ความคิด และอัตลักษณ์ของผู้สนทนาจำคำว่า “สานเสวนา” (Dialogue) ได้มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายไว้ดังนี้

ปาริชาติ สุวรรณบุบผา กล่าวว่า สานเสวนา หมายถึง การฟังด้วยใจที่เมตตา การฟังโดยไม่ตัดสินไว้ก่อน การฟังโดยเอาใจเขามาใส่ใจเรา^๑

มนต์ชัย พินิจจิตรสมุทร กล่าวว่า สานเสวนา หมายถึง ความตั้งใจเต็มเปี่ยมที่จะฟัง เป็นการบอกระดับสมาธิที่มีอยู่ในขณะนั้นมาไว้ที่การฟังเป็นหลักเพียงอย่างเดียว กล่าวได้ว่าสมาธิเรื่องอื่นไม่มี มีแต่เพียงการฟังเท่านั้น^๒

^๑ ปาริชาติ สุวรรณบุบผา, *คู่มือการจัดกระบวนการสานเสวนา*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ภาพพิมพ์, ๒๕๕๓), หน้า ๕.

^๒ มนต์ชัย พินิจจิตรสมุทร, *Dialogue สุนทรียสนทนา: ศาสตร์แห่งการสร้างสรรค์สติปัญญา ร่วมกันของมนุษย์*, (สมุทรปราการ: บริษัท จงเจริญเทพารักษ์การพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๔๕.

วรภัทร์ ภูเจริญ กล่าวว่า สานเสวนา หมายถึง ฟังแบบองค์รวม ฟังแบบไม่มีอคติ ไม่มีลำเอียง ฟังแบบจิตว่าง มีสติกำกับ เป็นการฟังแบบ Proactive คือ ไม่รีบร้อนสวนกลับ ไม่รีบร้อนตัดสิน ไม่รีบร้อนพิพากษา^๓

การสานเสวนาอาจนำไปสู่การเปลี่ยนความคิดของผู้ร่วมการสานเสวนา แต่ต้องเป็นการเปลี่ยนแปลงในตนเองหลังจากการไตร่ตรอง ไม่ใช่การเห็นคล้อยอย่างฉาบฉวยหรือหลงตามสำนวนการสนทนา ส่วนความสัมพันธ์ของคู่ขัดแย้งที่หวังว่าจะดีขึ้นหลังการสานเสวนานั้น แม้จะเป็นจุดมุ่งหมายหลักของการสานเสวนาเพื่อแปลงเปลี่ยนความขัดแย้งก็จริง ก็ควรเป็นไปโดยธรรมชาติ หลังจากเกิดความรู้สึกที่ดีขึ้น เพราะได้มาพูดจากกันอย่างเพื่อนมนุษย์ได้สัมผัสความเป็นมนุษย์ที่มีร่วมกัน และแต่ละคนรู้สึกว่าได้รับการยอมรับมากขึ้นนั่นเอง

เมื่อก้าวโดยสรุป “สานเสวนา” หมายถึงการมีทักษะในการฟังในระดับที่ลึกซึ้ง แล้วสามารถสกัดหรือเรียบเรียงความรู้ได้เป็นอย่างดี สามารถดึงความรู้ที่ฝังลึกในตัวผู้พูดออกมาเป็นขุมทรัพย์ความรู้หรือแก่นความรู้ได้ โดยเป็นการฟังอย่างตั้งใจ ฟังอย่างมีสติด้วยจิตที่ตั้งมั่น โดยไม่ด่วนสรุปตัดสินว่าผิดหรือถูกนำไปสู่ประสบการณ์เรียนรู้ในมุมมองใหม่ในมิติที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้น

๒.๑.๒ เป้าหมายของการสานเสวนา

จากความหมายและความสำคัญที่ได้กล่าวมาในข้างต้น ทำให้เกิดประเด็นสนใจในการศึกษาว่าการสานเสวนานั้นมีเป้าหมายของการอย่างไร ซึ่งนักวิชาการหลายท่านได้กล่าวถึงเป้าหมายของการสานเสวนาไว้ดังนี้

๑) การหลอมรวมทางจิตใจ

โจ ไบเลย์ (Joe Bailey) กล่าวว่า การฟังที่รู้ถึงความหมายที่แท้จริงของผู้พูดสามารถจะเอาไปใช้ในการสื่อสารกับผู้อื่น และในการฟังของเราเอง ซึ่งเป้าหมายในการฟังอย่างลึกซึ้งที่รู้ถึงความหมายที่แท้จริงคือ การฟังให้ลึกซึ้งกว่าคำพูดของคนอื่นและตัวเอง ด้วยจิตและใจได้มารวมเป็นหนึ่งเดียวและเราจะฟังด้วยความตั้งใจ^๔

๒) เกิดสติปัญญาสามารถเข้าใจปัญหาได้อย่างทอ่งแท้

ในขณะที่ เดวิด روبบินส์ (David Robbins) กล่าวว่า สติปัญญาสามารถเกิดขึ้นได้ในจิตของเราจากการฟังอย่างลึกซึ้ง และเมื่อเข้าใจอย่างลึกซึ้งก็จะเริ่มเปลี่ยนแปลง และความเข้าใจแบบนี้จะมาในรูปแบบของ Idea ที่เต็มรูปแบบ หรือความคิดที่เต็มรูปแบบ เพราะว่าความรู้สึกในร่างกายของเราที่มาจากจิต ในเวลาเหล่านี้เป็นเวลาที่มีสติปัญญาและความเข้าใจอย่างถ่องแท้จะเกิดขึ้นในร่างกายและจิตของเรา สิ่งสองสิ่งนี้จะมารวมกันและทำงานเป็นระบบเดียวกัน^๕

^๓ วรภัทร์ ภูเจริญ, Dialogue คัดลงสู่ใจ ไหลเป็นปัญญา, (กรุงเทพมหานคร: หจก.สามลดา, ๒๕๕๒), หน้า ๑๐.

^๔ Joe Bailey, Listening Skills : What is Deep Listening?, Nov 2, 2007, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://www.selfgrowth.com/articles/what_is_deep_listening.html. [๔ ธ.ค. ๒๕๕๗].

^๕ DavidRobbins, Psychoterapist Boulder,(Colorado), [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://whatismindfulness2.wordpress.com/2008/02/27/deep-listening/>. [๔ ธ.ค. ๒๕๕๗].

๓) เกิดความยึดเหนี่ยวและการมีส่วนร่วม

ปาริชาด สุวรรณบุบผา กล่าวว่า เป้าหมายของการสานเสวนา เป็นการฟังเพื่อหาความหมายด้วยกัน เพื่อการมีส่วนร่วม และเพื่อให้เกิดการยึดเหนี่ยว^๖

(๑) การเอาใจเขามาใส่ใจเรา ซึ่งก็คือเรื่องของการฟัง เราคิดว่าเราฟังเป็นแต่ขอให้ทบทวนให้คิดว่าเราฟังเป็นจริงหรือไม่ที่เรามักจะคิดว่า คนที่กำลังพูดกับเราอยู่กำลังจะพูดอะไรกับเรา แล้วเราก็ตัดบทของเขาเสียเลย โดยบอกว่าเราคิดว่าเขาจะพูดอย่างไร เราจะเริ่มกลับมาฟังให้เป็นได้อย่างไร นี่นับเป็นส่วนที่สำคัญยิ่งของการฟังเพื่อให้เกิดการยึดเหนี่ยวที่แท้จริง

(๒) ในการฟังของเรานั้น เรามักจะได้ยินปฏิกิริยาของเราเองในการรับฟังนั้นด้วย มันเป็นเรื่องภายในของเราที่ได้ออกไปทันควนอย่างเป็นอัตโนมัติเวลาฟังคนอื่น เสียงภายในเหล่านั้น (ส่วนใหญ่เป็นเสียงพรับปรวมถึงการวิพากษ์และตัดสินคนอื่น) นอกจากจะบั่นทอนประสิทธิภาพและคุณภาพในการรับฟังของเราแล้ว มันยังจะบิดเบือนเรื่องราวไปตามปฏิกิริยาตอบโต้ของเราอีกด้วย ทำให้เราต้องอยู่ในโลกใบเดิมที่คับแคบ ชั้นแรกเราต้องฝึกฝนตนที่จะรับรู้ความเป็นไปอัตโนมัติเหล่านั้น ด้วยความรู้เท่าทัน ตรงนี้เองที่การฝึกตนให้สามารถดำรงอยู่ในปัจจุบันนั้น จะเข้ามามีบทบาทสำคัญ ทำให้การฟังของเรามีพลังและมีอานุภาพดึงดูดเหนี่ยวนำให้คนอื่นพลอยปฏิบัติตาม เกิดการยึดเหนี่ยวใจของกันและกันไปได้ได้อย่างแท้จริง

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าเป้าหมายของการสานเสวนาจะเริ่มที่การฟังเพียงอย่างเดียว แต่การฟังนั้นเป็นการฟังอย่างมีสติฟังด้วยความเมตตาซึ่งเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าการฟังอย่างลึกซึ้งเป็นจุดเริ่มต้นในการสร้างชีวิตในด้านความสัมพันธ์ระหว่างของเรากับผู้อื่นได้ดีเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งการฟังอย่างลึกซึ้งอย่างตื่นรู้ อยู่กับปัจจุบันเท่านั้น ก็ทำให้ผู้พูดหรือผู้ระบายความในใจ สามารถพบคำตอบของตัวเอง ตลอดจนแก้ปัญหาของตนเองได้ และเมื่อวิเคราะห์ถึงเป้าหมายที่แท้จริงจากการสานเสวนา พบว่า สิ่งที่เป็นเป้าหมายของการสานเสวนาคือ ปัญญา (wisdom) เป็นความรู้ที่เกิดจากความเข้าใจทั้งในตนเองและผู้อื่น

กล่าวโดยสรุป เป้าหมายของการสานเสวนา เป็นการฟังเพื่อหาความหมายและการมีส่วนร่วมกับผู้พูด และเพื่อให้เกิดการยึดเหนี่ยวที่นำไปสู่ความสัมพันธ์กันและกันระหว่างผู้พูดกับผู้ฟัง หรือระหว่างคู่สนทนา หรือเป็นการฟังเพื่อค้นหาตนเอง หรืออาจกล่าวได้ว่าเป้าหมายของการสานเสวนาเป็นการฟังเพื่อให้เกิดความรู้ที่แท้จริงที่เรียกว่า “ปัญญา” (Wisdom) ดังนั้นหัวใจสำคัญของการสานเสวนาคือการฟังที่ต้องฝึกฝนพัฒนาซึ่งมีขั้นหรือลำดับการฟังดังนี้

๒.๑.๓ ระดับขั้นของกระบวนการฟัง

การสานเสวนาเป็นการฟังที่ทำให้เข้าใจถึงจุดยืนและความต้องการของตนเองและผู้อื่น เป็นการฟังที่ทำให้ตัวเราเองได้สัมผัสถึงสิ่งที่อยู่ในใจของเราและผู้อื่นมากยิ่งขึ้นคำถามมีว่าการ

^๖ ปาริชาด สุวรรณบุบผา, **สานเสวนา Dialogue**, (มปม.ช: เจริญมั่นคงการพิมพ์, ๒๕๔๘), หน้า ๒๑.

सानเสวนา มีหลักการฟังอย่างไรที่จะทำให้เข้าใจถึงจุดยืนของตนเองและผู้อื่น สวนิตย์ ยมาภัย กล่าว
ว่า กระบวนการฟังของมนุษย์สามารถแบ่งออกได้เป็น ๕ ระดับดังนี้^๗

๑) **ขั้นได้ยิน (hearing)** เป็นการรับรู้เสียงซึ่งเป็นกลไกอัตโนมัติของมนุษย์ที่มีประสิทธิภาพ
การรับเสียงสมบูรณ์เป็นกระบวนการฟังในระดับต้น ซึ่งมนุษย์สามารถกระทำได้ง่ายโดยรับฟังหรือได้
ยินเสียงแม้เสียงนั้นจะเป็นเสียงที่ไม่เคยได้ยินมาก่อนก็รับฟังได้

๒) **ขั้นรับรู้และแยกเสียง (matching)** เป็นขั้นของการรับรู้และแยกเสียงที่ได้ยินว่า มี
ความเหมือนความแตกต่างกัน โดยใช้ความสามารถของผู้ฟังจับเทียบ เข้าคู่หรือเทียบเคียงเสียงที่ได้ยิน
ว่าเหมือนกัน หรือแตกต่างกัน

๓) **ขั้นตีความ (interpreting)** เป็นขั้นที่ผู้ฟังแปลความหมายหรือตีความหมายของ
ข้อความประโยคหรือสิ่งที่ได้ยินได้ฟัง เป็นขั้นของการพยายามเจตนาอันแท้จริงของผู้พูด

๔) **ขั้นเข้าใจ (understanding)** เป็นขั้นการฟังซึ่งผู้ฟังสามารถเข้าใจความหมายของ
ใจความสำคัญของผู้พูดได้อย่างถ่องแท้

๕) **ขั้นตอบสนอง (reaction)** เป็นขั้นของการตอบสนองกลับด้วยวัจนภาษาหรือ อวั
จนภาษา ได้แก่ การพยักหน้า ยิ้ม หัวเราะ หน้าบึ้ง เป็นต้น

จะเห็นได้ว่าการฟังตามหลักการทำसानเสวนานั้นเป็นการฟังที่ต้องฝึกฝนในขั้นของการ
ตีความ(ปราศจากอคติ) ขั้นตีความ(ฟังอย่างตั้งใจ) ขั้นตอบสนอง(ฟังอย่างลึกซึ้ง) จากระดับขั้นของ
กระบวนการฟังดังกล่าว ทำให้พบว่า กระบวนการฟังขั้นพื้นฐานที่เราใช้ในชีวิตประจำวัน **ซึ่งสามารถ
สรุปเป็นระดับของการฟังได้เป็น ๒ ระดับ ดังนี้**

(๑) **ระดับการได้ยิน** การได้ยินเป็นกระบวนการขั้นแรกของการฟัง เป็นการรับรู้
โดยใช้กลไกของสมรรถภาพทางกายได้แก่ อวัยวะในการรับรู้ หรือการได้ยินคือ หู และอวัยวะภายในหู
เมื่อหูรับคลื่นเสียงแล้วก็จะส่งไปยังสมอง สมองจะรับรู้ว่าเรื่องที่ไดยินนั้นคืออะไรโดยไม่มีการแสดง
ปฏิกิริยาตอบสนอง

(๒) **ระดับการฟังตามปกติ** เป็นระดับการได้ยินที่มีประสิทธิภาพสูงขึ้น ต่อเนื่อง
จากระดับการได้ยิน ผู้ฟังต้องอาศัยสมรรถภาพทางร่างกายทางสมองและจิตใจ เชื่อมโยงเสียงที่ได้ยิน
กับประสบการณ์ และความรู้เกี่ยวกับความหมายของเสียง และรับรู้สารที่ได้ยินได้ฟังและแสดง
ปฏิกิริยาตอบสนองสารนั้นอย่างถูกต้องและเหมาะสม

กล่าวคือการฟังที่ยกระดับจิตใจของผู้ฟังให้สูงขึ้น จนสามารถสะท้อนกลับด้วยความ
เข้าใจ เห็นใจ ในสิ่งที่ได้ฟัง ดังนั้นการฟังที่ดีที่พัฒนาแล้วมีแต่จะนำมาซึ่งประโยชน์

๒.๑.๔ ประโยชน์ของการसानเสวนา

๑) ในฐานะเครื่องมือข้ามพ้นความมีอคติและความไม่ไว้วางใจกัน

ประโยชน์ของการसानเสวนา เป็นกระบวนการฟังที่ช่วยให้ก้าวพ้นอคติ ซึ่งจะปรับการ
มองความคิดของคนอื่นที่ไม่เหมือนเรา จากที่มองว่าผิดเป็นมองว่าต่าง^๘ และการसानเสวนาเป็นวิธี

^๗ สวนิตย์ ยมาภัย และคณะ, การใช้ภาษาไทย,(นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมา- ธิราช, ๒๕๔๑), หน้า ๑๖๗-๑๖๘.

^๘ ปาริชาติ สุวรรณบุบผา, สานเสวนา Dialogue, หน้า ๒๒.

หนึ่งที่เป็นสันติวิธีที่ช่วยลดภาวะ “ความไม่ไว้วางใจกัน” และภาวะของ “การต่างคนต่างอยู่” ให้ลดน้อยลงได้^๙

๒) ในฐานะเครื่องมือฝึกจิตให้มีสติ

ประโยชน์ของการฟังด้วยกระบวนการสานเสวนา คือ การสร้างสมาธิที่เกิดขึ้นอันเกิดจากการฟังอย่างลึกซึ้งและปล่อยวางสมมติฐาน เป็นมวลพลังขนาดเล็กที่ปรากฏขึ้นมาจากการที่สมาชิกหลายคนเกิดสมาธิในการฟังพร้อมกัน มวลพลังอันเกิดจากสมาธิของแต่ละคนนี้ดึงดูดให้ทุกคนมีความรู้สึกร่วมกัน และเข้าหากัน จึงเป็นการง่ายที่ทุกคนจะเข้าใจซึ่งกันและกัน สิ่งที่ทุกคนรับรู้ได้คือสภาวะเปิดใจซึ่งกันและกัน ซึ่งเป็นไปมากกว่าระดับของความคิดที่จะเปิดใจ แต่เป็นความรู้สึกเปิดใจของสมาชิกในกลุ่มที่ผู้พูดสัมผัสได้ แต่ยากที่จะอธิบายมาเป็นคำพูดได้^{๑๐}

๓) ในฐานะเครื่องมือที่หลอมรวมให้เกิดปัญญา

ประโยชน์ของการสานเสวนาด้วยฟังอย่างลึกซึ้ง ทำให้เราฟังอย่างไปพ้นการจับผิด รับฟังคนอื่นได้อย่างเอาหัวใจสัมผัส รับรู้ถึงความเหลื่อมซ้อนของความคิด เห็นคุณค่าของความคิดของผู้อื่น เป็นการฟังที่หลอมรวมปัญญาของผู้คนได้มากกว่าการคิดคนเดียวอย่างมีข้อจำกัด มีความเป็นอิสระจากอุปาทาน คือความยึดมั่นถือมั่นในอัตตาตัวตนเบาบางลง การฟังอย่างลึกซึ้งเช่นนี้เป็นการฟังอย่างไปพ้นข้อจำกัดทั้งหมด และในสภาวะนั้นเอง ผู้ฟังจะดำรงอยู่ในความเลื่อนไหลของอารมณ์^{๑๑}

๔) ในฐานะเครื่องมือเปิดใจและสร้างพลังใจ

การสานเสวนาทำให้ผู้ฟังฟังสิ่งที่ผู้อื่นพูดอย่างตั้งใจฟัง ทำให้ผู้ฟังมีความเข้าใจสิ่งที่พูดอย่างแท้จริง และการฟังอย่างลึกซึ้งทำให้คนเราเปิดใจรับฟังกันและกันมากขึ้น และทำให้คนเรากล้าพูดมากขึ้นด้วย เพราะเมื่อมีปัญหาขัดแย้งกัน คนเรามักจะปฏิเสธการรับฟังฝ่ายตรงข้ามเรื่องราวก็จะบานปลาย เพราะไม่กล้าพูดกันอย่างจริงจัง^{๑๒}

๕) ในฐานะเครื่องมือแก้ปัญหาบนความเข้าใจ

หากเราต้องการฟังความรู้สึกที่ฝ่ายตรงข้ามยึดถือ เราก็ต้องฟังแล้วบอกไปว่าเรารู้สึกอย่างไรกับสิ่งที่เขาพูด ปัญหา ก็จะลดลงเพราะมีการฟังและพัฒนาไปสู่ การเข้าใจและหาทางแก้ปัญหา และการสานเสวนาเป็นกระบวนการที่เน้นเป็นที่เรื่องของฟังโดยที่จะทำให้มีโอกาสพูดอย่างอิสระและเปิดเผยในพื้นที่ปลอดภัยของวงสานเสวนา ค้นพบปัญหา และเรื่องราวที่เกี่ยวข้องที่สำคัญจาก

^๙ ปาริชาติ สุวรรณบุบผา, บทความที่ ๑๑๕ ความทนกันได้: คอถัมภ์ ณ พรหมแดนแห่งความรู้, (หนังสือพิมพ์โพสทูเดย์ ฉบับวันที่ ๗ กันยายน ๒๕๕๑), ๖ ย่อหน้า, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://contemplativeknowledge.blogspot.com/2008/09/blog-post.html>. [๒๐ ธ.ค. ๒๕๕๗].

^{๑๐} มนต์ชัย พินิจจิตรสมุทร, Dialogue สุนทรียสนทนา: ศาสตร์แห่งการสร้างสรรค์สติปัญญา ร่วมกันของมนุษย์, หน้า ๔๗-๔๘.

^{๑๑} วิศิษฐ์ วัชวิญญู, มณฑลแห่งพลัง ญาณทัศนะแห่งการเข้าถึงตัวตนที่แท้, หน้า ๖๔-๖๕.

^{๑๒} Active Listening, (USA: International Online Training Program On Intractable Conflict ReseArch Consortium, University of Colorado), [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.colorado.edu/conflict/peace/treatment/active1.htm>. [๒๑ ธ.ค. ๒๕๕๗].

บริบทของตนเอง แสวงหา และแบ่งปันข้อมูลให้มากและเพียงพอ เท่าที่ผู้พูดต้องการ มีความรู้และเข้าใจปัญหาของตนเองชัดเจนมากขึ้น ขณะเล่าออกมาดังๆ และมีกำลังใจว่า มีผู้อื่นฟังเรื่องของเรา อาจนำไปสู่ความสามารถเข้าใจสาเหตุ เงื่อนไข ปัจจัยของปัญหา และทางออกเท่าที่จะเป็นไปได้มากที่สุด^{๑๓}

กล่าวโดยสรุป ประโยชน์ของการสานเสวนาทำให้เกิดความสงบนิ่ง หลุดพ้นไปจากความขัดแย้ง การตัดสิน และการยึดถือความคิดตัวเอง นำไปสู่ความเป็นอิสระ ซึ่งเป็นสภาวะมีนัยสำคัญอย่างหนึ่งนั่นคือ เมื่อไม่ยึดถือ ไม่ตัดสินก็ยอมนำไปสู่ “สภาวะเปิด” ซึ่งยอมจะเป็นสภาวะที่เกิดการเรียนรู้ได้ดีที่สุด เหมือนกับที่คำสอนของเซ็นที่บอกว่า “ถ้าไม่ ทำตัวเป็นชาลันถั่ว ก็ยอมจะเปิดรับการเรียนรู้ได้อีกมาก”

๒.๒ หลักการสานเสวนา

หลักการสานเสวนาในที่นี้ไม่ใช้การโต้เถียงกัน แต่ใช้การฟังอย่างลึก (Deep Listening) เป็นหลัก เพราะการโต้เถียงเป็นเรื่องตื้นๆ แยกส่วน มีอารมณ์เข้ามาเป็นตัวบ่วน ไม่เกิดปัญญา ไม่เกิดจิตสำนึกใหม่ ไม่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐานในตัวตน (Transformation) แต่การฟังอย่างลึก เจียบ และมีสติ จะดึงจิตไปสัมผัสความจริงตามธรรมชาติ ซึ่งเชื่อมโยงเป็นบูรณาการ เมื่อจิตเข้าไปสู่ธรรมชาติอันใหญ่โตเป็นอนันต์ จะเกิดปัญญา เป็นอิสระ มีความสุข มีความรัก อันไพศาลต่อเพื่อนมนุษย์ทั้งหมด มีการเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐานในตัวตน เกิดพฤติกรรมทางบวก เกิดความสมานฉันท์โดยลักษณะของการฟังอย่างลึกซึ่งที่นำมาใช้ใน การพัฒนาทักษะการฟัง โดยมีนักวิชาการหลายท่านได้กล่าวถึงหลักการทำสานเสวนาไว้ดังนี้

เดวิด โบห์ม กล่าวว่า หลักการสานเสวนาฟังอย่างลึกซึ่ง มีแนวทางปฏิบัติ ๓ ประการ^{๑๔}

๑) **หลักของการฟังอย่างลึกซึ่ง:** ฟังให้ได้ยิน เป็นการเปิดใจรับฟังอย่างไม่มีเงื่อนไข ฟังให้ได้ยินโดยไม่มีการสรุป ไม่มีการตัดสินคุณค่าของสิ่งที่ได้ฟัง แต่ฟังให้ได้ยินทั้งเสียงของตนเองและเสียงของผู้อื่น ในขณะเดียวกันก็ตั้งสติ พิจารณาความรู้สึกที่เกิดขึ้นกับตัวเอง ฟังเสียงตัวเองขณะโต้ตอบกับสิ่งที่เข้ามากระทบ ว่าเพราะเหตุใดเราจึงมีปฏิกิริยาออกไปเช่นนั้น การพิจารณากลับไปกลับมาอาจจะทำให้เราพบคำตอบบางอย่าง และมีความคิดใหม่ ๆ เกิดขึ้น เช่น คำพูดของเรา คือ คำพูดของคนอื่น คำพูดของคนอื่นก็คือคำพูดของเรา เสียงของเรา ก็คือเสียงของคนอื่น เสียงของคนอื่นก็คือเสียงของเรา การฟังอย่างลึกซึ่ง ฟังให้ได้ยิน แล้วเราจะเข้าใจข้อความเหล่านี้

๒) **หลักความเป็นอิสระจากเป้าหมาย:** ผ่อนคลาย โดยหลีกเลี่ยงการนำตนเองไปผูกติดกับเป้าหมาย ว่ากระบวนการฟังอย่างลึกซึ่งต้องได้ผลตามที่คาดหวัง แต่จะต้องเอาใจจดจ่ออยู่กับกระบวนการที่กำลังเป็นไปในขณะปัจจุบัน ความคิด ปัญญาเป็นของธรรมชาติ บังคับให้เกิดไม่ได้ ซึ่งผลของกระบวนการที่ถูกต้องคือ “ผล” ในตัวของมันเอง และเมื่อมีกระบวนการที่ถูกต้องแล้ว สิ่ง

^{๑๓} ปาริชาติ สุวรรณบุผา, *คู่มือการจัดกระบวนการสานเสวนา*, หน้า ๘.

^{๑๔} เดวิด โบห์ม, *Dialogue: วิธีการสนทนาแบบมนุษย์สัมพันธ์และการเปลี่ยนวิธีคิดด้วยการฟังอย่างลึกซึ้ง*, หน้า ๙๐-๙๒.

อยากได้ เช่น ความคิด ปัญญา ก็เกิดขึ้น ซึ่งหลักการฟังอย่างลึกซึ้งนี้ไม่ควรบีบบังคับเพื่อให้ได้ผล โดยไม่ใส่ใจต่อกระบวนการ

๓) หลักความเท่าเทียมกันไม่มีผู้นำและผู้ตาม: ในหลักการฟังอย่างลึกซึ้งถือว่าทุกคนมีความเท่าเทียมกัน ไม่มีประธาน ไม่มีการลงมติตัดสินใจ ไม่ปล่อยให้ความแตกต่างทางด้านเพศ อายุ สถานะ ศักดิ์ศรีหรือตำแหน่งเข้ามามีบทบาทในการครอบงำบรรยากาศของการสนทนา ไม่ทำให้ผู้อื่นรู้สึกว่าคุณต้องถูกกดทับจนขาดความรู้สึกเป็นอิสระ เพื่อมิให้กลายเป็นสิ่งกีดขวางในการรับฟัง ฟังระลึกเสมอว่า การฟังอย่างลึกซึ้งด้วยการสานเสวนาไม่ใช่การพูดโต้แย้งแบบวิภาษวิธี ซึ่งเป็นการต่อสู้ด้านความคิด แต่การฟังอย่างลึกซึ้งยอมรับว่าความคิดทุกความคิดมีความสำคัญเท่าเทียมกัน และไม่ว่าจะเป็นความคิดของใคร ก็จะทำให้เกิดความซึมซาบเข้ามาอยู่ในตัวตนของเรา เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงคุณภาพ เกิดความหมายใหม่ จินตนาการใหม่ที่ทุกคนรับรู้และเป็นเจ้าของร่วมกัน

นอกจากนี้หลักการฟังอย่างลึกซึ้งเปรียบเสมือนกระจกสะท้อนความต้องการของตนเอง^{๑๕} โดยมีการอธิบายขยายความได้ดังนี้

(๑) การฟังเพื่อเท่าทันตัวเอง เป็นการฟังซ้อนฟัง ฟังดูว่าตนเองนั้นฟังอย่างไร มีคุณภาพหรือไม่ เราสามารถเปิดมิติแห่งการตรวจสอบตัวเอง (self-examination) ไปในตัวด้วยการฟังนั้นว่า เราเคารพผู้อื่นคือผู้พูดหรือไม่ เราสามารถฟังโดยไม่ตัดสินคนหรือไม่ตัดสินความดีหรือไม่ หากเพียงรับรู้ในความแตกต่างของสมมติฐานและที่มาของความคิดนั้น ๆ เสียงที่เปล่งออกมาหรือว่าจានั้นมาจากฐานใจและฐานแห่งอารมณ์ความรู้สึกด้วย แม้จะนำพาความคิดมาด้วยก็ตาม โดยที่ทุกความคิดนั้นจะมีอารมณ์ความรู้สึกกำกับมาด้วยเสมออย่างใดอย่างหนึ่ง โจมแจ้งหรือซ่อนเร้นแล้วแต่คนแต่กรณีเมื่อเสียงมากระทบเรา การฟังที่ดีคือ การปล่อยให้เสียงมาเข้าดำรงอยู่ชั่วขณะนั้นในตัวเรา และเฝ้าดูว่า เรามีปฏิกิริยากับเสียงของคนอื่นหรือไม่อย่างไร รุนแรงหรือหนักเบาอย่างไร และเมื่อรู้เท่าทันแล้วก็ค่อย ๆ ฝึกที่จะฟังอย่างปราศจากปฏิกิริยา ฟังอย่างที่เราคน ๆ นั้นเข้ามาดำรงอยู่ภายในตัวเรา นั่นคือสุดยอดแห่ง การฟัง

(๒) การฟังอย่างเป็นกระจกเงา คือ การฟังแต่ละช่วงของการพูดอย่างระเบิดอารมณ์ (หรือไม่ระเบิดอารมณ์) ของอีกฝ่ายหนึ่ง แล้วพูดกลับไปว่า เราได้ยินเขาพูดอย่างไร ในความเข้าใจของเรา โดยให้อีกฝ่ายหนึ่งสามารถแก้ไขได้ว่าเราสรุปความถูกต้องหรือเปล่า การฟังวิธีนี้จะช่วยแก้ปัญหาเมื่อสัมพันธ์กับคนที่อารมณ์ลบ เช่น ความโกรธ ความหงุดหงิด ความเครียด เป็นต้น ทั้งนี้เพราะ

ประการแรก อีกฝ่ายหนึ่งรู้สึกได้ว่าเราได้ฟังเขาเป็นอย่างดี โดยรับรู้ทุกถ้อยกระหความ และเมื่อเราพูด เขาก็มีแนวโน้มที่จะรับฟังเป็นอย่างดีเช่นเดียวกัน

ประการที่สอง ผู้พูดมีโอกาสได้รับฟังสิ่งที่ตนพูด โดยกระบวนการฟังอย่างเป็นกระจกเงานั้น ทำให้ผู้พูดมีโอกาสตั้งสติ และรับรู้ว่าคุณค่ากำลังพูดอะไร กระบวนการเช่นนี้จะมีผลต่อการลดความรุนแรงของอารมณ์อีกฝ่ายหนึ่งได้

^{๑๕} วิศิษฐ์ วังวิญญู, สุนทรียสนทนา, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สวนเงินมีมา, ๒๕๔๘), หน้า ๒๑-๒๕.

ประการที่สาม ฝ่ายผู้ฟังก็จะได้ฟังจริงๆ ไม่ใช่ฟังอย่างรวบรัด และฟังอย่างด่วนสรุป ใจความอย่างที่เราทำความเข้าใจตัวเอง ที่ยิ่งจะทำให้ปัญหาการสื่อสารแย่ลงไปอีก

ประการที่สี่ เมื่อการฟังอย่างนี้ช่วยให้ทั้งสองฝ่ายเริ่มตั้งสติได้นั้น คุณภาพของ การฟังจะยิ่งลุ่มลึกและละเอียดยิ่งขึ้น ทำให้มองก้าวไปถึงบริบทหรือสภาพแวดล้อมความเป็นไปของอีกฝ่ายหนึ่ง ข้อจำกัดหรือสถานการณ์อันบีบคั้นของอีกฝ่ายหนึ่ง จะปรากฏขึ้นในการรับรู้ นอกจากนี้หากฝึกฝนตนเองอย่างแยบคายขึ้นเสมอๆ ก็จะปรับคลื่นอันละเอียดอ่อนกว่าคำพูดและภาษาท่าทางนั้นๆ นี้ นับเป็นเป็นสุดยอดของการฟัง คืออาจจะทำให้ล่วงรู้ถึงอารมณ์และความคับข้องใจของอีกฝ่ายหนึ่ง

การฟังอย่างเป็นกระเจกเจ้านี้ไม่ได้มีไว้เฉพาะกรณีคนห่างตัวเท่านั้น แม้แต่ในความสัมพันธ์ของเพื่อนสนิทที่มีปัญหาความขัดแย้งหรือความร้าวฉาน ตลอดจนแม้ในกรณีการพัฒนาความสัมพันธ์ที่เริ่มจะห่างเหินด้วยเรื่องจุกจิกเล็กๆ น้อยๆ ให้กระชับมันยิ่งขึ้น การฟังอย่างเป็นกระเจกเจ้านี้ก็จะช่วยได้มาก

จากหลักการฟังอย่างลึกซึ้ง ดังที่ได้กล่าวข้างต้น ผู้วิจัยมีมุมมองว่า **เดวิด โบห์ม และ วิศิษฐ์ วัชวิญญู** มุ่งเน้นไปที่การฟังเสียงจากภายในและฟังเสียงจากภายนอก ซึ่งมีติของการมองทั้งสองลักษณะนี้ สามารถสรุปได้ว่า ลักษณะของการฟังอย่างลึกซึ้ง แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท กล่าวคือ การฟังเสียงภายใน (internal listening) ได้แก่ การฟังในแง่ของความคิด ความรู้สึก คุณค่า ที่เกิดขึ้นภายในตนเอง และการฟังเสียงภายนอก (external listening) ได้แก่ การฟังที่เกิดจากการสัมผัสความสัมพันธ์ ผลประโยชน์ ข้อมูล ระหว่างผู้รับสารกับผู้ส่งสาร

ดังนั้น หลักการฟังอย่างลึกซึ้งเป็นการเปิดใจฟังโดยฟังอย่างตั้งใจให้ได้ยินเสียง ทั้งตนเองและผู้อื่น โดยไม่ด่วนตัดสินว่าผิดหรือถูก และไม่มีอคติทั้งตนเองและผู้อื่นในขณะเดียวกันก็มีคำถามว่า ในขณะที่เรากำลังฟังอยู่โดยธรรมชาติของกระบวนการฟังความคิดย่อมเกิดขึ้น จากประเด็นคำถามนี้ ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่า ในขณะที่ฟังอยู่นั้น ชุดความคิดของเราจะปรากฏขึ้น เพราะได้รับการกระตุ้นปลุกเร้าจากคำพูดที่เราได้ยินได้ฟัง การที่เราฟังอย่างลึกซึ้งก็ยิ่งเห็นการทำงานของชุดความคิดอย่างชัดเจนมากยิ่งขึ้น และพิจารณาความรู้สึกที่เกิดขึ้นกับตนเอง เพราะได้รับการกระตุ้นจากข้อมูลที่ไหลเข้ามาสู่ตนเองเนื่องมาจากการฟังอย่างลึกซึ้ง โดยมีสติ สมาธิ จดจ่ออยู่กับการฟังอย่างลึกซึ้ง และในขณะที่ความคิดเกิดขึ้นในขณะที่ฟังอย่างลึกซึ้ง เราต้องละวางความคิดของเรา ไม่ตัดสิน ว่าเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วย หรือตัดสินว่าถูกต้องหรือไม่ถูกต้อง โดยเราต้องวางการตัดสิน ความเชื่อ และทัศนะของเราไว้ทั้งหมด^{๑๖}

อย่างไรก็ตาม หลักการสำคัญของการฟังอย่างลึกซึ้ง คือ เมื่อเราฟังคนอื่นไม่ว่าจะเป็นคนที่เราชอบหรือไม่ชอบ สิ่งที่ผู้พูดจะเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในตัวเรา อาจจะเป็นไปได้ที่เราไม่ยอมฟังคนอื่นก็เพราะเรากลัวว่าจะถูกรุกรานด้านความคิดได้ หากเราฟังอย่างลึกซึ้งก็คือ การเปิดใจรับการเปลี่ยนแปลงด้านความคิดของตัวเอง นักบำบัดเรียกการรับฟังนี้ว่า การฟังอย่างตั้งใจ

^{๑๖} มนต์ชัย พินิจจิตรสมุทร, Dialogue สนทนาสนทนา: ศาสตร์แห่งการสร้างสรรค์สติปัญญา ร่วมกันของมนุษย์, หน้า ๔๙.

(active listening) หรือ การฟังซึ่งกันและกัน (compassionate listening)^{๑๗} ดังจะเห็นได้ว่า การฟังอย่างลึกซึ้งมีคำที่ใช้เรียกลักษณะของการฟังอย่างลึกซึ้งว่า การฟังอย่างตั้งใจ การฟังซึ่งกันและกัน ซึ่งผู้วิจัยจะวิเคราะห์ให้เห็นว่ามีลักษณะของการฟังในการทำสานเสวนาควรมีลักษณะอย่างไร และมีขั้นตอนดำเนินการอย่างไร

ขั้นที่ ๑ เริ่มจากการฟังซึ่งกันและกัน (compassionate listening)

ผู้วิจัยมีมุมมองว่า อันดับแรกของการสานเสวนาก็คือการฟังซึ่งกันและกันถือเป็นกระบวนการขั้นแรกที่ทั้ง ๒ ฝ่าย ต้องเปิดใจฟังซึ่งกันและกัน การฟังซึ่งกันและกัน คือ เครื่องมือในการตัดสินใจในการขัดแย้ง สร้างความปรองดอง และการป้องกันการเกิดความรุนแรง เป้าหมายของการฟังซึ่งกันและกัน คือการเข้าใจอย่างลึกซึ้งของความคิดเห็น และความทุกข์ทรมานของคนทุกฝ่ายที่มีความขัดแย้งทางความคิดหรือขัดแย้งกัน และสร้างการเชื่อมโยงเข้าหากันทั้ง ๒ ฝ่าย^{๑๘}

แนวทางการฟังซึ่งกันและกัน (compassionate listening) ซึ่ง จีวิช(Jewish)^{๑๙} ได้กล่าวว่า แนวทางหลักปฏิบัติการฟังซึ่งกันและกัน สามารถทำได้ดังนี้คือ

- (๑) ฟังด้วยหัวใจ โดยเปิดใจฟังตลอดจนจบความ
- (๒) ฟังให้เข้าใจ
- (๓) ฟังเพื่อเรียนรู้
- (๔) ฟังโดยไม่ต้องวิจารณ์ ไม่ว่าเราจะไม่เห็นด้วยกับสิ่งที่พูดมา เราก็ไม่ต้องยอมรับ เพียงแค่ฟังอย่างเดียวก็พอ
- (๕) ฟังให้สมบูรณ์ โดยจับใจความของผู้พูด อย่าเพิ่งโต้ตอบขัดแย้ง หรือหาจุดที่จะโต้ตอบ
- (๖) ฟังด้วยความเคารพ ไม่ว่าอะไรก็ตาม ว่าคนพูดจะอยู่ฝั่งเราหรือฝั่งอื่น โดยไม่คำนึงถึงว่าผู้พูดอยู่ในสถานะใด หรือตำแหน่งใด
- (๗) ฟังเพื่อหาจุดเชื่อมโยงระหว่างผู้พูดและผู้ฟัง
- (๘) ฟังโดยคำนึงถึงความรู้สึกของผู้อื่นเสมอ

จากหลักการปฏิบัติการฟังซึ่งกันและกันของ จีวิช (Jewish) ที่กล่าวข้างต้น ทำให้พบว่าการฟังซึ่งกันและกัน เป็นการฟังที่ต้องการหยุดการตัดสินใจ และเปิดหัวใจในการฟัง โดยทักษะที่ได้มาจากการฟังและคำถามที่ไม่มีผลเสีย การฟังซึ่งกันและกันได้ก่อให้เกิด การรักษาหัวใจของผู้พูด และได้

^{๑๗} Rev. Ann C. Fox, **Deep Listening**, (Massachusetts: The Unitarian Universalist Society of Fairhaven,), [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.uufairhaven.org/SermonSixteen.htm>. [๓๐ ธ.ค. ๒๕๕๗].

^{๑๘} Jewish-German, **Berman Healing Arts: What is compassionate listening?**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www.bermanhealingarts.com/3_compassion/index.htm. [๒๓ ต.ค. ๒๕๕๗].

^{๑๙} Jewish-Muslim, **Communicating From the Heart: Guidelines For Compassionate Listening and Speaking**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.jewishmuslimdialogue.org/Compassionate%20Listening.htm>. [๒๓ ต.ค. ๒๕๕๗].

สร้างความสัมพันธ์กันโดยความมีจิตใจเมตตาของแต่ละฝ่าย เมื่อทั้งสองฝ่ายมีความเข้าใจร่วมกัน ความสามัคคีปรองดองก็จะสามารถเกิดขึ้นได้

ขั้นที่ ๒ การฟังอย่างตั้งใจ (active listening)

การฟังอย่างตั้งใจนั้น เป็นอีกชุดเครื่องมือหนึ่งของกระบวนการสานเสวนาขั้นที่ ๒ เป็นการฟังและตอบคู่สนทนาที่ก่อให้เกิดการเข้าใจอย่างถ่องแท้ เพราะส่วนใหญ่เวลาคุยกัน คนเรามักจะไม่ค่อยตั้งใจฟังกัน สมาชิกหลุด หรือฟังครึ่ง ๆ กลาง ๆ แล้วเข้าใจผิด และเมื่อคนเรามีปัญหา เราก็มุ่งคิดแต่จะโต้ตอบกับคำพูดกับอีกฝ่ายตั้งว่าเรารู้เรื่องเหล่านั้นมาแล้ว แทนที่จะฟังอย่างตั้งใจจริงๆ มากกว่า เพราะมุ่งคิดแต่จะสรรหาคำพูดโต้ตอบ

การฟังอย่างตั้งใจเป็นโครงสร้างการฟังและตอบคำถาม ที่มุ่งเน้นการทำความเข้าใจกับคู่สนทนา ผู้ฟังจะต้องเอาใจใส่สิ่งที่คู่สนทนาพูด แล้วคิดถึงคำพูดนั้นซ้ำอีกครั้ง ผู้ฟังไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยกับสิ่งที่คู่สนทนาพูด อาจจะบอกสิ่งที่คิด เพื่อจะทำให้คู่สนทนารู้สึกว่าผู้ฟังของเขาเข้าใจหรือไม่บ่อยครั้งที่ผู้ฟังถูกกระตุ้นให้ตีความสิ่งที่คู่สนทนาพูดในแง่ของความ รู้สึก หากเป็นเช่นนั้นก็ควรจะบอกไปตรงๆ ว่าผู้ฟังรู้สึกไม่สบายใจ หรือสับสนกับสิ่งที่พูดอย่างไร เพื่อผู้พูดจะได้แน่ใจว่าผู้ฟังเข้าใจสิ่งที่เกิดขึ้นจริงๆ และยิ่งไปกว่านั้น จะได้เข้าใจว่าผู้ฟังรู้สึกอย่างไรกับสิ่งที่พูดออกไป^{๒๐}

ในขณะที่ โรเจอร์ส (Rogers) และ ฟาร์สัน (Farson)^{๒๑} ได้กล่าวว่า การฟังอย่างตั้งใจมีวิธีที่สำคัญที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการฟังของบุคคล มี ๓ วิธี คือ

- ๑) ฟังเพื่อหาความหมายทั้งหมด การฟังเนื้อหาสาระและอารมณ์ที่ซ่อนอยู่ข้างใน
- ๒) ตอบสนองต่อความรู้สึก บางครั้งความหมายที่แท้จริงมันอยู่ในอารมณ์แทนที่จะเป็นพื้นผิวของเนื้อหาสาระ ในกรณีแบบนี้ เราควรตอบสนองต่อความหมายของอารมณ์
- ๓) บันทึกความแนะนำทั้งหมด การสื่อสารทั้งหมดไม่ได้เกี่ยวกับการพูด ดังนั้นเราควรที่จะระวังต่อความหมายที่ไม่เป็นคำพูด

จากประเด็นของโรเจอร์สและฟาร์สัน พบว่า การฟังอย่างตั้งใจคือ เป็นการฟังอย่างกระตือรือร้น (active) เพราะไม่ได้ฟังเฉย ๆ แต่มีการโต้ตอบกลับ เพื่อตรวจสอบว่าเราเข้าใจสิ่งที่ผู้พูดมานั้นตรงกับที่เขาต้องการหรือไม่ โดยการพูดทวนสิ่งที่ได้ยินโดยใช้คำพูดของตัวเอง (paraphrase) การโต้ตอบกลับแบบนี้จึงไม่ใช่การถามเพื่อหาข้อมูลเพิ่มเติม และไม่ใช่ว่าการพูดซ้ำสิ่งที่ผู้พูดเพิ่งพูดมา แต่เป็นการใช้คำพูดของตัวเองเรียบเรียงความเข้าใจของเราออกมาว่า เราคิดว่าเขาพูดอะไร การโต้กลับแบบนี้เรียกว่า การสะท้อนด้วยการฟัง

^{๒๐} Active Listening, (USA: International Online Training Program On Intractable Conflict Research Consortium, University of Colorado), [ออนไลน์].แหล่งที่มา :<http://www.colorado.edu/conflict/peace/treatment/activel.htm>. [๑ ม.ค. ๒๕๕๘].

^{๒๑} Rogers, Farson, Active Listening: Building relationship by listening, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : http://changingminds.org/techniques/listening/active_listening.htm. [๓ ม.ค. ๒๕๕๘].

การสะท้อนด้วยการฟังอย่างตั้งใจสามารถทำได้ ๒ แบบ คือ^{๒๒}

๑) การสะท้อนธรรมดา (simple reflection) สะท้อนเฉพาะสิ่งที่เขาพูดออกมาโดยใช้คำพูดของเราเองเรียบเรียงสิ่งที่เขาพูดใหม่

๒) การสะท้อนแบบตีความ (interpretative reflection) สะท้อนสิ่งที่เราตีความว่าเขาอยากจะบอก ซึ่งมี ๒ แบบด้วยกัน (๑) สรุปสิ่งที่เขาพูดมาทั้งหมดที่เราคิดว่าประเด็นต่าง ๆ ที่เขาพูดถึงนั้นมีอะไรบ้าง และ (๒) ตีความแล้วระบุแก่นของเรื่องราวที่เราฟังแล้วคิดว่าประเด็นที่แท้จริงของเขาอยู่ตรงไหนกันแน่

จากประเด็นที่กล่าว ทำให้พบว่า การสะท้อนแบบตีความเหมือนจะวิเคราะห์แทนผู้พูด (จึงดีสู้แบบสะท้อนธรรมดาไม่ได้) แต่ต่างจากการวิเคราะห์ตรงที่เราพยายามประมวลประเด็นต่าง ๆ จากการฟังไม่ใช่จากฐานการคิดของเราเอง และต้องเผื่อใจเสมอว่าเราอาจประมวลผิด เพราะท่าทีของการใช้การฟังอย่างตั้งใจ คือการแชร์ความคิดร่วมกัน ไม่ใช่ “เราบอกหรือสอนคุณ” การสะท้อนจึงควรอยู่ในรูปของ “อาจจะ” มากกว่า “ต้อง”

ดังนั้น การฟังอย่างตั้งใจจากที่กล่าวมาข้างต้น สามารถสรุปหลักการสำคัญของการฟังอย่างตั้งใจได้ดังนี้

- (๑) แสดงความเข้าใจ / ตั้งใจฟัง
- (๒) การสะท้อนคำพูดเพื่อตรวจสอบข้อมูล
- (๓) เปลี่ยนแปลงความคิดของคนด้วยการฟัง (กล่าวทวน)
- (๔) ตรวจสอบอารมณ์ (ดับอารมณ์ผู้พูด)
- (๕) สรุป

ขั้นที่ ๓ การฟังอย่างลึกซึ้ง (deep listening)

การสานเสวนาเป็นกระบวนการฟังอย่างลึกซึ้งดังที่กล่าวข้างต้นว่า เริ่มที่การฟังซึ่งกันและกัน และการฟังอย่างตั้งใจ เมื่อกระบวนการทั้ง ๒ ดังกล่าวได้ดำเนินการ การฟังอย่างลึกซึ้งโดยหลักการปฏิบัติของการฟังอย่างลึกซึ้ง สเวตส์ (Swets)^{๒๓} ได้กล่าวถึงหลักการสำคัญของการฟังอย่างลึกซึ้งว่าเราสามารถนำไปปฏิบัติเพื่อปลูกฝังนิสัยการฟัง โดยมีหลักการปฏิบัติดังนี้

๑) การฟังอย่างลึกซึ้งที่ดีคือ การมุ่งความสนใจ มีหลายสิ่งหลายอย่างทำลายความมุ่งมั่นสนใจของเราได้อย่างหนึ่งคือ ความเครียดที่ก่อกวนความคิดของเรา อย่างที่สองคือ โรค “ตัวฉัน” ที่มักเกิดขึ้นและทำให้เราสนใจแต่ตัวเอง และสิ่งที่ตัวเองต้องการโดยไม่สนใจอีกฝ่ายที่พูดด้วย อย่างที่สามคือ ความเร็วของการคิด เพราะคนเราส่วนใหญ่คิดเร็วกว่าพูด และด้วยเหตุนี้ เมื่อฟังแล้วเราจึง

^{๒๒} อุ๋ทอง ประศาสน์วินิจนัย, หมายเหตุผู้ลงพิมพ์: คอลัมน์เก็บตก Active Listening, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www5.sac.or.th/downtoearthsocsc/modules.php?name=News&file=article&sid=31>. [๓ ม.ค. ๒๕๕๘].

^{๒๓} Swets, Paul E. *The Art of Talking So That People Will Listen*, (New York, N.Y. : Simon and Schuster, ๑๙๘๓), pp ๔๒-๔๒.

สามารถคิดวางแผนสิ่งที่เราจะตอบโต้ไปได้อย่างรวดเร็ว แต่เราจะต้องเลือกไม่คิดเช่นนั้นเมื่อรับฟังและใช้เวลานั้นเพื่อการมุ่งความสนใจไปที่คนพูด

๒) การรับรู้ที่แสดงได้จากภาษากาย เช่น การมองสีหน้าของผู้พูด คอยรักษา การประสานตา โน้มตัวไปข้างหน้า และยิ้มเพื่อแสดงการรับฟัง

๓) การสังเกตข้อเท็จจริงและความคิด และโดยเฉพาะอย่างยิ่งความรู้สึกที่สื่อออกมาทางคำพูด ภาษากาย และโทนเสียงของผู้พูด ความรู้สึกเป็นสิ่งที่ผู้ฟังรับรู้ได้ยากที่สุด จึงควรมีการหยุดพักบ้าง เพื่อที่เราจะได้มีเวลาดำเนินการสังเกตสิ่งเหล่านั้น สิ่งที่สำคัญที่สุดในการรับฟังโดยไม่ตัดสินด้วยตนเอง เราไม่สามารถตัดสินจากลักษณะและเสื้อผ้าของคนอื่นหากเราตั้งใจฟังอย่างลึกซึ้งจริง ๆ

๔) การไม่ได้ตอบ ไม่จำเป็นต้องโต้ตอบทุกอย่างที่เราฟังออกมาเป็นคำพูด หากมีคนบอกเล่าปัญหาให้เราฟัง ซึ่งเป็นเพียงความต้องการให้เราฟังเท่านั้น โดยปัญหาจะแก้ได้ด้วยการระบายออกมาเป็นคำพูดและมีผู้รับฟัง

ในขณะที่ เดวิด 롭บินส์ (David Robbins) กล่าวว่า เราสามารถปฏิบัติการฟังอย่างลึกซึ้งด้วยการจดจ่ออยู่กับจุดใดจุดหนึ่งของร่างกาย ซึ่งจะรู้สึกเหมือนว่าเป็นที่ที่ปลอดภัยที่จิตควรอาศัยอยู่^{๒๔}

ส่วน มิรา ชัยมฮาวส์^{๒๕} กล่าวว่า ในการฟังอย่างลึกซึ้ง (deep listening) มีการระบุถึงคุณภาพของการฟังไว้ ๓ ระดับ คือ

- (๑) ระดับแรก คือ การฟังที่ได้ยินเพียงถ้อยคำ
- (๒) ระดับที่สอง คือ การฟังให้ได้ยินอารมณ์ ความรู้สึกของผู้พูด และ
- (๓) ระดับที่สามซึ่งเป็นการฟังที่ลึกที่สุด คือ การฟังให้ได้ยินเจตนาของผู้พูด

สำหรับ กฤตยา ศรีสรรพกิจ^{๒๖} กล่าวว่า การฟังเสียงตัวเองถือเป็นหลักปฏิบัติประการหนึ่งของการฟังอย่างลึกซึ้ง โดยต้องใช้ความสงบนิ่ง ตัดสินใจเดินไปตามทางนั้น ต้องใช้ความกล้าหาญอย่างมาก เพราะจะไม่มีใครรับผิดชอบสิ่งที่เกิดขึ้นจากการตัดสินใจนั้นได้ นอกจากตัวเราเอง

จากแนวคิดหลักการปฏิบัติของการสานเสวนาของนักวิชาการหลาย ๆ ท่านที่กล่าวมาข้างต้น พอที่จะสรุปหลักการสานเสวนา ได้ดังนี้

๑) เคารพในตัวตนของผู้พูด (respecting) ปฏิสัมพันธ์กันอย่างมนุษย์ ไม่ใช่วัตถุสิ่งของ ปฏิบัติต่อผู้อื่นเช่นเดียวกับที่เราต้องการให้เขาปฏิบัติต่อเรา

^{๒๔} David Robbins, *Psychotherapist Boulder*, (Colorado), [ออนไลน์]. แหล่งที่: <http://whatismindfulness2.wordpress.com/2008/02/27/deep-listening/>. [๓ ม.ค. ๒๕๕๘].

^{๒๕} มิรา ชัยมฮาวส์, *บทความที่ ๙๖ เห็นอะไร เรียนรู้อะไร : คอลัมน์ ณ พรหมแดนแห่งความรู้*, (โพสต์ทูเดย์ ฉบับวันที่ ๒๗ เมษายน ๒๕๕๑), [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://contemplativeknowledge.blogspot.com/2008_04_01_archive.html. [๕ ม.ค. ๒๕๕๘].

^{๒๖} กฤตยา ศรีสรรพกิจ, *บทความที่ ๘๕ ฟังเสียงจากหัวใจ : คอลัมน์ ณ พรหมแดนแห่งความรู้*, (โพสต์ทูเดย์ ฉบับวันที่ ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๑), [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://contemplativeknowledge.blogspot.com/2008/02/blog-post_10.html. [๗ ม.ค. ๒๕๕๘].

- ๒) ฟังโดยไม่มีวาระซ่อนเร้น (hidden agenda)
- ๓) ฟังอย่างมีสติติดตามต่อเนื่อง/แขวนไว้ก่อน (suspending) โดยฟังให้ถึงอารมณ์/ความรู้สึก (emotion)
- ๔) ฟังแบบอุเบกขา ปราศจากอคติ (voicing) หลีกเลี่ยงการครอบงำ (dominate) ระวังความรู้สึกว่า “ฉันเหนือกว่า”
- ๕) จุดยืนชัดเจน กล้าที่จะเปิดหู เปิดใจ ฟังความเห็นที่แตกต่าง ฟังเพื่อเรียนรู้และทำความเข้าใจ จุดยืนของผู้อื่น
- ๖) ใจกว้าง กล้าวิจารณ์ความคิด-ความเชื่อของตนเอง/กลุ่มตนเอง (self-critical)
- ๗) ซื่อสัตย์และจริงใจ หลีกเลี่ยง การยอมรับแบบขอไปที (lazy tolerance)

อย่างไรก็ดี ลักษณะของการสานเสวนาดังกล่าว คือ การฟังซึ่งกันและกัน การฟังอย่างตั้งใจ และการฟังอย่างลึกซึ้ง ทั้ง ๓ หลักการนี้นำไปสู่ความเข้าใจ (understanding) ที่ถูกต้อง เป็นวิธีการสร้างการยอมรับ ความมั่นใจ ทำให้เกิดความเข้าใจตนเอง สร้างความไว้วางใจซึ่งกันและกัน มีจุดยืนที่ชัดเจน กล้ายอมรับความแตกต่างเพื่อเรียนรู้ ให้ความเคารพความคิดเห็นของผู้อื่น โดยปราศจากความมีอคติและวาระซ่อนเร้น เพื่อนำไปสู่การพัฒนาให้บุคคลเข้าใจตนเองและผู้อื่น

อย่างไรก็ตาม หลักการสำคัญของการสานเสวนา เป็นการยอมรับในความ เสมอภาค ไม่พูดคุยกันอย่างเร่งรีบ ทำให้แต่ละคนมีเวลาครุ่นคิดอย่างสุขุม ทำให้เกิดความคิดคำถามใหม่ๆ ที่มีค่ามากกว่าคำตอบ และความรู้เหล่านี้ก็คือพลังที่เกิดขึ้นอย่างอิสระตามธรรมชาติ เป็นการคิดร่วมกันเพื่อแสวงหาปัญญาญาณ (intuitive knowledge) ที่ไม่อาจเกิดขึ้นด้วยวิธีการพูดคุยโต้เถียงหักล้างแต่ได้มาด้วยการเปิดตัวเองรับฟังเสียงของคนอื่น เพื่อให้เสียงเหล่านั้นเข้าไปอยู่ในตัวเอง

๒.๒.๑ กระบวนการจัดสานเสวนา (Dialogue Process)

แนวทางการจัดสานเสวนา โดยใช้หลักของการฟังเป็นหลักมีลำดับ ดังต่อไปนี้

๑) **เข้าใจปรัชญาแนวคิด** : ควรทำความเข้าใจเกี่ยวกับปรัชญาและแนวคิดที่อยู่เบื้องหลังของการทำสานเสวนาให้ทะลุ การคิดร่วมกันทำให้ความคิดที่กระจัดกระจายอยู่ในที่ต่าง ๆ มารวมตัวกัน และทำให้เกิดการเชื่อมโยง (coherent of thought) เพื่อให้เกิดพลัง เช่นเดียวกับการทำให้พลังงานแสงที่พุ่งกระจายไปคนละทิศคนละทางและไร้พลัง แต่เมื่อมีเทคโนโลยีทำให้แสงเกิดการรวม ตัวกัน พุ่งตรงไปในทิศทางเดียวกัน จะกลายเป็นแสงเลเซอร์ ที่สามารถทะลุทะลวงสิ่งต่าง ๆ ได้อย่างเหลือเชื่อ การเข้าใจปรัชญาของสานเสวนาอย่างลึกซึ้ง จะทำให้เกิดความเชื่อมั่น ศรัทธาในกระบวนการ สามารถฟันฝ่ากำแพงความลังเลสงสัยไปได้

๒) **เข้าใจจุดหมายของการทำ** : เป้าหมายสำคัญของการสานเสวนาคือ การรื้อถอนสมมุติบัญญัติ ปลดปล่อยตนเองจากภารกิจ บทบาท หน้าที่ อำนาจและอุปาทานที่ห่อหุ้มตัวตนอยู่ในทุกรูปแบบ เพื่อมิให้กลายเป็นกำแพงอุปสรรค (blocking) ต่อการเรียนรู้เพื่อการเข้าถึงความจริงที่ฝังลึกอยู่ภายในตัวเอง (tacit knowledge) ดังนั้น ผู้ที่เข้าร่วมวงสานเสวนา จึงต้องรื้อถอนสิ่งเหล่านี้ด้วยความสมัครใจของตนเอง อ่อนน้อมถ่อมตัว มีเมตตากับตัวเอง โดยการไม่ยกตนข่มท่าน หรือไม่กดตนเองลงจนหมดความสำคัญ แต่ควรกำหนดบทบาทของตัวเองเป็นกัลยาณมิตร กับทุกคน ไม่ควรลื

ว่า เป้าหมายของการรื้อถอนจำกัดขอบเขตอยู่ที่ตนเองเท่านั้น การก้าวล่วงไปวิพากษ์วิจารณ์เพื่อเปลี่ยนแปลงรื้อถอนคนอื่น เป็นสิ่งที่พึงละเว้นโดยเด็ดขาด

๓) **เข้าถึงจิตอารมณ์ตนเอง:** การย้อนกลับมาค้นหาฐานคติ (presupposition & assumptions) ที่ฝังลึกอยู่ในใจ แต่การเพ่งมองอย่างเดียวจะไม่เห็นอะไรเลย จนกว่าฐานคติเหล่านั้น จะแสดงตัวตนออกมาเป็นอารมณ์ (emotion) อย่างใดอย่างหนึ่ง เมื่อมีอะไรเข้าไปกระทบกับมันเข้า เช่น เมื่อได้ยินได้เห็น หรือใจนึกขึ้นได้ กล่าวกันว่า ฐานคติกับอารมณ์ ทำงานใกล้ชิดกันมากจนแทบ แยกกันไม่ออกว่าอะไรเป็นอะไร สิ่งที่ต้องทำในสิ่งแรกคือการเฝ้าสังเกต (observer) สิ่งที่มากระทบ (observed) ว่ามันทำให้เราเกิดอารมณ์อะไรขึ้นมา และหาทางระงับมัน (suspension) เพราะถือว่า มันเป็นตัวปิดกั้นอิสรภาพในการรับรู้ความจริงที่มีอยู่ตามธรรมชาติ

ในทางปฏิบัติคือ เมื่อเข้าไปอยู่ในวงสานเสวนา จะต้องไม่ให้ความสนใจเฉพาะสิ่งที่ได้ยิน ได้ฟังเพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่จะต้องทำหน้าที่เป็นผู้สังเกตอารมณ์ ความรู้สึกของตนเองในขณะที่ได้ ยินได้ฟังสิ่งเหล่านั้นด้วย เพราะโดยทั่วไปขณะที่ฟังนั้น เรามักจะ “บิด” ความรู้สึกบางอย่างตามไป ด้วย เช่น ราคาญ หมั่นไส้ เคลิบเคลิ้ม ขำกลิ้ง ซื่นซม ฯลฯ และความรู้สึกเหล่านี้คือที่มาของ อคติ (bias) ต้องตามให้ทันด้วยการฟังอย่างลึกซึ้ง สงบระงับ การตามความรู้สึกให้เท่าทันจึงเป็นการ ป้องกันอคติ และการสงบระงับคือการสร้างปัญญาที่เกิดจากการฟัง เมื่อคิดว่าสามารถจัดการกับ ความรู้สึกตัวเองได้แล้ว ก็สามารถเริ่มต้นตั้งวงคุยเพื่อคิดร่วมกันได้เลย^{๒๗}

๔) **กำหนดวงสนทนา:** การตั้งวงสานเสวนา ประกอบด้วยคนสองคนขึ้นไป ๗-๘ คน ถือ ว่ากำลังดี แต่ถ้าจำเป็นก็อาจมีได้ถึง ๒๐ กว่าคน นั่งล้อมวงเป็นวงกลมให้ทุกคนสามารถมองเห็นหน้า กันได้ทั้งหมด ตั้งกติกาการพูดคุยไว้อย่างหลวม ๆ เช่น หลีกเลี่ยงการเสนอแนะ การโต้แย้ง การ ผูกขาดเวที การทำให้ผู้อื่นเสียหน้า พูดให้สั้น หลังจากพูดแล้ว ควรรอให้คนอื่น ๆ ได้มีโอกาสพูดผ่านไป ก่อนสองหรือสามคน ค่อยกลับมาพูดอีก ความจริงกติกาเหล่านี้ เป็นสิ่งที่ทุกคนปฏิบัติกันอยู่แล้ว มาก น้อยตามโอกาส แต่การนำกติกาขึ้นมาเขียนให้ทุกคนเห็น จะช่วยเตือนสติได้ดีขึ้น ในตอนแรกอาจต้อง มีใครสักคนทำหน้าที่จัดการกระบวนการ (facilitator) เพื่อช่วยลดความขลุกขลัก แต่ถ้าผู้ร่วมวง สามารถนำกติกาเข้าไปอยู่ในใจได้แล้ว เขาจะควบคุมการสนทนาได้เอง และไม่จำเป็นต้องมีใครทำ หน้าที่นี้อีกต่อไป^{๒๘}

๕) **คำนึงถึงข้อควรระวัง:** ประเด็นที่ควรจะทำความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องกระบวนการสาน เสวนา^{๒๙} คือ

(๑) สานเสวนาไม่ใช่การพูดคุยและแลกเปลี่ยนข้อมูลกัน ระหว่างคน ๒ คน เพราะสานเสวนารวมการเข้าใจอารมณ์ ความรู้สึกของบุคคลทั้ง ๒ ฝ่ายอย่างชัดเจน

^{๒๗} เดวิด โบห์ม, Dialogue : วิธีการสนทนาแบบมนุษย์สัมพันธ์และ การเปลี่ยนวิธีคิดด้วยการฟัง อย่างลึกซึ้ง, หน้า ๙๓-๙๔.

^{๒๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๔.

^{๒๙} ปาริชาติ สุวรรณบุผา, คู่มือการจัดการกระบวนการสานเสวนา, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ ภาพ พิมพ์, ๒๕๕๓), หน้า ๑๐-๑๑.

(๒) สานเสวนาไม่ใช่การโต้ว่าที่เพื่อเอาชนะทางวาทศิลป์ และได้ใจคนฟังให้เห็นคล้อยตาม แต่สานเสวนาเป็นการเรียนรู้ แลกเปลี่ยน และฟังกันโดยไม่มีฝ่ายถูกเป็นผู้ชนะ หรือฝ่ายผิดเป็นผู้แพ้ เหนืออื่นสิ่งใดสานเสวนามีไว้เพื่อค้นหาความเป็นผู้ชนะ แต่สานเสวนาเป็นไปเพื่อยอมรับความเป็นมนุษย์ของกันและกัน

(๓) สานเสวนาในเบื้องต้น ไม่ใช่การเจรจาไกล่เกลี่ยโดยมีคนกลาง เพราะไม่ได้ตั้งใจมาทำให้สิ่งทั้งหลายถูกต้อง สานเสวนาจะไม่บอกความคิดและความเชื่อของคนอื่นผิด แต่บอกว่าความคิดและเหตุผลของผู้อื่นแตกต่าง หรือตรงกันข้ามกับความคิดของตน โดยไม่ถูกบังคับให้ละทิ้งจุดยืนและความเชื่อที่แตกต่างนั้น และการสานเสวนาอาจไม่จบลงด้วยข้อตกลงในทันที แต่สานเสวนาอาจนำไปใช้ในการแก้ไขความขัดแย้งได้ เมื่อมีปัจจัยเงื่อนไขเกิดขึ้นเพียงพอจนพร้อมที่จะหาทางออกจากความขัดแย้ง และต้องการความเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นด้วยความสมัครใจ

อย่างไรก็ตาม สิ่งที่ควรตระหนักเป็นเบื้องต้นคือ ไม่ควรหวังผลว่าจำเป็นต้องมีสิ่งนั้นสิ่งนี้เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วภายหลังจากจบลงของการสานเสวนา เพราะความคาดหวังดังกล่าวเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ แต่มีการยืนยันว่า สานเสวนาจะเกิดมรรคผลเมื่อเวลาผ่านไปสักระยะหนึ่งแล้ว เพราะความคิดไม่ได้หายไปไหน แต่อาจผุดตามหลัง จึงควรทำให้เกิดขึ้นอย่างสม่ำเสมอ ข้อสำคัญคือ ควรหลีกเลี่ยงการสรุปแบบรวบยอด เพราะการสรุปเป็นการเปิดช่องว่างให้ใช้อำนาจแบบรวบรัด ขยายส่วนที่ขอบปิดบังส่วนที่ไม่อยากได้ยิน และข้อสำคัญคือการนำข้อสรุปไปเป็นเครื่องมือบีบบังคับให้คนอื่นทำตามความต้องการของตนเองในภายหลัง การสรุปควรถือเป็นหน้าที่ของแต่ละคนที่เข้าร่วมกระบวนการสานเสวนาซึ่งสามารถหยิบประเด็นที่เป็นประโยชน์แก่ตนเองได้ตามความสนใจของแต่ละคนซึ่งไม่เหมือนกัน

ดังนั้นนอกจากการศึกษาหลักการแนวคิดขั้นตอนการทำสานเสวนาแล้ว ประเด็นสำคัญอีกประการหนึ่งคือองค์ประกอบของกระบวนการทำสานเสวนาซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

๒.๒.๒ องค์ประกอบของการทำสานเสวนา

จากที่กล่าวข้างต้น ขั้นตอนในการทำสานเสวนานั้น มนต์ชัย พินิจจิตรสมุทร^{๓๐} ได้กล่าวว่ องค์ประกอบของการทำสานเสวนา มีดังนี้

๑) **ผู้เข้าร่วม** ขนาดของกลุ่มผู้เข้าร่วมที่ทำการสานเสวนาหรือที่เรียกว่า dialogue นั้นไม่จำกัด อาจเกิดขึ้นภายในกลุ่มคนขนาดเท่าใดก็ได้ โดยอาจเป็นกลุ่ม ๑๐-๒๐ คนก็ได้ แต่ถ้าเป็นกลุ่มขนาด ๓๐ คนหรือมากกว่าจะเป็นกลุ่มขนาดใหญ่เกินไปอาจจะแบ่งออกเป็น ๒-๔ กลุ่ม ถ้าเป็นกลุ่มที่มีขนาดเล็กคือ ผู้เข้าร่วมประมาณ ๓-๔ คน โดยที่ผู้เข้าร่วมกลุ่ม การสานเสวนา (dialogue) จะต้องเข้าใจว่า การฟังที่ดีนั้นมีความสำคัญมากกว่าการพูดนำเสนอ และอาจจะพบความเจ็บเกิดขึ้นในระหว่างการทำสานเสวนา เพราะแต่ละคนเริ่มยึดถือการฟังเป็นหลักสำคัญกว่าการพูดนำเสนอ ความคิด ทั้งนี้ในการสานเสวนาจะมีหลักอย่างหนึ่งที่ยึดถือร่วมกัน คือ “การเปิดพื้นที่” หมายถึงเรา

^{๓๐} มนต์ชัย พินิจจิตรสมุทร, Dialogue สุนทรียสนทนา : ศาสตร์แห่งการสร้างสรรค์สติปัญญา ร่วมกันของมนุษย์, (สมุทรปราการ: บริษัท จงเจริญเทพารักษ์การพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๘๙-๙๙.

ต้องให้อีกโอกาส “เปิดที่ว่าง” ให้แต่ละคนสามารถพูดได้ ไม่ถูกตัดสิน ไม่มีการกล่าวแทรกขึ้นในขณะที่ยังพูดไม่จบ และไม่มีการโต้แย้ง โน้มน้าว หรือครอบงำความคิดของคนอื่น

๒) **หัวข้อการทาสานเสวนา** เดวิด โบห์ม กล่าวว่า ปรกติแล้วพวกเราจะคุ้นเคยกับการมีผู้นำ การประชุม และกำหนดวาระหัวข้อเรื่องที่จะพูดคุย ซึ่งการกำหนดหัวข้อเฉพาะหัวข้อเรื่องที่จะพูดคุยกัน โดยอาจจะกำหนดหัวข้อกว้าง ๆ หรือเรื่องทั่วไปที่ไม่สู้เสี่ยงต่อการโต้เถียง หรือขัดแย้งทางความคิด เป็นต้น อย่างไรก็ตามควรมีการพูดคุยแลกเปลี่ยนความเข้าใจในเรื่อง การสานเสวนาร่วมกัน โดยจะกำหนดหัวข้อว่า “ธรรมชาติของการสานเสวนาเป็นอย่างไร” การกำหนดหัวข้อแบบนี้จะดำรงอยู่ภายหลังจากที่การสานเสวนาเป็นไปอย่างราบรื่นแล้ว ที่สำคัญคือ เราต้องไม่กำหนดเป้าประสงค์ หรือคาดหวังความสำเร็จใดใด หรือการตัดสินใจในเรื่องใด

๓) **กติกาพื้นฐาน** เป็นจุดเริ่มต้นของการสนทนาที่จะนำไปสู่การก่อกำเนิดของกระแสสติปัญญาร่วมกัน การดำรงรักษากติกาไว้อย่างเข้มงวดเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง เพื่อ การสร้างสรรค์และดำรงรักษา “อิสระ” เอาไว้ เพื่อให้กระแสดวงความรู้สึกรู้สึกนึกคิดเกิดขึ้นมาได้ กติกาเหล่านั้นได้แก่

- (๑) ไม่มีการพูดคุยย่อยหรือคุยซุบซิบกันในกลุ่ม จะต้องเป็น one meeting เท่านั้น
- (๒) “วาง” หัวใจตำแหน่งงาน ถือว่าทุกคนมีความเท่าเทียมกัน
- (๓) สร้างบรรยากาศที่เปิดกว้าง (openness) และเป็นอิสระ
- (๔) ไม่เริ่มโดยมีจุดมุ่งหมายหาข้อสรุปร่วมกัน หรือแก้ไขปัญหในเรื่องใด
- (๕) พูดทีละคน สมาชิกที่เหลือต้องฟังอย่างลึกซึ้ง และวางกรอบความคิดการตัดสินใจ และไม่พูดแทรกขึ้นมาจนกว่าคนที่กำลังพูดได้กล่าวจบ
- (๖) ไม่วิพากษ์คำพูดหรือความคิดของใคร ไม่ตัดสิน แต่ให้ไตร่ตรองความคิดของตนเองว่ายึดสมมติฐานใดไว้
- (๗) ไม่มุ่งหาข้อสรุป ตัดสิน หรือตกลงในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง และไม่ตัดสินความคิดเห็นว่าถูกหรือผิด ดีหรือไม่ดี เป็นต้น
- (๘) ดำรงอยู่ในความเงียบ คือการไตร่ตรองความคิดตนเองกลับไปตั้งคำถามกับสมมติฐานของตนเอง และไม่ปกป้องสมมติฐานตนเอง โดยการโต้แย้งหรือแสดงอาการปฏิกิริยาชุนเคืองใจ
- (๙) ปล่อยวางสมมติฐาน และไม่ตัดสินทั้งของตนเองและผู้อื่น รักษาคุณภาพของตนเองในการ “ฟัง ไตร่ตรอง ซักถาม นำเสนอความคิด”
- (๑๐) ไม่นำสิ่งที่กล่าวในวงการสานเสวนา ไปเผยแพร่ขยายออกไปภายนอกวงสนทนาอย่างมีวัตถุประสงค์เชิงลบ หรือก่อความเสียหายต่อผู้อื่น

๔) **ระยะเวลา การสานเสวนา** จำเป็นต้องใช้ระยะเวลาหนึ่งในการก่อตัว ก่อนเริ่มการสานเสวนาควรตกลงหรือกำหนดระยะเวลากันก่อน และมอบหมายให้คนใดคนหนึ่งทำหน้าที่ในการบอกเวลาเมื่อครบกำหนด โดยทั่วไประยะเวลาประมาณ ๑-๒ ชั่วโมง เป็นระยะเวลาที่เหมาะสม การสานเสวนาในเวลาที่ยาวนานเกินไป อาจก่อให้เกิดความล้าและ ลดคุณภาพของการสานเสวนากัน อย่างไรก็ตาม ในการสานเสวนาอย่างต่อเนื่องนั้นในบางครั้งควรมีอย่างน้อย ๑ สัปดาห์ เพื่อให้ผู้เข้าร่วมกลับไปไตร่ตรองความคิด และคิดไปในอนาคต

๕) **หลักความเท่าเทียม** ในการสานเสวนาควรดำเนินการไปโดยไม่มีผู้นำ โดยถือว่าทุกคนมีความเท่าเทียมกัน เราจะไม่เอาตำแหน่งในหน้าที่การงานหรือสิ่งอื่น ๆ ที่แสดงถึงอำนาจที่เหนือกว่าเข้ามาในวงสานเสวนา ทั้งนี้เพราะจะเป็นอุปสรรคและขัดขวางความรู้สึกริสระของความคิดและความรู้สึกอันละเอียดอ่อน ที่เราต้องการให้เกิดการแลกเปลี่ยนแบ่งปันระหว่างกัน ดังนั้น เมื่อเข้าสู่การสานเสวนา เราจะต้องถอดหัวโขนตำแหน่งงานที่เราทำหน้าที่อยู่

แม้ว่าในวงสานเสวนาไม่ควรจะมีผู้นำหรือผู้จัดการให้เกิดการสานเสวนา แต่ในช่วงแรกอาจจะกำหนดให้ผู้ทำหน้าที่ดูแลให้ความสะดวก เพื่อแนะนำกลุ่มให้มีความเข้าใจถึงความแตกต่างระหว่างกลุ่มสานเสวนา กับกระบวนการกลุ่มในรูปแบบอื่นๆ ผู้นำที่ทำหน้าที่ดำเนินการสานเสวนานั้น อาจเป็นสิ่งจำเป็น แต่บทบาทต้องไม่ใช่ในลักษณะนำกลุ่ม บทบาทควรจะใช้ให้เห็นถึงสถานการณ์ให้เกิดการรับรู้ภายในอย่างร่วมกัน และต้องไม่ขัดขวางพัฒนาการของการสานเสวนา

๖) **การประเมินผล** การสานเสวนามีหลักการประเมินผลดังนี้

(๑) ผู้เข้าฝึกทักษะการสานเสวนา รวมทั้งคนจัดควรมีพฤติกรรมเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นหรือไม่ สื่อสารกับคนอื่น ๆ ได้ดีขึ้นหรือไม่

(๒) ผู้ไม่มีทักษะการสานเสวนาอย่าพยายามทำตนเป็นนักประเมิน เพราะเป็นเรื่องนามธรรม เป็นการใช้ความรู้สึก จิตใจ

(๓) การสานเสวนาที่ดีจะเป็นลักษณะ I-in-you เกิดพลังสร้างความสุขและปัญญาได้ทุนทางนามธรรม (intangible capital) ออกมา ซึ่งได้แก่

- ทุนทางความร่วมมือ (collaboration capital)
- ทุนทางสังคม หรือภาคีเครือข่าย (network capital)
- ทุนทางสติปัญญา (intellectual capital)

(๔) อย่าประเมินผลการทำการสานเสวนาเป็นตัวเลข แต่ให้ใส่ใจไปประเมินใจในการประเมิน

(๕) เราารู้สึกภายในตัวเราถึงการฟังอย่างลึกซึ้ง เปิดใจ รับฟังรับรู้ต่อความคิดอื่นอย่างแท้จริงหรือไม่ (ฟังอย่างมีสมาธิ และจิตจดจ่อในการฟัง)

(๖) เราารู้สึกถึงแรงกระตุ้นที่อยากจะเข้าไปโน้มน้าว หรือรู้สึกถึงการตัดสินใจในความคิดเห็นของคนอื่น

(๗) เราารู้ถึงความคิดของคนอื่นที่โลดแล่นอยู่ในใจของเรา และรับรู้ถึงกรอบความคิดของตัวเอง และเราได้ละวางโดยไม่ตัดสิน

(๘) สมาชิกในกลุ่มของเรา สามารถเปลี่ยนแปลงความคิดเห็นในประเด็นที่กลุ่มถก และเรารู้สึกถึงการไหลของกระแสความหมาย (ความคิด ความเข้าใจ ความรู้สึก) เราเข้าใจเพื่อนในกลุ่มมากขึ้น

(๙) ในกลุ่มของเรามีการปฏิบัติกับสมาชิกทุกคน ด้วยความเคารพ ในฐานะอันเป็นเกียรติอย่างเท่าเทียม

(๑๐) ในกลุ่มของเรามีบรรยากาศของการเสริมสร้าง รู้สึกกลมเกลียว สมานฉันท์ (win-win) เกิดขึ้น เรารู้สึกรู้จักกันและกันมากขึ้น

อย่างไรก็ตาม เมื่อมองโดยรวม การสานเสวนาเป็นสิ่งที่ค่อนข้างแตกต่างจากสภาพการทำงานในปัจจุบันขององค์กร การดำรงรักษากระบวนการการสานเสวนาให้เกิดขึ้นและให้มีอยู่อย่างต่อเนื่อง ในองค์กรจำเป็นต้องอาศัยความจริงจังที่สม่ำเสมอ นั้นหมายถึง การจัดให้มีการทำการสานเสวนาในทุกสัปดาห์ หรือทุก ๒ สัปดาห์ หรือทุกเดือน ในขณะที่การจัดสถานที่ก็เป็นสิ่งที่สำคัญเช่นกัน ต้องใช้สถานที่ที่ไม่มีคนพลุกพล่านจนเกินไป สถานที่ทำการสานเสวนาควรมีความเงียบเป็นพื้นฐาน เมื่อกล่าวโดยรวมแล้ว กระบวนการสานเสวนา ในระยะแรกนั้นเหมือนสนามฝึกฝนทักษะบุคคลให้เกิดการเรียนรู้ด้วยการฟังอย่างลึกซึ้ง ที่ใช้เพื่อสร้างและทบทวนทักษะของแต่ละคน ประโยชน์ที่ได้รับจากสิ่งนี้ย่อมเกิดขึ้นภายนอกสนามฝึกฝน

จากขั้นตอนการทำการสานเสวนาดังกล่าว ผู้วิจัยมีมุมมองว่า รูปแบบของการทำสานเสวนานั้นไม่ใช่เพียงการนั่งล้อมวง หรือนั่งชุมนุมกันเป็นกลุ่มเท่านั้น การทำสานเสวนาสามารถทำได้หลายรูปแบบ หรือแม้แต่การสนทนาสองคน ก็สามารถเป็นการพูดคุยแบบ สานเสวนาได้เช่นกัน หรือการอ่านหนังสือคนเดียวก็เป็นการสานเสวนาได้ โดยเป็นตัวอักษรที่ทะลวงใจ จุดประกายได้เป็นระยะ ๆ เพราะขณะอ่าน “เสียงภายใน” ของเราหรือที่เราเรียกว่าฟังอย่างลึกซึ้งกล่าวคือฟังเสียงตัวเอง เราจะดึงลงสู่ระดับ i-in-you สามารถเปิดสมอง (open mind) เปิดใจ (open heart) เปิดพลัง (open will) ทำให้เกิดปัญญาได้เช่นกัน

๒.๓ แนวคิดพุทธสานเสวนา (buddhist dialogue)

คำว่า “พุทธสานเสวนา” เป็นนิยามใหม่ของผู้วิจัยที่เกิดจากการบูรณาการระหว่าง สานเสวนา(dialogue) กับหลักการของพระพุทธศาสนา รวมกัน จึงเรียกว่า “พุทธสานเสวนา” (Buddhist Dialogue) แปลว่า การสนทนาแบบผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน^{๓๑} โดยแยกเป็นสองคำคือ พุทธ แปลว่า ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน โดยที่คำว่า “รู้” หมายถึงรู้ร้อยสัจ ๔ คือ รู้ทุกข์ รู้เหตุเกิดทุกข์(สมุทัย) รู้ความดับทุกข์(นิโรธ) และรู้ทางไปสู่ความดับทุกข์(มรรค) คำว่า “ตื่น” หมายถึงจากความหลับคือกิเลสทั้งหลาย คำว่า “เบิกบาน” หมายถึงมีจิตใจเบิกบานแจ่มใสเต็มเปี่ยมด้วยพระปัญญาคุณ พระวิสุทธิคุณ และพระมหากรุณาคุณ ส่วนคำว่า “สานเสวนา” แปลว่า การสนทนา, บทสนทนา^{๓๒} ซึ่งคำว่า “dialogue” นั้นมีนักวิชาการนำไปใช้ในสำนวนภาษาไทยที่แตกต่างกันหลายสำนวน เช่น “สานเสวนา” “สุนทรียสนทนา” “สนทนาแลกเปลี่ยน” “วาทวิจารณ์” รวมทั้งคำว่า “สนทนา” และมีคำขยายต่อท้ายออกไป เช่น “การสนทนาอย่างสร้างสรรค์” หรือ “การสนทนาเพื่อคิดร่วมกัน”

อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยมีมุมมองว่า “พุทธสานเสวนา” มิใช่เพียงแค่การเข้าใจความหมายของคำที่พูดออกมาแบบทะลุทะลวง แต่เป็น stream of meaning หรือ “กระแสธารของความหมาย” ที่ไหลเลื่อนเคลื่อนที่ ถ่ายเทไปหากันได้โดยปราศจากการปิดกั้น (blocking) ของสิ่ง

^{๓๑} พุทธ: (วิ.) ผู้รู้, ผู้ตรัสรู้. พุทธ โภชน, โต. แปลง ต เป็น ทธ ลบที่สุตธาด.

^{๓๒} ศ.ดร.กมล เกฬพิจิตร, ศ.ดร.มัลลิกา เกฬพิจิตร, MODERN English Thai & Thai English, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, ๒๕๔๐), หน้า ๘๒.

สมมุติใด ๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้น ไม่ว่าจะเป็นฐานคติเดิมที่ฝังอยู่ในหัว (presupposition) วิธีการกำหนดใจเพื่อรับรู้โลกภายนอก (assumption) รวมทั้งวิยวุฒิ คุณวุฒิ อำนาจ ยศถาบรรดาศักดิ์ หรือตำแหน่งหน้าที่ใด ๆ ที่บุคคลได้มาจากการเป็นสมาชิกของสังคมใดสังคมหนึ่ง

กล่าวโดยสรุป “พุทธสานเสวนา” คือกระบวนการมีส่วนร่วมที่เน้นการฟังอย่างผู้รู้ คือรู้ทุกข์ รู้เหตุแห่งทุกข์ รู้ความดับทุกข์ และรู้ทางพ้นทุกข์ โดยต้นจากกิเลสความเศร้าหมอง และเบิกบานด้วยปัญญา ซึ่งถือว่าเป็นหลักการมาจากพุทธศาสนาที่นำมาประยุกต์ใช้ส่งเสริมในวิธีการนี้ แม้ว่าคำที่ใช้เรียก “พุทธสานเสวนา” มิได้เป็นคำที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธานุศาสตร์แต่ผู้วิจัยมองว่า ในคำสอนต่างๆ ของพระพุทธเจ้าแฝงไปด้วยวิถีแห่งการสานเสวนาอันมีหัวใจสำคัญอยู่ที่การฟัง ซึ่งเป็นการฟังที่นำไปสู่ปัญญาและในทางพระพุทธศาสนามีเครื่องมือและองค์ประกอบการสานเสวนาที่ละเอียดลึกซึ้งดังที่ผู้วิจัยจะศึกษา

จากการศึกษาข้อมูลเบื้องต้นของการสานเสวนาพบว่า แนวคิดทฤษฎีของการสานเสวนานั้นมีหลักอยู่ที่การฟังทั้งนี้หากจะนำแนวคิดสานเสวนามาประยุกต์ใช้เป็นชุดรูปแบบวิธีเดียวที่เรียกว่า “พุทธสานเสวนา” นั้น จำเป็นที่จะต้องเข้าใจถึงเครื่องมือของการฟังในพระพุทธศาสนาเสียก่อนหลังจากนั้นจึงหยิบยกชุดหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเป็นองค์ประกอบ

๒.๓.๑ เครื่องมือในการฟังตามแนวทางพระพุทธศาสนา

คำจำกัดความสื่อธรรมชาติ (อายตนะ)

ในทางพระพุทธศาสนาการฟังจะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยเครื่องมือหรือที่เรียกว่าสื่อธรรมชาติหรืออายตนะ หมายถึงดังนั้น สื่อธรรมชาติ หมายถึง ที่ต่อ เครื่องติดต่อ แตนต่อความรู้ เครื่องรู้ และสิ่งที่ถูกรู้ เช่น ตาเป็นเครื่องรับรู้ รูปเป็นสิ่งที่ถูกรู้ หูเป็นเครื่องรับรู้ เสียงเป็นสิ่งที่ถูกรู้ อายตนะนั้นมี ๒ ประเภท คือ ๑) อายตนะภายใน เครื่องต่อภายใน เครื่องรับรู้ มี ๖ คือ (๑) จักขุ ตา (๒) โสตร หู (๓) ชานะ จมูก (๔) ชิวหา ลิ้น (๕) กาย กาย (๖) มโน ใจ^{๓๓} ๒) อายตนะภายนอก เครื่องต่อภายนอก สิ่งที่ถูกรู้ภายนอก มี ๖ คือ (๑) รูป รูป (๒) สัทธะ เสียง (๓) คันธะ กลิ่น (๔) รส รส (๕) โผฏฐัพพะ สิ่งต้องกาย (๖) ธรรมารมณ์ อารมณ์ที่เกิดกับใจ หรือสิ่งที่ใจรู้^{๓๔}

สื่อที่มีอยู่แล้วโดยธรรมชาติ หรือสื่อที่ถูกสร้างขึ้นโดยธรรมชาติ แบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ

- ๑) สื่อภายใน อันได้แก่อายตนะภายใน คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ

^{๓๓} บางแห่งเรียกว่า อินทรีย์ ๖ หมายถึง ความเป็นใหญ่, สภาพที่เป็นใหญ่ในกิจของตน, ธรรมที่เป็นเจ้าการในการทำหน้าที่อย่างหนึ่ง ๆ เช่น หูเป็นใหญ่ในการได้ยิน ศรัทธาเป็นเจ้าการในการครอบงำเสียซึ่งความไร้ศรัทธา เป็นต้น ๑. อินทรีย์ ๖ ได้แก่อายตนะภายใน คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ๒. อินทรีย์ ๕ ตรงกับพละ คือ สัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา. (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๔๑๙.

^{๓๔} บางแห่งเรียกว่า อารมณ์ ๖ หมายถึงเครื่องยึดเหนี่ยวของจิต, สิ่งที่ยึดเหนี่ยว, สิ่งที่ถูกรู้หรือถูกรับรู้ ได้แก่ อายตนะภายนอก ๖ คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และธรรมารมณ์, (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๔๑๑.

๒) สื่อภายนอก อันได้แก่อายตนะภายนอก คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และ ธรรมารมณ์ รวมทั้งกลิ่นแสง กลิ่นเสียง อากาศ ที่มีอยู่ในธรรมชาติก็จัดเป็นสื่อภายนอกทั้งสิ้น^{๓๕} อายตนะมีความหมายทั่วไป ทั้งทางโลกและทางธรรม คือ หมายถึงที่อยู่อาศัย บ่อเกิด ที่ประชุม ถิ่น กำเนิด และเหตุ แต่ในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยประสงค์เอาความหมายของอายตนะตามนัยของคัมภีร์วิสุทธิมรรค ๓ ประการ คือ

(๑) เป็นที่สืบต่อ หมายถึงจิตและเจตสิก มีความสืบต่ออย่างมั่นคง มีความเพียรพยายามในหน้าที่ของตน ๆ มีการเสวยอารมณ์ เป็นต้น

(๒) เป็นตัวแผ่ หมายถึงอายตนะภายใน และอายตนะภายนอก มีตาและรูป เป็นต้นนั้น ย่อมแผ่ขยายจิตและเจตสิกออกไป คืออายตนะภายนอกเมื่อมาถึงอายตนะภายในก็ทำให้ทวารนั้นแผ่ออกไปรับอารมณ์ได้มากยิ่งขึ้น

(๓) เป็นตัวนำ หมายถึงอายตนะภายในและอายตนะภายนอกมีตาและรูป เป็นต้น ยังไม่หยุดเพียงใด ย่อมนำสัตว์ไปสู่สังสารทุกข์ที่ยืดยาวยิ่งนักให้เป็นไปอยู่นั้นเพียงนั้น เพราะเหตุนี้ตาและรูป เป็นต้นจึงเรียกว่าอายตนะ

ปัจจุบันเครื่องมือสื่อสารที่ช่วยขยายอายตนะให้มีความสามารถในการรับรู้อารมณ์ภายนอกมีมาก และมีประสิทธิภาพสูง จนมีการกล่าวกันว่า โลกยุคปัจจุบันเป็นโลกยุคข้อมูลข่าวสาร ทั้งโลกเหมือนเป็นหมู่บ้านเดียวกัน คือสามารถรับรู้หรือรับฟังเรื่องราวต่าง ๆ ได้อย่างรวดเร็ว รับรู้เท่ากัน พร้อมกันและเหมือนกัน แต่ผลที่เกิดขึ้นต่างกัน บางคนได้รับรู้และเข้าใจ แต่บางคนได้รับรู้ในเรื่องเดียวกันแต่ไม่เข้าใจ ทั้งนี้เป็นเป็นพฤติกรรมที่น่าศึกษาว่าเหตุใดมนุษย์เราทั้งที่ได้รับรู้หรือรับฟังในเรื่องราวต่าง ๆ ทางอายตนะได้เท่า ๆ กัน แต่การพัฒนาคุณภาพชีวิตกลับแตกต่างกันโดยสิ้นเชิง ซึ่งในหัวข้อต่อไปผู้วิจัยจะศึกษาให้เห็นถึงแนวคิดหลักการฟังอย่างลึกซึ้งในพระพุทธศาสนาให้เข้าใจยิ่งขึ้นต่อไป

๒.๓.๒ ลำดับขั้นตอนกระบวนการฟังในธรรม

ในกระบวนการธรรมของการฟังในพระพุทธศาสนา มีองค์ประกอบ ๓ อย่าง คือ อายตนะ อารมณ์ และวิญญาณ เมื่อผัสสะเกิดขึ้นกระบวนการก็ดำเนินต่อไป เริ่มแต่ความรู้สึกต่ออารมณ์ที่รับรู้ เข้ามานั้นปฏิบัติอย่างอื่นของจิตใจ การจำหมายรู้ การนำอารมณ์นั้นไปคิดปรุงแต่งตลอดจนการแสดงออกต่างๆที่สืบเนื่องไปตามลำดับ ในกระบวนการนี้ ความรู้สึกต่ออารมณ์ที่รับรู้เข้ามา ซึ่งเกิดขึ้นถัดจากผัสสะก็คือ เวทนา ความรู้สึกต่ออารมณ์ที่รับรู้เข้ามานั้น โดยเป็นสุขบ้าง เป็นทุกข์บ้าง หรือเฉยๆ อย่างใดอย่างหนึ่ง^{๓๖} กระบวนการรับรู้หรือรับฟังที่กล่าวมา สามารถสรุปเป็นแผนภูมิได้ดังนี้

^{๓๕} พระมหาบุรณะ ชาตเมโธ, “การศึกษาอิทธิพลของอายตนะ(สื่อ)ที่มีต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๒๒.

^{๓๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). พุทธธรรม (ฉบับเดิม), พิมพ์ครั้งที่ ๑๕, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๔), หน้า ๓๑.

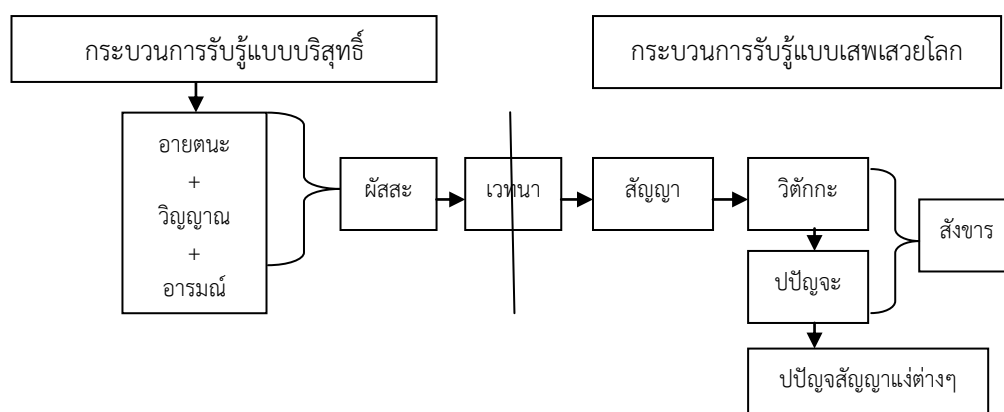
แผนภูมิที่ ๒.๑ แสดงกระบวนการรับรู้^{๓๗}

อายตนะ + อารมณ์ + วิญญาณ = ผัสสะ → เวทนา
 ทางรับรู้ สิ่งที่ถูกรู้ ความรู้ การรับรู้ ความรู้สึกต่ออารมณ์

ดังนั้นกระบวนการฟังในทางพระพุทธศาสนาแบ่งได้เป็น ๒ ระดับ^{๓๘} คือ

๒.๓.๒.๑ การรับฟังแบบบริสุทธิ คือ ตั้งแต่อายตนะภายในถึงเวทนา เป็นกระบวนการรับรู้บริสุทธิ ฟังสังเกตว่าช่วงตอนนี้กระบวนการเป็นกระแสบริสุทธิตามธรรมชาติ มีแต่องค์ธรรมที่เกิดขึ้นตามเหตุปัจจัย ยังไม่มีสัตว์ บุคคล ตัวตน เกี่ยวข้อง

๒.๓.๒.๒ การรับฟังแบบเสวยโลก คือ ตัดตอนแต่เวทนาไปแล้ว เกิดเป็นกระบวนการแบบเสพเสวยโลก หรือกระบวนการสังสารวัฏ มารับช่วงไป ความจริงตั้งแต่เวทนานี้เป็นทางแยก ตั้งแต่จุดเริ่มต้นของช่วงนี้ จะไม่มีเพียงองค์ธรรมต่าง ๆ ที่เป็นเหตุปัจจัยแก่กันตามธรรมชาติเท่านั้น แต่จะเกิดมีสัตว์บุคคลขึ้นมา กลายเป็นความสัมพันธ์ระหว่างผู้เสพเสวยกับสิ่งที่ถูกเสพเสวย ผู้คิดและสิ่งที่ถูกคิด เป็นต้น

แผนภูมิที่ ๒.๒ แสดงกระบวนการฟัง

จากแผนภูมิจะเห็นได้ว่า กระบวนฟัง หรือ การรับรู้ ของมนุษย์ แบ่งเป็น ๒ ช่วง โดยมีเวทนาเป็นจุดเชื่อมต่อ คือ ช่วงแรกตั้งแต่อายตนะถึงเวทนา เป็นกระบวนการรับรู้แบบบริสุทธิ กล่าวคือ เป็นตอนที่ตัณหา มานะ และทิฐิ ยังไม่ได้เข้ามาร่วมแสดงบทบาท และช่วงที่สอง ตั้งแต่เวทนาถึงปัญจสัญญาสังขาร เป็นกระบวนการฟังแบบ เสพเสวยโลก กล่าวคือ เป็นช่วงที่ตัณหา มานะ และทิฐิ เข้ามาแสดงบทบาทของการให้สังขาร (วิตักกะ+ปัญจจะ) ประดับแต่งสร้างสรรค์ข้อมูลที่สัญญา กำหนดหมายไว้ให้แผกผันออกไป ดังพุทธพจน์ว่า

จักขุวิญญาณเกิดขึ้นเพราะอาศัยจักขุและรูปารมณ์ ความประจวบกันแห่งธรรม ทั้ง ๓ เป็นผัสสะ เพราะผัสสะเป็นปัจจัย เวทนาจึงเกิด บุคคลเสวยอารมณ์โดยอมรรู้อารมณ์นั้น (สัญญา)

^{๓๗} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๓๒.

^{๓๘} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **พุทธธรรม ฉบับขยายความ**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๓๘-๓๙.

บุคคลหมายรู้อารมณ์โดยอ้อมตรีกอารมณ์นั้น (วิตักกะ) บุคคลตรีกอารมณ์โดยอ้อมคิดปรุงแต่งอารมณ์นั้น (ปปัญจา) บุคคลคิดปรุงแต่งอารมณ์ใด เพราะความคิดปรุงแต่งอารมณ์นั้นเป็นเหตุ แ่งต่างๆ แห่ง ปปัญจสัญญา (ปปัญจสัญญาสังขาร) ย่อมครอบงำบุรุษ ในรูปทั้งหลายที่จะพึงรู้แจ้งทางตา ทั้งที่เป็น อดีต อนาคต และปัจจุบัน^{๓๙}

เดวิด เจ. คลูปหานะ (David J. Kalupahana) ได้ตั้งข้อสังเกตว่า กระบวนการรับรู้ตั้งแต่ ต้นจนถึงเวทนา เป็นลักษณะการรับรู้ความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัยล้วน ๆ ยังไม่ใช่เรื่องตัวตนเข้ามา เกี่ยวข้อง แต่กระบวนการฟังจะเกิดการรับช่วงต่อจากเวทนาไป จะมีบุคคลเข้ามาเกี่ยวข้องในฐานะ เป็นผู้กระทำ ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะกระบวนการรับรู้ถูกแทรกแซง ด้วยจิตสำนึกว่ามีตัวตนซึ่งเป็นอิทธิพล ของกิเลสกลุ่มปัญจธรรมนั่นเอง^{๔๐}

อย่างไรก็ตาม จุดเชื่อมต่อที่สำคัญที่สุด คือ จุดเชื่อมต่อระหว่างเวทณากับองค์ธรรมอื่น ๆ เรียกว่าเป็นจุดหักเหหรือจุดพลิกผัน (turning point) ในชีวิตของบุคคลเลยทีเดียว อาจกล่าวได้ว่า ขั้นตอนของการคิดที่เชื่อมต่อจากเวทนามีความสำคัญอย่างยิ่งในการกำหนดบุคลิกภาพของบุคคล โดยท่านพุทธทาสภิกขุได้กล่าวว่า เวทนา กับ ทิฐิ ทำงานสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด โดยทิฐิจะเป็น ฐานในการประเมินค่า กำหนดท่าที และให้ความหมายแก่อารมณ์ที่กำลังรับรู้อยู่ แม้บุคคลจะได้เสวย อารมณ์ อย่างเดียวกัน หากมีทิฐิต่างกัน ความรู้สึกที่มีต่ออารมณ์นั้นก็จะแตกต่างกันออกไป ดังนั้น ความรู้สึกเป็นสุข เป็นทุกข์ หรือเฉยๆ จึงเป็นเรื่องอัตวิสัย (subjective) ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของทิฐิ ส่วนบุคคล^{๔๑}

จากกระบวนการฟังในพระพุทธศาสนาที่กล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่าเป็นกระบวนการฟัง ขั้นพื้นฐานและเป็นขั้นตอนหลักของกระบวนการพุทธศาสนเสวนาที่จะใช้เป็นเครื่องมือในการสร้าง ความสามัคคีซึ่งอาศัยการฟังตามหลักการทางพระพุทธศาสนา ดังนี้

๒.๓.๓ หลักการฟังเพื่อการสนทนาตามหลักพระพุทธศาสนา

เมื่อหลักของสนทนาคือการฟังเป็นหลัก ผู้วิจัยจึงค้นคว้าหลักของการฟังใน พระพุทธศาสนาที่นำมาใช้ในการพัฒนาทักษะการฟังให้เกิดปัญญานั้น ผู้วิจัยสรุปไว้ดังนี้

(๑) ฟังด้วยใจเปิดกว้างปราศจากอคติ

พระไพศาล วิสาโล กล่าวว่า หลักการฟัง ต้องใช้ใจฟังด้วยใจที่ เปิดกว้าง ปราศจากอคติ ไม่ถูกเคลือบคลุมด้วยภาพเก่าในอดีตหรือความคิดที่สรุปล่วงหน้า รับรู้ความรู้สึกของ ผู้อื่น และรู้เท่าทันปฏิกิริยาภายในใจของเรา เพื่อที่จะเข้าใจผู้อื่น ยอมรับความแตกต่าง ไม่มุ่งเอาชนะ คะคนกัน แต่ปรารถนาที่จะเรียนรู้และทำความเข้าใจผู้อื่น การวางใจเช่นนี้ไม่เพียงช่วยให้เราเกิด ความเข้าใจผู้ร่วมเสวนาเท่านั้น หากยังบ่มเพาะเมตตากรุณาขึ้นในใจ และดึงด้านดีในตัวเราออกมา

^{๓๙} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๒๐๔/๒๑๓.

^{๔๐} David J. Kalupahana, *Causality: The Central Philosophy of Buddhism*, (Honolulu: The University Press of Hawaii, ๑๙๗๕), p.๑๒๒ ; อ้างจาก พระมหาสมบุญ วรรณ, “การศึกษาวิเคราะห์บทบาทและความสำคัญของสมาธิทิฐิในการพัฒนาชีวิตตามหลักมัชฌิมาปฏิปทาในพระสูตรต้นตปิฎก”, หน้า ๒๒.

^{๔๑} พุทธทาสภิกขุ, *อริยสัจจากพระโอษฐ์ ภาคต้น*, (กรุงเทพมหานคร: หจก.การพิมพ์พระนคร, ๒๕๓๖), หน้า ๓๗๗. ดูในเชิงอรรถที่ ๑.

นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงอย่างลึกซึ้งในตัวเราควบคู่ไปกับการแปรเปลี่ยนสัมพันธภาพกับผู้อื่นให้เป็นไปในทางสร้างสรรค์^{๔๒}

(๒) ฟังอย่างมีสติและตั้งใจ

พระมหาอุทฺตม วชิรเมธี กล่าวว่า หลักการฟัง ผู้ฟังจะต้องฟังอย่างมีสติ คือ ไม่ใช่สักแต่ว่าฟัง ทว่าเป็นการฟังอย่างตั้งใจที่จะฟังเพื่อค้นหาคุณค่าหรือความจริงของสิ่งที่กำลังมีคนพูดอยู่ต่อหน้า โดยต้องฟังอย่างชนิดที่ “ไม่มีตัวกูของกู” ขณะที่ฟัง หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งว่า ต้องทำจิตให้ “ว่าง” ขณะฟัง เพราะเมื่อฟังอย่างมีจิตว่าง คือ ไม่พยายามที่จะตัดสิน ไม่พยายามจะประเมินค่าสิ่งที่ฟัง ไม่ฟังเพราะคิดว่าตนเหนือกว่าผู้พูด หากแต่ฟังอย่างลึกซึ้งด้วยโสตประสาทและจากความต้องการในหัวใจจริง ๆ จากนั้นจึงนำสิ่งที่ฟังมาตีความหรือประเมินค่าด้วยเจตนาอันบริสุทธิ์ ด้วยเมตตาเป็นที่ตั้ง โดยที่ไม่นำเอากรอบคิดหรือทฤษฎีต่าง ๆ มาวางเป็นบทสรุปล่วงหน้า^{๔๓}

จากหลักการฟังที่กล่าวข้างต้น พบว่า เป็นการฟังที่เปิดใจฟังด้วยใจ โดยฟังอย่างตั้งใจ ปราศจากการมีอคติ ฟังโดยเคารพซึ่งกันและกัน ไม่ด่วนตัดสินหรือมีคำตอบว่าผิดหรือถูก ฟังอย่างใคร่ครวญและไตร่ตรองอย่างจริงจังด้วยสติเป็นสำคัญที่นำไปสู่การเข้าใจตนเองและผู้อื่น และส่งเสริมให้ผู้ฟังมีความเข้าใจในถ้อยคำของผู้พูดได้ดี ดังที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ในปฐมสัมมัตตนิยามสูตร^{๔๔} ความว่า

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลประกอบด้วยธรรม ๕ ประการ ฟังสัทธรรมอยู่เป็นผู้อาจ หยั่งลงสู่สัมมัตตนิยาม^{๔๕} ในกุศลธรรมทั้งหลาย ธรรม ๕ ประการ คือ

(๑) ไม่วิพากษ์วิจารณ์คำพูด หมายถึง ไม่พูดว่าเรื่องนั้นอะไร

(๒) ไม่วิพากษ์วิจารณ์ผู้พูด หมายถึง ไม่พูดว่าผู้นั้นพูดเรื่องอะไร ผู้นั้นจะรู้อะไร

(๓) ไม่วิพากษ์วิจารณ์ตน หมายถึง ไม่วิพากษ์วิจารณ์ตน หมายถึง ไม่พูดว่าเรารู้หรือว่าคำพูดนั้นของเรามีน้ำหนักที่น่าเชื่อถือได้ แค่ไหนกัน

(๔) เป็นผู้ไม่มีจิตฟังชาน หมายถึง มีจิตแน่วแน่ในการฟัง

(๕) มนสิการ หมายถึง การคิดพิจารณาโดยแยบคาย

แสดงให้เห็นท่าทีหรือวิธีฟังที่ดีที่ทำให้เกิดปัญญา นอกจากนี้ในทุติยสัมมัตตนิยามสูตร^{๔๖} ยังได้กล่าวถึงคุณลักษณะของผู้ฟัง ต้องมีปัญญา ไม่เป็นคนเซอะ^{๔๗} กล่าวคือ ผู้ไม่ฉลาดพูดไม่ฉลาดฟัง และผู้ฟังต้องไม่ถือตัวว่า ไม่ถือตัวว่ารู้ในสิ่งที่ตนยังไม่รู้ และในทุติยสัมมัตตนิยามสูตร ก็ยังได้ขยายความชี้ให้เห็นจิตของผู้ฟังต้องประกอบด้วย (๑) ไม่ลบหลู่คุณท่าน ไม่ถูกความลบหลู่คุณท่านกลุ่มรุมฟัง ธรรม (๒) ไม่มีจิตแข่งดี ไม่คอยจับผิดฟังธรรม และ (๓) ไม่มีจิตกระทบ ไม่มีจิตกระด้างในผู้ฟังธรรม

^{๔๒} พระไพศาล วิสาโล, อ้างใน ผศ.ดร.ปาริชาติ สุวรรณบุบผา, คู่มือการจัดกระบวนการ สานเสวนา, คู่มือคำนิยาม.

^{๔๓} พระมหาอุทฺตม วชิรเมธี, ธรรมะสบายใจ, หน้า ๑๖๔-๑๖๕.

^{๔๔} อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๕๑/๒๔๙-๒๕๐.

^{๔๕} สัมมัตตนิยาม ในที่นี้หมายถึง อริยมรรคมีองค์ ๘.

^{๔๖} อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๕๒/๒๕๐-๒๕๑.

^{๔๗} คนเซอะ หมายถึง ผู้ไม่ฉลาดพูดและไม่ฉลาดฟัง, ดูในเชิงอรรถ อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๕๒/๒๕๐-๒๕๑.

จากพุทธพจน์ดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า หลักการฟังอย่างลึกซึ้งในพระพุทธศาสนา สามารถสรุปได้ว่า เป็นการฟังอย่างตั้งใจ ฟังอย่างแยกแยะโดยปราศจากอคติ ให้ความเคารพซึ่งกันและกัน และไม่ด่วนสรุปว่าผิดหรือถูก ซึ่งเป็น กระบวนการฟังอย่างลึกซึ้ง ซึ่งในพระพุทธศาสนา ประกอบด้วย ปัจจยภายนอกและปัจจยภายใน กล่าวคือ ปัจจยภายนอก ได้แก่ การฟังที่เกิดจากการสัมผัสระหว่างผู้รับสารกับผู้ส่งสาร ซึ่งปัจจยภายนอก เรียกว่า ปรโตโฆสะ และปัจจยภายใน ได้แก่ การฟังในแง่ของความคิด ความรู้สึก คุณค่า ที่เกิดขึ้นภายในตนเอง ซึ่งปัจจยภายในเรียกว่า โยนิโสมนสิการ ซึ่งในหลักธรรมของพระพุทธศาสนาได้กล่าวว่า ปรโตโฆสะ กับ โยนิโสมนสิการ เป็นปัจจยที่ทำให้เกิดสัมมาทิฐิ คือ มีปัญญาอันเห็นชอบ^{๔๘} ทางเกิดแห่งแนวความคิดที่ถูกต้อง^{๔๙} ดังที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ในมหาเวทสลสูตรว่า “ปัจจยให้เกิดสัมมาทิฐิมี ๒ ประการคือ (๑) ปรโตโฆสะ (การได้สดับจากบุคคลอื่น) (๒) โยนิโสมนสิการ (การมนสิการโดยแยกแยะ) ปัจจยให้เกิดสัมมาทิฐิ มี ๒ ประการ^{๕๐}

ดังนั้น การฟังให้ลึกซึ้ง ทำให้เกิดปัญญามองเห็นสัจธรรม ในทางพระพุทธศาสนาต้องมีสัมมาทิฐิในการฟัง ปัจจยที่ทำให้เกิดสัมมาทิฐิในการฟังนั้นก็คือ ปรโตโฆสะ และ โยนิโสมนสิการ โดยที่จะจำแนกประโยชน์ได้ดังต่อไปนี้

๑) ปรโตโฆสะ คือ เสียงจากผู้อื่น การกระตุ้นหรือชักจูงจากภายนอก เป็น การยอม รับฟัง การได้สดับฟังเสียงผู้อื่น^{๕๑} ซึ่งการได้ยินได้ฟังจากคนอื่น เป็นการเปิดใจที่จะยอมรับฟัง ซึ่งการสร้างสัมมาทิฐิด้วยปัจจยภายนอก ที่เรียกว่า ปรโตโฆสะ เสียงจากผู้อื่นหรือเสียงจากภายนอก มีความหมายครอบคลุมถึงสภาพ แวดล้อมภายนอกทุกประเภทที่มีอิทธิพลต่อการหล่อหลอมชีวิตของบุคคล ไม่ว่าจะเป็นคำแนะนำสั่งสอน การโฆษณาประชาสัมพันธ์ ข้อมูลข่าวสาร คำอธิบายชี้แจง ตลอดจนการเรียนรู้ และการเลียนแบบจากแหล่งภายนอก ต่างๆ อาจจะเรียกว่าปัจจยทางสังคมหรือกระบวนการหล่อหลอมทางสังคมได้ โดยแหล่งสำคัญของการฟัง การเรียนรู้ ประเภทนี้ เช่น พ่อแม่ ครู อาจารย์ มิตรสหาย คนมีชื่อเสียงในสังคม สื่อมวลชนทุกแขนง ตลอดจนสถาบันศาสนาและวัฒนธรรม เป็นต้น^{๕๒} ในที่นี้หมายถึงเอาเฉพาะปรโตโฆสะที่เป็นความรู้เกี่ยวกับโลกและชีวิตในทางถูกต้องดีงามเท่านั้น โดยเฉพาะ ปรโตโฆสะที่เป็นบุคคลหรือที่เรียกว่า “กัลยาณมิตร” ได้แก่ บุคคลผู้เพียบพร้อมด้วยคุณสมบัติที่ดีงาม พร้อมทั้งจะแนะนำสั่งสอนชี้แจงชักจูง ช่วยบอกช่องทาง หรือเป็นแบบอย่างที่ดีให้ผู้อื่นได้ดำเนินตามอย่างถูกต้อง^{๕๓} บางครั้งเรียกว่า “บัณฑิต” หรือ “สัตบุรุษ” การได้เสวนาหรือได้สมาคมกับกัลยาณมิตร นับว่าเป็นปัจจยที่มีอิทธิพลสูงมากต่อการพัฒนาชีวิตของบุคคล ดังจะเห็นได้จากข้อความในมงคลสูตรพระพุทธองค์ตรัสว่า “ปณฺธิตานญจ เอตมมงฺคละมุตฺตมํ” แปลว่า

^{๔๘} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๓๓๐.

^{๔๙} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๘๐.

^{๕๐} ม.มู. (ไทย) ๑๒/๔๕๒/๔๙๑.

^{๕๑} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๘๐.

^{๕๒} พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), ปรัชญาการศึกษาไทย, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๒๕), หน้า ๑๗๒.

^{๕๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับขยายความ, หน้า ๖๒๓.

การคบบัณฑิตว่าเป็นมงคลอันสูงสุด^{๕๔} นอกจากนั้นยังมีพุทธพจน์ที่ยกย่องการมีกัลยาณมิตรว่ามีประโยชน์เหนือกว่าปัจจัยภายนอกด้านอื่นๆ ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ภิกษุทั้งหลายเมื่อภิกษุผู้เป็นพระเสขะยังไม่บรรลु เราไม่เห็นองค์ประกอบภายนอกอื่นใดที่จะมีประโยชน์มากเหมือนความเป็นผู้มีกัลยาณมิตรนี้เลย”^{๕๕}

กัลยาณมิตรจึงนับว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญในการสร้างอิทธิพลชักนำบุคคลที่เข้ามาเสวนาให้เกิดความเชื่อ ความเลื่อมใส ความนิยมชมชอบ ความซาบซึ้งตรึงตราในจิตใจ หรือที่เรียกรวมๆ ว่า “ศรัทธา” เมื่อเกิดศรัทธาแล้วก็มีพลังที่จะนำความคิด นำพฤติกรรม หรือทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างที่ติงามของผู้ที่เป็นกัลยาณมิตรได้โดยง่าย เพราะศรัทธาได้ชื่อว่าเป็นเมล็ดพันธุ์แห่งกุศลธรรมทั้งปวง^{๕๖} แต่มีข้อน่าสังเกตเป็นพิเศษ คือ ศรัทธาที่ปรากฏในกระบวนธรรมนี้ คือ ศรัทธาที่นำไปสู่ปัญญา หมายความว่า เป็นความเชื่อที่ประกอบด้วยปัญญา หรือเป็นความเชื่อเพราะมีความเข้าใจในปัจจัยและเหตุผลเป็นมูลฐาน โดยไม่ได้หมายถึงความเชื่อที่แบบไร้ปัญญา โดยไม่ได้พิจารณาด้วยปัจจัยและเหตุผล

๒) โยนิโสมนสิการ คือ การสร้างสัมมาทิฐิด้วยวิธีการแห่งปัญญา เมื่อวิเคราะห์โดยรูปศัพท์ คำว่า โยนิโสมนสิการ ประกอบด้วยโยนิโส + มนสิการ โยนิโส มาจากคำว่าโยนิ แปลว่าต้นเหตุ ต้นเค้า แหล่งเกิด ส่วนคำว่า มนสิการ แปลว่า การทำในใจ การคิดคำนึง นึกถึง ใส่ใจ พิจารณาเมื่อรวมสองคำเข้าด้วยกัน มักแปลสืบ ๆ กันมาว่า การทำในใจโดยแยบคาย^{๕๗} หมายถึง การใช้ความคิดถูกวิธี คิดอย่างมีระเบียบ คิดหาเหตุผล สืบค้นถึงต้นเค้า สืบสาวให้ตลอดสาย แยกแยะสิ่งทั้งหลายให้เห็นความจริงตามความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย โดยไม่เอาความรู้สึกด้วยตัณหาอุปาทานของตนเข้าจับ^{๕๘}

โยนิโสมนสิการเป็นองค์ประกอบภายใน ถือว่ามีความสำคัญอย่างมากต่อการเกิดขึ้นของโลกุตระสัมมาทิฐิ ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เมื่อดวงอาทิตย์กำลังจะอุทัย ย่อมมีแสงอรุณขึ้นมาก่อน เป็นบุพนิมิต ฉะนั้น ความถึงพร้อมด้วยโยนิโสมนสิการ ก็เป็นตัวนำ เป็นบุพนิมิต เพื่อความเกิดขึ้นแห่งอริยมรรคมองค์ ๘ ฉะนั้น”^{๕๙}

แต่อย่างไรก็ดี โยนิโสมนสิการจะเป็นปัจจัยให้เกิดสัมมาทิฐิ ปัญญาอันเห็นชอบเป็นปัญญาที่เกิดจากการคิดพิจารณา หาเหตุผลด้วยตนเอง บุคคลผู้ที่ไม่ได้ฟังมาจากผู้อื่น ไม่ได้อ่านจากหนังสือตำราเรียนใด ๆ หรือไม่ได้จากแหล่งค้นคว้า หรือปัญญาที่ตรงกับ ความจริงเป็นความรู้ที่เกี่ยวกับหน้าที่การงาน หรือเกี่ยวกับศาสตร์นี้เรียกว่า จินตมยปัญญา^{๖๐} ปัญญาชนิดนี้ คือ การใช้

^{๕๔} พุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๓/๗.

^{๕๕} พุ.อิตติ. (ไทย) ๒๕/๑๗/๓๖๑.

^{๕๖} พระมหาสมปурณ พรธนา, “การศึกษาวิเคราะห์บทบาทและความสำคัญของสัมมาทิฐิในการพัฒนาชีวิตตามหลักมัชฌิมาปฏิปทาในพระสูตรต้นตอปัญหา”, หน้า ๙๔.

^{๕๗} พระเทพเวที (ป.อ. ปยุตโต), *วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ปัญญา, ๒๕๓๕), หน้า ๓๑.

^{๕๘} พระราชวรมนี (ป.อ. ปยุตโต), *ปรัชญาการศึกษาไทย*, หน้า ๑๗๒.

^{๕๙} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๕๕/๔๔.

^{๖๐} พระอุปัชฌาย์, *วิมุตติมรรค*, หน้า ๒๑๒.

ความคิดให้ถูกวิธี การมองเห็นสิ่งทั้งหลายด้วยการพิจารณาค้นคว้า การแสวงหาเหตุผลตั้งแต่ต้นจนปลาย การแยกแยะวิเคราะห์ด้วยความคิดที่เป็นระบบโดยอุบายวิธีให้เห็นสิ่งนั้น หรือเห็นปัญหานั้นตามสถานะที่เป็นจริง ตามความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย และยังมีสถาบันวิจัยค้นคว้าในเรื่องต่าง ๆ ในสถานศึกษาทางวิทยาศาสตร์เป็นจำนวนมากในปัจจุบันกำลังสร้างปัญญาชนนี้ให้เกิดขึ้น ซึ่งพบเห็นได้ทั่วไป ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ปัญญาย่อมมีแก่ผู้เพ่งพินิจ”^{๖๑} ผู้เพ่งพินิจคือ การทำใจให้เป็นสมาธิ เป็นเหตุปัจจัยให้เกิดปัญญา ถ้าจิตไม่เป็นสมาธิ ปัญญาชนิดนี้ก็ไม่สามารถเกิดขึ้นได้^{๖๒}

แม้โยนิโสมนสิการจะเป็นปัจจัยที่เกิดขึ้นภายในตัวบุคคล แต่ก็ต้องอาศัยปัจจัยภายนอกหรือปรโตโฆสะนั่นเอง เป็นผู้กระตุ้นให้ผู้ฟังหรือผู้เรียนได้รู้จักวิธีคิด รู้จักวิธีที่จะปลูกสร้างโยนิโสมนสิการให้เกิดขึ้นด้วยตัวเอง ด้วยเหตุดังกล่าว ปรโตโฆสะและโยนิโสมนสิการ จึงเป็นปัจจัยที่สำคัญในการฟังอย่างลึกซึ้ง เพราะปรโตโฆสะและโยนิโสมนสิการเป็นปัจจัยให้เกิดสัมมาทิฐิ เนื่องจากสัมมาทิฐิ เป็นประธานของมรรคทั้ง ๘ เมื่อสัมมาทิฐิไม่มี หรือทิฐิไม่สัมมาแท้แล้ว เพราะฉะนั้นในการปฏิบัติมรรคทั้ง ๘ ก็ไม่มีผล เพราะประธานผิดตั้งแต่ต้น ดังนั้น สัมมาทิฐิ ปัญญาอันเห็นชอบ จะต้องมีการปรโตโฆสะ และโยนิโสมนสิการ ๒ ข้อนี้ จึงเป็นปัจจัยส่วนสำคัญที่จะนำมาซึ่งปัญญาที่เกิดจากการฟัง

๑) องค์ประกอบที่เกื้อหนุนการฟังอย่างตั้งใจ

กล่าวได้ว่าการฟังเพื่อการสานเสวนาอันก่อให้เกิดปัญญาตามแนวทางพุทธศาสนาเป็นการฟังอย่างตั้งใจฟังเพื่อให้เข้าใจ ฟังอย่างมีสติ มีความตั้งใจฟัง เป็นการฟังแบบเปิดรับ ฟังไปโดยไม่มีคำเถียง หรือคำถามใดๆ ฟังอย่างเต็มใจ ฟังแบบรับไว้ก่อน ไม่ต้องรีบร้อนด่วนสรุป ไม่ต้องตัดสินถูกผิดใดๆ ทั้งสิ้น^{๖๓} กล่าวคือ ผู้ฟังจะต้องฟังอย่างตั้งใจที่จะฟังเพื่อค้นหาความจริงของสิ่งที่กำลังมีคนพูดอยู่ ต่อหน้าจดจำต่อสิ่งที่มิใช่ประโยชน์ ประกอบกับฟังแล้วพิจารณาไตร่ตรองด้วยปัญญา นอกจากนั้นในคัมภีร์พระพุทธศาสนา สุตสุตติสูตรได้แสดงให้เห็นถึงองค์ประกอบที่เกื้อหนุนการฟังด้วยปัญญาไว้ดังนี้^{๖๔} องค์ประกอบของการฟังท่าทีความตั้งใจของผู้ฟัง (๑) ตั้งใจฟังด้วยดี (๒) เงี่ยโสตสดับ (๓) ตั้งใจใฝ่รู้ (๔) ถือเอาแต่สิ่งที่ประโยชน์ (๕) ทิ้งสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ (๖) ประกอบด้วยอนุโลมิกขันติ (ปัญญา)

จากพุทธพจน์ดังกล่าว จะเห็นได้ว่า หลักคำสอนในการฟังในพระพุทธศาสนาโดยมีจุดเริ่มต้นที่ความตั้งใจในการฟัง คือ มีสติเป็นประธานของการฟัง แม้พุทธพจน์ไม่ได้กล่าวถึง สติ ก็ตาม แต่ถือได้ว่าสติเป็นใหญ่ในกิจทั้งหลาย กล่าวคือ สติเป็นตัวคุมของการฟังทั้งหมด ทำให้การฟังนั้นได้สาระทั้งระดับกายภาพ ระดับจิตใจ (mental model) ของเรื่องและของบุคคลผู้พูด เพราะมีสติเป็นเครื่องเตือนให้ฟังอย่างตั้งใจ ดังที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสว่า “สติเป็นธรรมเครื่องตั้งมั่นอยู่ในโลก”^{๖๕} และ

^{๖๑} พุ.ธ. (บาลี) ๒๕/๑๘/๑๘, พุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๘/๑๗.

^{๖๒} จอม บุญตาเพศ ป., พุทธวิธีเทศนา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อุดมศึกษา, ๒๕๐๑), หน้า ๖๖๙-๖๘๘.

^{๖๓} ประพนธ์ ผาสุกยิต, ดร., หวนคืนสู่พื้นฐาน การฟังอย่างตั้งใจ vs. การฟังอย่างลึกซึ้ง, (สถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้เพื่อสังคม), [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://gotoknow.org/blog/beyondkm/49735>. [๗ ม.ค. ๒๕๕๘]

^{๖๔} อัง.ฉก.ก. (ไทย) ๒๒/๘๘/๖๑๓-๖๑๔.

^{๖๕} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๘๐/๘๕.

เมื่อฟังอย่างตั้งใจจริง เรียนรู้ พิจารณาด้วยเหตุและผลด้วยปัญญา ทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง

๒) หัวใจรักที่จะเรียนรู้ (อิทธิบาท ๔)

อิทธิบาท คุณเครื่องให้ถึงความสำเร็จ คุณเครื่องสำเร็จสมประสงค์ ทางแห่งความสำเร็จ^{๖๖} ธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมาย มีดังนี้^{๖๗}

(๑) ฉันทะ คือ ความพอใจ ความยินดี ความรักใคร่หรือความชอบใจ ซึ่งทำให้เกิดความต้องการฟังด้วยความเต็มใจและเบิกบานใจ หรือมีความพอใจในการฟังเรื่องนั้น ๆ

(๒) วิริยะ คือ ความเพียรหรือความบากบั่น เป็นคุณสมบัติที่ช่วยให้การฟังดำเนินต่อเนื่องและได้ผลสมบูรณ์ หรือมีความพยายามในการฟังเรื่องนั้น ๆ จนจบ

(๓) จิตตะ คือ การเอาใจใส่ การรู้ คิด และฝึกด้วยใจ ช่วยให้การรับฟังรู้เรื่องราวต่าง ๆ รวดเร็วมีประสิทธิภาพ เพราะผู้ฟังกำหนดจิตใจมุ่งตรงไปสู่สารตลอดเวลา

(๔) วิมังสา คือ ความไตร่ตรอง พิจารณาหรือสอบสวน สิ่งที่ฟังให้ละเอียด ถี่ถ้วน ใช้กระบวนการคิดพิจารณาใคร่ครวญสารที่ฟังในแง่มุมต่าง ๆ ทำให้รับรู้ความหมายได้ครบถ้วนทั้งความหมายตรงและโดยนัย

๓) วางใจในการฟัง (อคติ ๔)

การฟังเพื่อมาใช้ในกระบวนการพุทธศาสนเสวนานั้น ผู้ฟังต้องปราศจากอคติต่อสารที่เรา กำลังฟังหรือผู้ที่กำลังพูดให้เราฟังอยู่ ไม่พยายามที่จะตัดสิน ไม่พยายามจะประเมินค่าสิ่งที่ฟังว่าผิดหรือถูก ซึ่งในพระพุทธศาสนาได้แสดงหลักอคติ^{๖๘} มี ๔ ประการ คือ

(๑) ฉันทาคติ ลำเอียงเพราะชอบ ถ้าเราชอบใคร ไม่ว่าเขาจะพูดหรือทำอะไร เราเห็นด้วยกับเขาไปเสียทุกอย่าง

(๒) โทสาคติ ลำเอียงเพราะชัง ถ้าเราชังใคร ไม่ว่าเขาจะพูดหรือทำอะไรเรารู้สึก ขวางหูขวางตาไปหมด

(๓) โมหาคติ ลำเอียงเพราะหลง ถ้าเราขาดข้อมูลในเรื่องใด พอมีคนให้ข้อมูลเท็จในเรื่องนั้น เรามักเชื่อเขาและตัดสินใจผิดพลาดได้ง่าย

(๔) ภยาคติ ลำเอียงเพราะกลัว ถ้ามีผู้อ่านาสั่งให้เราพูดหรือทำสิ่งที่ขัดกับความรู้สึกของเรา บางครั้งเราจำเป็นต้องทำตามเพราะความกลัวภัย

จากหลักอคติที่กล่าวข้างต้น นับว่าเป็นหลักธรรมที่มีความสำคัญที่เป็นองค์ประกอบในการฟัง เนื่องจากเป็นหลักคุณธรรมที่จะปิดกั้นอุปสรรคของการฟังได้ประการหนึ่ง เพราะถ้ามีอคติในการเสวนากับคู่สนทนาว่า รู้สึกไม่ชอบ ไม่พอใจ ความรู้สึกเช่นนี้ทำให้ไม่สนใจฟัง เกิดการโต้แย้งอยู่ในใจหรือตีความหมายในทางลบโดยเฉพาะผู้ฟังที่มีอคติอย่างรุนแรงในทำนองว่าคู่สนทนาเป็นคนไม่ดี ไม่น่าเชื่อถือ ไร้เวลา มีสถานภาพที่ต่ำต้อยกว่า ก็จะไม่ยอมรับฟัง แม้ว่าสิ่งที่ฟังนั้นมีความหมายและเป็นประโยชน์ ก็ตาม ซึ่งถ้ายึดติดกับอคติดังกล่าว กระบวนการฟังก็ไม่สามารถดำเนินต่อไปได้

^{๖๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๔๑๘.

^{๖๗} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๘๗/๒๑๘, อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๔๕๗/๓๕๒.

^{๖๘} อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๗/๒๙.

จะเห็นได้ว่าธรรมที่เน้นคือ อคติธรรม โดยผู้ฟังต้องเว้นการมีอคติเพื่อการฟังนั้นเป็นปกติ กล่าวคือ ฟังให้จบกระบวนการในขณะที่เรากำลังฟังอยู่ ให้มีสติ สมาธิ อยู่กับการฟัง และเมื่อฟังแล้ว ต้องนำมาพิจารณาไตร่ตรองด้วยเหตุและผลอย่างถูกต้อง ถ้าผู้ฟังปราศจากหลักการฟังในขั้นนี้แล้ว โดยมีอคติและวิพากษ์วิจารณ์ต่อผู้พูด ไม่ตั้งใจฟังแล้ว การฟังอย่างลึกซึ้งนั้นย่อมจะไม่ประสบผลสำเร็จอย่างแน่นอน

จากลักษณะของการฟังในพระพุทธศาสนาดังกล่าว ผู้วิจัยมีมุมมองที่สังเกตได้ว่า การฟังอย่างตั้งใจ การฟังอย่างปราศจากอคติ เป็นการฟังแบบองค์รวม โดยมีสติกำกับในการฟัง ยอมรับความคิดเห็นที่แตกต่าง ไม่ตัดสินว่าผิดหรือถูก โดยเปิดใจรับฟังอย่างปราศจากอคติ ไม่วิพากษ์ วิจารณ์ และพิจารณาอย่างแยบคายด้วยเหตุและผลประกอบด้วยเมตตาเป็นที่ตั้ง ทำให้เกิดความเข้าใจซึ่งกันและกัน โดยค้นพบความจริงที่นำไปสู่ปัญญาที่แท้จริง ดังที่ปรากฏในครั้งพุทธกาล พระพุทธเจ้าทรงเป็นแบบอย่างของผู้ที่รู้จักฟังอย่างลึกซึ้ง เช่น ในพรหมชาลสูตร โดยพระพุทธเจ้าทรงปรารภคำติเตียนพระรัตนตรัยของปริพาชกชื่อสุปิยะ และคำสรรเสริญพระรัตนตรัยของพรหมทัตตมาน พญูปติษย์ที่พวกภิกษุได้ยินแล้วนำมาสนทนากัน พระพุทธเจ้าตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย ถึงคนพวกอื่นจะฟังกล่าวติเตียนเรา กล่าวติเตียนพระธรรมหรือกล่าวติเตียนพระสงฆ์ก็ตาม พวกเธอไม่ควรผูกอาฆาตเคັนเคือง ชุณใจคนพวกนั้น ถ้าพวกเธอโกรธเคืองหรือไม่พอใจพวกเขา พวกเธอก็จะพบกับอุปสรรคต่อ การบรรลุธรรม เพราะความโกรธเคืองนั้นได้ อนึ่ง พวกเธอจะรู้ได้หรือว่าที่พวกเขาพูดนั้นถูกหรือผิด

และในกรณีของนางปฏาจารา^{๖๙} เช่นกันที่พระพุทธองค์ก็เป็นแบบอย่างของการฟังด้วยน้ำพระหฤทัยมีเมตตา ต่อนางปฏาจารา ธิดาของเศรษฐีในเมืองสาวัตถี ต่อมาได้รับความลำบากในการครองเรือน และต่อมาสามีและลูกก็มาตายจากไป ทำให้นางเศร้าโศกเสียใจมาก และทราบข่าวว่าบิดามารดาก็มาตายจากไปอีก ทำให้นางไม่สามารถควบคุมสติได้อีกต่อไป จึงฉีกเสื้อผ้าที่สวมใส่ออก เดินร้องไห้รำพึงถึงชะตาชีวิตไปจนถึงพระเชตุวัน ซึ่งในขณะนั้นพระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมอยู่ ประชาชนที่อยู่บริเวณนั้นต่างร้องว่าคนบ้าอย่าให้เข้ามา แต่พระพุทธองค์ทรงตรัสเรียกให้นางเข้ามาหา ผู้คนที่อยู่ในนั้นจึงโยนผ้าให้นางใส่ พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงธรรมเพื่อเตือนสติในเรื่องราวความไม่เที่ยงของสรรพสิ่ง เมื่อนางได้ฟังเกิดดวงตาเห็นธรรมได้ทูลขออุปสมบท หลังบวชแล้วไม่นานได้บำเพ็ญเพียรปฏิบัติธรรมจนบรรลุพระอรหันต์เป็นพระเถรีชั้นผู้ใหญ่ และได้รับการยกย่องจากพระพุทธองค์ว่าเป็นเลิศในทางวินัย

จากเรื่องของนางปฏาจารา ข้อที่น่าสนใจก็คือ พระพุทธเจ้าทรงมีพระหฤทัยที่เปี่ยมล้นด้วยพระเมตตาที่จะช่วยสรรพสัตว์ให้พ้นจากความทุกข์ แม้ว่าบุคคลนั้นกำลังมีความทุกข์ เศร้าโศกเสียใจถึงกับขาดสติ แต่พระพุทธองค์ก็ทรงเปิดโอกาสให้พูด และพระพุทธองค์กลับเป็นฝ่ายฟังเสียเอง ทรงเป็นผู้ฟังอย่างลึกซึ้ง ฟังอย่างตั้งใจ ฟังอย่างเห็นอกเห็นใจ โดยมีได้มีอคติ ทรงฟังด้วยจิตที่เมตตา ตั้งแต่ต้นจนจบความ

อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยมีข้อสังเกตว่า เพราะเหตุใดพระพุทธเจ้าซึ่งเป็นศาสดาเอกของโลก ทรงให้ความสำคัญ และทำไมทรงเป็นผู้ฟังบุคคลเหล่านั้นได้อย่างลึกซึ้งจนทำให้พระพุทธองค์และบุคคลเหล่านั้นได้รับประโยชน์อย่างสูงสุดทั้ง ๒ ฝ่าย เหตุผลก็คือ พระพุทธองค์ทรงมีคุณสมบัติที่พร้อม

^{๖๙} พ.อ. (ไทย) ๓๓/๔๖๘-๕๑๑/๔๕๐-๔๕๕.

จะฟัง กล่าวคือ ความมีสติ ปราศจากอคติ ความไม่ยึดมั่นถือมั่นในตัวตน และความมีเมตตากรุณาต่อเพื่อนมนุษย์อย่างเต็มพระหฤทัยนั่นเอง

กล่าวโดยสรุป พระพุทธศาสนาได้ให้ความสำคัญกับการฟัง โดยปัจจัยที่จะนำมาสู่กระบวนการฟังนั้น มี ๒ ด้านด้วยกัน คือ ปัจจัยด้านภายนอกหรือสภาพแวดล้อมที่ดังมาเป็นกัลยาณมิตร (ปรโตโฆสะ) และปัจจัยด้านภายในหรือด้านความคิด (โยนิโสมนสิการ) โดยปัจจัยด้านภายนอกจะใช้วิธีการแห่งศรัทธาเป็นพลังในการเชื่อมโยงบุคคลเข้ากับกัลยาณมิตร ความคิดความเชื่อที่เป็นสัมมาทิฐิปัญญาอันเห็นชอบจึงพัฒนา ขึ้นมาบนพื้นฐานของความซาบซึ้งตรึงใจ ส่วนปัจจัยด้านภายในหรือโยนิโสมนสิการ จะเน้นไปที่การใช้ความคิดอย่างถูกวิธี คิดอย่างมีระบบมีระเบียบ คิดอย่างแยกคายให้เห็นองค์ประกอบต่าง ๆ ถือว่าเป็นองค์ประกอบภายในที่จะทำให้เกิดโลกุตตรปัญญา ซึ่งเป็นสัมมาทิฐิที่เป็นตัวนำในกระบวนการพัฒนาปัญญาด้วยการฟังอย่างแท้จริง

๔) หลักการฟังอย่างขันติ(อดทน)

หลักขันติธรรม “ขันติ” ในบริบทของการฟังนี้ หมายถึง ความอดทนที่เกิดขึ้นจากการที่เราได้รับฟังจากการกระทบกระทั่งจากการฟังในสิ่งที่เราไม่ปรารถนาที่จะฟัง เช่น การกล่าวคำหยาบ การกล่าวเสียดสี การหมิ่นประมาท เป็นต้น แต่เราเองก็ได้ตอบโต้ หรือกระทำร้ายตอบต่อผู้พูด พระพุทธเจ้า และพระสาวกหลายรูปได้ชื่อว่า “เป็นนักขันติบุคคล” ดังจะเห็นได้จากกรณีที่นางมาคันทียาได้จ้างทาสและกรรมกรไปด่าพระพุทธเจ้าว่า “เปรต อสุรกาย และสัตว์เดรัจฉาน”^{๗๐} เป็นต้น แต่สิ่งที่พระพุทธเจ้าแสดงออกมาคือ “ความอดทน” ในขณะที่พระอานนท์พยายามที่จะนิมนต์ให้พระองค์เสด็จไปที่อื่นเพื่อหลีกเลี่ยงสถานการณ์ดังกล่าว พระองค์ได้ชี้ให้เห็นว่า “การหนี” ไม่ใช่วิธีการแก้ปัญหาที่ถูกต้อง เพราะแท้ที่จริงแล้ว การหนีดังกล่าวไม่ได้มีเป้าประสงค์เพื่อที่จะหนี “คนอื่น” แต่เรากำลังหนี “ตัวเอง” ที่ไม่สามารถ “อดทน” ต่อคำต่างๆ ที่เราฟังได้

ด้วยเหตุดังนี้ พระองค์จึงได้เปรียบตัวเองกับช้างว่า เมื่อก้าวสู่สงครามแล้วก็ต้องพร้อม น้อมรับลูกศร หรืออาวุธต่าง ๆ ที่จะเข้ามากระทบ ฉะนั้น หากวิเคราะห์คำว่า “สงคราม” ที่พระองค์มุ่งเน้นนั้น น่าจะหมายถึง “สงครามการต่อสู้กับกิเลส หรือคำด่าด้วยความอดทนมากกว่าอื่นใด”

เมื่อกล่าวโดยสรุป “การฟังนั้น” ประการสำคัญที่ ผู้เข้าสู่วิถีการเสวนาฟังตระหนักคือ “ขันติธรรม” นั่นเอง

๒.๔ สรุป

การสนทนา (dialogue) เป็นรูปแบบหนึ่งของการสนทนาแบบลึกซึ้ง ที่มุ่งให้เกิดความเข้าใจ ทั้งมุมมองของตนและของผู้อื่นได้ดียิ่งขึ้น ที่มุ่งสานความหมายและความเข้าใจด้วยการสนทนา โดยยอมรับความแตกต่างของจุดยืน ความคิด และอัตลักษณ์ของผู้สนทนา

เพื่อให้การสนทนาเป็นการสนทนาที่สานความเข้าใจ ผู้พูดจะต้องพูดอย่างมีสติ พูดอย่างเปิดใจ พูดถึงความคิดความเชื่อของเราโดยไม่อนุমানความคิดความเชื่อของผู้อื่นเพื่อมาวิเคราะห์ตีความ หรือตัดสิน ส่วนจะเรียงลำดับความอย่างไรก็ได้ แต่กระนั้นก็มีวิธีเรียงลำดับความแบบหนึ่งที่

^{๗๐} อก.ฉก. (บาลี) ๒๒/๕๔/๕๒๙.

น่าจะนำมาใช้คือ เริ่มพูดถึงสิ่งที่เกิดขึ้นจากการสังเกตเห็นของเรา โดยไม่ตัดสินหรือตีความหมายสิ่งที่เกิดขึ้นนั้น แล้วจึงแสดงความรู้สึกของเราที่มีต่อสิ่งที่เกิดขึ้นนั้น โดยไม่ต่อว่าหรือแสดงออกเชิงตำหนิหรือกล่าวโทษใคร ขั้นตอนต่อไปคือการบอกความต้องการ (need) หรือเป้าหมายของเรา สุดท้ายจึงกล่าวคำขอ (ไม่ใช่คำสั่ง) ที่ขอให้ผู้อื่นกระทำเพื่อสนองความต้องการของเรานั้น การพูดจะต้องไม่เป็นการโจมตีผู้อื่น ไม่กล่าวโทษว่าผู้อื่นมีเจตนาร้าย หรือมีจุดหมายซ่อนเร้น หรือมีอุปนิสัยที่ไม่ดีต่าง ๆ นานา

การสานเสวนาเน้นที่การฟังมากกว่าการพูด ในการสานเสวนาผู้ฟังจะต้องฟังอย่างลึกซึ้ง ฟังด้วยใจเปิดกว้างเมตตา ฟังโดยไม่ด่วนตัดสินหรือตัดสินไว้ก่อน ฟังแบบเอาใจเขามาใส่ใจเรา

เมื่อรับฟังเรื่องใดมา ขอให้ระงับใจไตร่ตรอง อย่าโพล่งตอบหรือสวนออกไปด้วยความโกรธหรืออารมณ์อื่นใด หากตั้งสติอยู่กับปัจจุบันใส่ใจกับคำพูดที่ได้รับฟังมา เมื่อไตร่ตรองแล้ว ควรเริ่มพูดโดยกล่าวถึงความเข้าใจของเราต่อสิ่งที่ได้ฟังมา เพื่อแสดงว่าเราตั้งใจฟังจริง อย่างไรก็ตาม การแสดงความเข้าใจเช่นนี้ มีโอกาสที่จะถูกมองว่าเป็นการสรุปความที่คลาดเคลื่อน ดังนั้น จึงควรกล่าวถึงบางประเด็นที่คิดว่าสำคัญเท่านั้น อีกทั้งกล่าวโดยใช้ประโยคให้ตรงกับที่ได้ฟังมาโดยไม่เรียบเรียงใหม่ จากนั้นจึงพูดถึงความคิดความเชื่อของเรา โดยอาจเรียงลำดับความดังที่กล่าวไว้ในย่อหน้าก่อน

ถ้าการสานเสวนาอยู่ในรูปแบบการถามตอบ ก็ขอให้เป็นคำถามที่จริงใจ ถามด้วยความสนใจอยากรู้ มิใช่ถามแบบหลอกกล่อเพื่อจับผิด หรือถามนำเชิงกล่าวโทษ ส่วนคำตอบก็ไม่ควรเป็นการใช้ตรรกะซ้ำเดิม หรือสำนวนโวหารซ้ำซาก หรือการแสดงเหตุผลสนับสนุนความเห็นของตนให้หนักแน่นหรือรุนแรงยิ่งขึ้น หากควรเป็นคำตอบที่ตรงไปตรงมารวมทั้งเปิดเผยถึงความคิด ความรู้สึกที่ไม่ได้กล่าวถึงมาก่อนด้วย

การสานเสวนาหมายรวมถึงการนำสิ่งที่รับฟังมาไตร่ตรอง หมายถึงการฟังเสียงสะท้อนในตัวเอง และการเชื่อมโยงความเป็นมนุษย์ในตัวเรากับผู้อื่น เมื่อการสานเสวนามาถึงระดับการเชื่อมโยงเช่นนี้ ก็จะเกิดการไหลลื่นของความหมายที่ผ่านไปในหมู่ผู้สนทนา

การสานเสวนาอาจนำไปสู่การเปลี่ยนความคิดของผู้ร่วมการสานเสวนา แต่ต้องเป็นการเปลี่ยนแปลงในตนเองหลังจากการไตร่ตรอง ไม่ใช่การเห็นคล้อยอย่างฉาบฉวยหรือหลงตามสำนวนคำพูด ส่วนความสัมพันธ์ของคู่ขัดแย้งที่หวังว่าจะดีขึ้นหลังการสานเสวนานั้น แม้จะเป็นจุดมุ่งหมายหลักของการสานเสวนาเพื่อแปลงเปลี่ยนความขัดแย้งก็จริง ก็ควรเป็นไปโดยธรรมชาติ หลังจากเกิดความรู้สึกที่ดีขึ้น เพราะได้มาพูดจากกันอย่างเพื่อนมนุษย์ ได้สัมผัสความเป็นมนุษย์ที่มีร่วมกัน และแต่ละคนรู้สึกว่าได้รับการยอมรับมากขึ้นนั่นเอง

เมื่อนำเป้าหมาย วิธีการแนวการจัดสานเสวนา ตลอดจนหลักวิธีคิดตามแนวทางของพระพุทธศาสนาแล้ว สามารถนำมาประยุกต์ปรับใช้กันอย่างสอดคล้อง กับการฟังด้วยวิธีการสานเสวนาเป็นกระบวนการกลุ่มในการจัดการกับความขัดแย้งที่อาศัยบุคคลที่สามช่วยทำหน้าที่อำนวยความสะดวกให้เกิดการพูดคุยสนทนากันระหว่างกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องในสถานการณ์ความขัดแย้งที่มีความตึงเครียดทางอารมณ์เป็นส่วนประกอบใหญ่ โดยมุ่งเน้นที่จะลดอคติอันเกิดจากผลของความขัดแย้ง และสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างผู้เข้าร่วมกระบวนการ หัวใจสำคัญของการสานเสวนาคือ การเปิดโอกาสให้มีการฟังอย่างลึกซึ้ง (deep listening) เป็นการฟังเพื่อเข้าใจความหมาย การสานเสวนานี้เป็นความกระหายอยากรู้อย่างใจจดใจจ่อ(suspension) ซึ่งเกี่ยวข้องกับ “ความ

ตั้งใจฟัง” (active listening) ในการสำรวจหาความหมายของผู้พูดเป็นความคิดที่ว่า ถ้าผู้พูดมีความตั้งใจที่กล่าวถึงสิ่งใดสิ่งหนึ่งด้วยอารมณ์ความรู้สึก พร้อมๆ กับเสนอความคิดอันใดอันหนึ่ง และผู้พูดยังคงรักษาความตั้งใจ ในการกล่าวถึงสิ่งนั้นต่อไป กระบวนการของความคิดจะดำเนินไปได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น นั่นคือ ทั้งผู้พูดจะสามารถเข้าใจความหมายของสิ่งที่ตนพูด และผู้ฟังอาจเข้าใจสิ่งที่ตนได้ยินอย่างลึกซึ้งมากขึ้น

บทที่ ๓

บริบทสภาพปัญหาความขัดแย้งระหว่างวัดกับชุมชนบ้านหนองไผ่

๓.๑ บริบทข้อมูลทั่วไปของชุมชนบ้านหนองไผ่

วัดและชุมชนนับว่ามีสายสัมพันธ์ที่เกี่ยวพันกันมาช้านาน หากวัดและชุมชนสามัคคีกันย่อมจะนำพาความสันติสุขมาสู่หมู่ชนในพื้นที่ สำหรับชุมชนบ้านหนองไผ่ แต่เดิมในอดีตวัดเป็นศูนย์กลางทางจิตวิญญาณและเป็นที่พักพิงให้กับชุมชน แต่เมื่อสภาพสังคมเปลี่ยนแปลงไปทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชนบ้านหนองไผ่ เริ่มมีรอยแตกร้าวซึ่งผู้ที่เกี่ยวข้องต่างก็พยายามประสานสัมพันธ์ให้วัดและชุมชนกลับมามีความสัมพันธ์เหมือนในอดีต ในบทนี้ผู้วิจัยสนใจศึกษาสภาพปัญหาสาเหตุปัญหาความขัดแย้ง และแนวทางการใช้การสานเสวนามาช่วยลดความขัดแย้งสร้างความสามัคคีระหว่างวัดกับชุมชน โดยมีรายละเอียดการศึกษาดังต่อไปนี้

๓.๑.๑ ด้านที่ตั้งและอาณาเขต

ตำบลหนองไผ่ตั้งอยู่ในเขตอำเภอด่านมะขามเตี้ย จังหวัดกาญจนบุรี อยู่ทางทิศตะวันตกของอำเภอด่านมะขามเตี้ย ห่างจากที่ว่าการอำเภอด่านมะขามเตี้ย ประมาณ ๕ กิโลเมตร มีถนนลาดยางเชื่อมต่อระหว่างหมู่บ้าน มีอาณาเขตติดต่อ ดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับ ตำบลกลอนโด

ทิศใต้ ติดต่อกับ ตำบลด่านทับตะโก อำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี

ทิศตะวันออก ติดต่อกับ อำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี และอำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี

ทิศตะวันตก ติดต่อกับ ตำบลด่านมะขามเตี้ย^๑

๓.๑.๒ ด้านสภาพภูมิประเทศ

สภาพพื้นที่โดยทั่วไป ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่ม พื้นดินส่วนใหญ่เป็นดินร่วนปนทรายเหมาะแก่การเกษตร มีประปาหมู่บ้าน จำนวน ๑๔ แห่ง ที่เหลือเป็นพื้นที่เกษตรกรรมอาศัยน้ำฝน เหมาะแก่การประกอบอาชีพทางการเกษตร เช่นเลี้ยงสัตว์ ทำไร่อ้อย ไร่มันสำปะหลัง ไม้ดอกไม้ประดับ ทำนา และปลูกพืชผัก การปกครอง แบ่งออกเป็น ๖ หมู่บ้าน การขนส่งสินค้าเกษตรโดยรถยนต์

^๑ องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านหนองไผ่, สัมภาษณ์, วันที่ ๖ มกราคม ๒๕๕๘.

๓.๑.๓ ด้านพื้นที่

พื้นที่ตำบลหนองไผ่มีทั้งหมด ๕๘ ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ ๓๖,๒๕๐ ไร่ พื้นที่การเกษตร๒๒,๘๙๐ ไร่^๒

๓.๑.๔ เส้นทางคมนาคม

ตำบลหนองไผ่มีถนนหลักตัดผ่าน คือ ถนน สายด่านมะขามเตี้ย – ท่ามะกา การคมนาคมมีความสะดวกเป็นอย่างมาก มีรถเมล์หรือรถสองแถวไปที่ตัวอำเภอเมืองตั้งแต่ ๖.๐๐-๑๘.๓๐ น.

๓.๑.๕ ข้อมูลสถานที่สำคัญ

สถานที่ในตำบลหนองไผ่

สรุปภาพรวมมีสถานที่สำคัญอันได้แก่ โรงเรียนสถานศึกษา ๔ แห่ง (โรงเรียนบ้านหนองไผ่,โรงเรียนบ้านหนองปากดง,โรงเรียนบ้านหินแต้น,ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก) วัด ๓ แห่ง (วัดถ้ำเขาชะอางค์,วัดหนองปากดง,วัดหินแท่นลำภาชี) และองค์การบริหารส่วนตำบลหนองไผ่

๓.๑.๖ ลักษณะภัยธรรมชาติที่ปรากฏ

ตำบลหนองไผ่มีภัยธรรมชาติเป็นประจำตั้งแต่ภัยแล้ง ช่วงเดือนกุมภาพันธ์-กรกฎาคม จะขาดน้ำช่วงฤดูแล้งเป็นประจำเพราะเป็นที่ดอนชายเขาและช่วงที่ชลประทานหยุดส่งน้ำ ทำให้ผลผลิตพืชไม่ดี การแก้ไขปัญหาผู้นำหมู่บ้านได้ขอความช่วยเหลือจากองค์การบริหารส่วนตำบลชุดสระน้ำขนาดใหญ่บริเวณทิศตะวันออกบนพื้นที่ของวัดถ้ำเขาชะอางค์ เพื่อเก็บกักน้ำไว้ใช้ในช่วงฤดูแล้ง และในช่วงฤดูฝนต้นเดือนตุลาคมของทุกปีเป็นช่วงปลายฤดูฝนที่จะมีพายุชุมชนนี้ก็จะมักพบกับอุทกภัยเป็นประจำจากจากปล่อยน้ำจากเขื่อนกักเก็บน้ำ อ.สวนผึ้ง จ.ราชบุรี

๓.๑.๗ แหล่งท่องเที่ยวและสถานที่พักผ่อนของชุมชน

ตำบลหนองไผ่ มีแหล่งท่องเที่ยว จำนวน ๓ แห่ง ได้แก่

-วัดถ้ำเขาชะอางค์ ตั้งอยู่หมู่ที่ ๑ มีลักษณะเป็นถ้ำห้องโถงกว้าง ด้านในมีพระพุทธรูป (หลวงปู่เพชร) ที่เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำหมู่บ้าน มีลิงเป็นจำนวนมาก มีสภาพความเป็นธรรมชาติมาก เหมาะแก่การขึ้นไปเยี่ยมชมและไหว้พระ

-บริเวณฝายน้ำล้น ตั้งอยู่หมู่ที่ ๔ เป็นสถานที่พักผ่อนตามธรรมชาติ มีประชาชนนิยมมาเล่นน้ำและพักผ่อนเป็นจำนวนมาก

-สวนสาธารณะ ตั้งอยู่หมู่ที่ ๖ มีขนาด ๑๒ ไร่ เหมาะสำหรับการพักผ่อนและออกกำลังกาย

๓.๑.๘ ข้อมูลด้านสังคม

จำนวนประชากรและครัวเรือน

ลักษณะการตั้งบ้านเรือนของเกษตรกรตำบลหนองไผ่ จะกระจายอยู่บริเวณใกล้เส้นทางคมนาคมของแต่ละหมู่บ้าน และบริเวณรอบภูเขา อยู่กันเป็นกลุ่มเครือญาติ จำนวนประชากรมีไม่มากนักเฉลี่ยครัวเรือนละ๔-๕ คน

^๒ องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านหนองไผ่, สัมภาษณ์, วันที่ ๖ มกราคม ๒๕๕๘.

หมู่ที่	ชื่อหมู่บ้าน	จำนวน ประชากร	ชาย	ร้อยละ	หญิง	ร้อยละ
๑	หนองไผ่	๗๖๗	๓๘๓	๔๙.๙๓	๓๘๔	๔๕.๓๗
๒	หนองปากตง	๕๕๘	๓๐๘	๕๕.๒๐	๒๕๐	๔๔.๘๐
๓	หินแต่น	๘๖๘	๔๓๕	๕๐.๑๒	๔๓๓	๔๙.๘๘
๔	ท่าพะยอม	๕๕๖	๒๒๗	๔๐.๘๓	๒๘๙	๕๑.๙๘
๕	หนองไผ่เดิม	๔๑๒	๒๑๒	๕๑.๔๖	๒๐๐	๔๘.๕๔
๖	สี่แยก	๖๘๒	๓๕๕	๕๒.๐๕	๓๒๗	๔๗.๙๕
	รวม ๖ หมู่บ้าน	๓,๘๕๓	๑,๙๗๐	๔๙.๙๓	๑,๘๘๓	๔๘.๐๙

แผนภูมิที่ ๓.๑ ตารางแสดงจำนวนประชากรและสมาชิกในครัวเรือน ของชุมชนบ้านหนองไผ่

๓.๑.๙ ประวัติความเป็นมาของสมาชิกในชุมชน รูปแบบการตั้งถิ่นฐาน

ประชากรในตำบลหนองไผ่ส่วนใหญ่เป็นคนในพื้นที่อยู่กันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ เป็นคนเชื้อชาติ และสัญชาติไทย บางคนอพยพมาจากที่อื่น ส่วนมากที่อพยพมาจากอาชีพรับจ้าง เช่น ตัดอ้อย , ขุดมัน, เลี้ยงสัตว์จึงมีการย้ายถิ่นฐานมาที่บ้านหนองไผ่โดยมากมักจะเป็นคนอีสานตลอดจนชาวกระเหรี่ยงจากแนวชายแดนจังหวัดกาญจนบุรี ชาวลาวญวนจากบ้านหนองปลาหมอ จ.ราชบุรี แต่เดิมการตั้งบ้านเรือนจะปลูกสร้างอยู่บริเวณที่ราบสูง ชายเขา เพราะน้ำป่าจะท่วมไม่ถึง ลักษณะการสร้างบ้านเรือนสมัยก่อนจะเป็นบ้านยกพื้นสูง ปลูกสร้างด้วยไม้ หลังคาเป็น สังกะสีหรือจาก แต่ปัจจุบันได้มีการเปลี่ยนแปลง การปลูกสร้างบ้านของรุ่นลูกหลานเกษตรกร จะปลูกบริเวณใกล้เส้นทางคมนาคม และการสร้างบ้านก็จะเป็นบ้านพื้นติดดิน วัสดุที่ใช้สร้างจะเป็นปูนซีเมนต์ หลังคากระเบื้อง

๓.๑.๑๐ ขนบธรรมเนียมประเพณี การศึกษา วัฒนธรรม ศาสนาและความเชื่อ

ประชาชนในตำบลหนองไผ่ยังคงรักษาขนบธรรมเนียม ประเพณีของไทยไว้อย่างดี มีการจัดงานในช่วงเทศกาลต่าง ๆ เช่น วันสงกรานต์ วันเข้าพรรษา ออกพรรษา ลอยกระทง งานวันขึ้นปีใหม่ และงานตามประเพณี เช่น การแต่งงาน การจัดงานศพ งานบวช งานขึ้นบ้านใหม่

ด้วยประชาชนในพื้นที่ส่วนใหญ่ มีโอกาสทางการศึกษาน้อย และสถานะทางเศรษฐกิจยังมีความยากจนอยู่มาก ไม่กล้าคิด กล้าทำในสิ่งที่ตัวเองต้องการ ยังต้องพึ่งพาคนที่มีความรู้มากกว่า ดังนั้นในการแสดงออกหรือการเสนอความคิดเห็นจึงต้องทำตามคนที่มีความรู้มากกว่า ตลอดจนผู้นำของชุมชนเป็นหลัก

ประชาชนบ้านหนองไผ่ จึงปะปนไปด้วยเชื่อทางศาสนาและความเชื่อดั้งเดิมเกี่ยวกับการบูชาภูตผีเทวดาประจำหมู่บ้านอย่างแยกออกจากกันไม่ได้ สังเกตได้จากการมีศาลเจ้าอยู่สองแห่ง อาจเป็นเพราะการศึกษาที่ยังไม่ได้รับการส่งเสริมที่มากพอ

ทางการศึกษาชุมชนบ้านหนองไผ่ มีสถานศึกษารองรับเพียงแค่การศึกษาขั้นพื้นฐานระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ประชาชนในพื้นที่ส่วนใหญ่จึงมีโอกาสด้านการศึกษาน้อย ประกอบกับสถานะทางเศรษฐกิจที่ยากจน ทำให้ประชาชนในชุมชนไม่กล้าคิด ขาดความมั่นใจเพราะพื้นฐานการศึกษาน้อย ทำให้ประชาชนในชุมชนบ้านหนองไผ่ มักจะพึ่งพาความคิดหรือคล้อยตามความคิดของผู้ที่มีฐานะร่ำรวยกว่า หรือมีการศึกษาสูง ผู้ทำหน้าที่ตำแหน่งทางราชการจึงมีอิทธิพลทางความคิดต่อประชาชนบ้านหนองไผ่โดยเฉพาะผู้นำที่สมาชิกในกลุ่มนับถือหรือที่เรียกว่าผู้นำตามธรรมชาติ

๓.๑.๑ ผู้นำตามธรรมชาติ กลุ่มตามธรรมชาติ

ประชาชนในตำบลหนองไผ่ยังนับถือผู้นำตามธรรมชาติทั้งผู้ที่มีอิทธิพล ผู้เฒ่าผู้แก่ที่ปฏิบัติตัวเป็นแบบอย่าง, ผู้นำทางด้านการประกอบอาชีพ กลุ่มธรรมชาติจะเกิดขึ้นตามลักษณะอาชีพที่มีปัญหาและวัตถุประสงค์ความเชื่อค่านิยมเดียวกันตลอดจนค่านิยมในตัวบุคคลทางด้านผู้นำศาสนาอีกด้วย

นอกจากนี้ยังมีกำนัน และผู้ใหญ่บ้านในฐานะผู้นำทางราชการ คอยดูแลความสงบภายในหมู่บ้านอีกด้วยการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบด้านการประกอบอาชีพการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบภายในหมู่บ้าน มีการแบ่งความรับผิดชอบตามการประกอบอาชีพ และการตั้งตัวแทนของแต่ละอาชีพนั้นเพื่อให้เป็นผู้ประสานงานกับหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง ของแต่ละสาขาอาชีพ หรือตามความต้องการของเกษตรกรที่อยากให้รัฐบาลช่วยเหลือ เช่น ตัวแทนด้านการประมง ด้านพัฒนาที่ดิน ด้านชลประทาน ด้านปศุสัตว์ ด้านการศึกษา และด้านสาธารณสุข เป็นต้น

๓.๒ สภาพปัญหาความขัดแย้งระหว่างวัดกับชุมชนบ้านหนองไผ่

ชุมชนบ้านหนองไผ่นับว่าเป็นชุมชนที่มีความหลากหลายด้านประชากร ซึ่งส่วนมากเป็นประชากรที่อพยพย้ายถิ่นมาจากพื้นที่อื่นและหลายชาติพันธุ์ เช่นลาว ญวน กระเหรี่ยง คนไทยเชื้อสายพม่า เป็นต้นแม้จะมีความแตกต่างกันทางเชื้อชาติภาษาแต่ในอดีตผู้คนในชุมชนมีจิตใจเอื้ออาทร ถ้อยทีถ้อยอาศัย อาศัยอยู่ร่วมกันด้วยความสามัคคี โดยมีวัดเป็นศูนย์รวมทางด้านจิตใจโดยเฉพาะอย่างยิ่งการมีผู้นำที่เข้มแข็งซึ่งเป็น อดีตเจ้าอาวาสวัดลำเขาชะอางค์ พระครูกาญจนสิริธรรม (เฉลิม แก้วทอง) เป็นที่ยอมรับและนับถือของคนในชุมชนท่านเป็นผู้ชักชวนชุมชนร่วมพัฒนาวัด โรงเรียน ตลอดจนดูแลพื้นที่ป่าในชุมชน ภายหลังเมื่อพระครูกาญจนสิริธรรมได้มรณภาพ ความขัดแย้งเริ่มก่อตัวขึ้นในชุมชน “บ้านหนองไผ่” นับตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๕๔๗ เป็นต้นมา นอกจากการขาดผู้นำที่เป็นศูนย์กลางความเชื่อถือนับถือและปัจจัยของความเจริญทางด้านวัตถุเริ่มเข้ามาสู่ชุมชน ซึ่งความเจริญนั้นแฝงมาด้วยผลประโยชน์ที่วิถีชีวิตคนในชุมชนเริ่มมีความเป็นอยู่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมกล่าวคือจากสังคมเกษตรกรรมแบบดั้งเดิม คือ สังคมเกษตรที่ไม่ใช้เทคโนโลยีทางด้านวัตถุเครื่องทุ่นแรงและสารเคมี มีความสัมพันธ์แบบเครือญาติ พี่น้อง โดยมีศาสนา และมีขนบธรรมเนียมประเพณี เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ ทำให้สังคมชุมชนอยู่ร่วมกันได้แม้ในชุมชน จะมีทัศนคติความเชื่ออาจจะแตกต่างกันไปบ้าง กลายเป็นสังคมที่ต่างคนต่างอยากรแสวงหาความสบายมุ่งหาประโยชน์ไม่สนใจความสัมพันธ์เกิดความ

ขัดแย้งในด้านแนวทางการพัฒนาชุมชนรวมถึงวัดถ้าเขาจะอ้างด้วย และการเกิดปัญหาความขัดแย้งที่รุนแรง เมื่อชาวบ้านและวัดผู้นำวัดเริ่มมีความคิดความเห็นไม่ลงรอยกัน

ปัญหาทางความเชื่อที่แตกต่างกันเริ่มก่อตัวขึ้นเรื่อย ๆ จนมาถึงในปี พ.ศ.๒๕๕๐ จนถึงปัจจุบัน เริ่มเด่นชัดจนขึ้นเรื่อย ๆ และมีที่ท่าว่าจะไม่มีแนวโน้มลดลงเลย กรณีพิพาทต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน เช่น การจัดสรรแบ่งปันพื้นที่ทำกินทรัพยากรด้านป่าไม้ (พื้นที่บริเวณเขตวัดที่เป็นป่าชุมชน) และบางครั้ง ผู้นำชุมชนเองก็สามารถก่อให้เกิดความขัดแย้งกันขึ้นมาเองได้ เช่น กรณีต่อมา ได้มีการกระจายอำนาจให้ท้องถิ่นบริหารจัดการเองมากขึ้น ผู้นำชุมชน ที่มีบทบาทสำคัญ อีกกลุ่มหนึ่ง คือ ผู้นำองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ทำให้ในช่วงแรกๆ ของการกระจายอำนาจการปกครองสู่ท้องถิ่นนั้น ฝ่ายปกครองท้องถิ่น ที่เกิดความรู้สึกว่า ถูกลดบทบาทและความสำคัญลง ไปอย่างมาก จนทำให้หลายๆ พื้นที่ มีการต่อต้านกันและแสดงออกด้วยการไม่ให้ความร่วมมือ นำไปสู่การแบ่งพรรคแบ่งพวกเกิดขึ้นในชุมชนจนขยายผลเข้ามาถึงวัดถ้าเขาจะอ้างด้วย แนวทางการพัฒนาวัดของเจ้าอาวาสรูปใหม่ไม่ค่อยฟังความคิดเห็นจากชุมชน และในขณะที่คนในชุมชนบางกลุ่ม มีความเกรงอกเกรงใจต่อพระสงฆ์ก็จะมีความคิดเห็นที่สอดคล้องตามเจ้าอาวาสรูปปัจจุบัน จึงเริ่มเกิดความขัดแย้งกับชาวบ้านอีกกลุ่มที่มีความเห็นต่างออกไปทำให้ แนวทางการพัฒนาวัดซึ่งมักจะมีส่วนเกี่ยวข้องกับทรัพยากรชุมชน ตลอดจนการอุปถัมภ์จากชุมชนในด้านการเงินและการมีส่วนร่วมของชุมชนเริ่มลดน้อยลงจึงทำให้เกิดความขัดแย้งอยู่เสมอ ทั้งนี้ผู้นำชุมชนก็มักจะเป็นต้นเหตุสร้างความขัดแย้งเสียเองโดยมักทั้งปัญหาอันเกิดจากความไม่พร้อมของคน และท้องถิ่น ไว้ข้างหลัง สภาพปัญหาปัจจุบันแสดงให้เห็นได้ชัดว่าความขัดแย้ง จากการแย่งชิงผลประโยชน์ในระดับท้องถิ่นกลายเป็นเชื้อโรคร้ายที่แพร่กระจายไปอย่างรวดเร็ว เพราะต้องการอำนาจทางการบริหาร เพื่อการเข้าสู่อำนาจในท้องถิ่น และตรงนี้เองก็เป็นจุดหนึ่งที่สร้างปัญหา ในความเห็นต่างของชุมชนบ้านหนองไผ่ ได้สร้างความวิตกกังวลต่อกลุ่มบุคคลในชุมชนเป็นอย่างมาก ถึงความขัดแย้งที่อันเป็นสาเหตุที่ขยายผลไปสู่ความรุนแรงได้ จากสภาพปัญหาที่เพิ่มขึ้นและขยายวงกว้างออกไป จากที่เป็นความขัดแย้งระหว่างบุคคลด้วยกัน ด้วยความคิดเห็นและมุมมองที่ต่างกัน ขยายผลไปยังชุมชนในหมู่บ้านซึ่งเป็นส่วนหนึ่งในสังคมประเทศชาติที่สำคัญ ได้กลายมาเป็นความขัดแย้งทั้งในระดับบุคคลจนกระทั่งเข้ามามีผลกระทบในระดับโครงสร้างทางสังคม

๓.๓ สาเหตุของปัญหาความขัดแย้งในชุมชน

จากสภาพปัญหาความขัดแย้งภายในชุมชนบ้านหนองไผ่ดังกล่าว พบว่า สาเหตุความขัดแย้งที่นำไปสู่ข้อพิพาทและทำลายความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชน สามารถเรียงลำดับสาเหตุที่มาของปัญหาความขัดแย้งได้ดังนี้

๓.๓.๑ ปัญหาด้านทรัพยากร

การรุกล้ำเขตแดนที่เป็นพื้นที่เขตวัดเดิม(ปัจจุบันเป็นพื้นที่สาธารณะประโยชน์)^๓ เพื่อเข้ามาใช้ประโยชน์จากป่าวัด จากการที่ผู้วิจัยสอบถามจาก เจ้าอาวาสวัดพบว่า “ในอดีตพื้นที่เขตวัดนี้ ผู้นำชุมชนกับพระสงฆ์ได้ร่วมกันพัฒนาจัดสรรและตกลงรับทราบเขตของวัดแบบไม่มีหลักฐานเป็น

^๓นายประสาร ศิริมัว, นายกองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านหนองไผ่, สัมภาษณ์ ๒๑ ธันวาคม ๒๕๕๗.

หนังสือบอกเขต เมื่อวันเวลาผ่านไปความเจริญเข้ามาสู่ชุมชน ทำให้ชุมชนโดยรอบของวัดพื้นที่ ที่เป็นป่าจึงถูกถากถางทำการเกษตรกันหมดทำให้ทรัพยากรทางด้านป่าไม้หมดไป ทำให้ชาวบ้านบางคนตลอดจนถึงผู้นำชุมชนเองบางเข้ามาลักลอบในการตัดไม้ บ้างก็อ้างว่าต้นไม้ยืนต้นตายจึงเข้ามาตัดนำไปเผาถ่านบ้างเลื่อยเป็นตัวไม้บ้าง”^๔ ซึ่งสอดคล้องจากการสอบถามผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๑ ซึ่งเป็นผู้ใหญ่ใหม่บอกว่า “เหตุที่ต้องรีบทำพื้นที่ในเขตรอบบริเวณวัดนี้เป็นที่สาธารณะประโยชน์เพราะปัจจุบันมีการลักลอบขุดตักหน้าดินตลอดจนถึงการลักลอบตัดไม้ นำไปใช้ประโยชน์ส่วนตัวทำให้ป่าพื้นที่สุดท้ายของชุมชนเสื่อมโทรม หากไม่ทำตอนนี้เกรงว่าจะมีปัญหาการรุกร้าเหมือนเขตรัดถ้ำเขาชะอางค์”^๕

๓.๓.๒ ปัญหาอิทธิพลทางด้านความคิด

เนื่องจากว่าคนในชุมชนส่วนมากมีการศึกษาน้อย บางครั้งการตัดสินใจมักคล้อยตามผู้นำชุมชน ดังเช่น กรณีการสร้างโรงเลี้ยงไก่ในชุมชน บริเวณหน้าวัดและโรงเรียน ไม่มีชาวบ้านทำการคัดค้านผลกระทบในอนาคตเรื่องมลพิษทางกลิ่น ทั้งที่ผู้อำนวยการโรงเรียนและเจ้าอาวาสวัดพยายามเสนอเหตุและผลของผลกระทบแต่ก็ไม่มีใครฟัง จากการสังเกต ผู้วิจัยพบว่าผู้นำชุมชนในแต่ละหมู่บ้านบอกว่าไม่มีผลกระทบเพราะมีระบบจัดการที่ดีแล้ว ชาวบ้านก็คล้อยตามและไม่คัดค้านการสร้างโรงเรือนเลี้ยงไก่สุดท้ายโรงเลี้ยงไก่นี้ก็นำมาซึ่งปัญหากลิ่นรบกวนจากอุจจาระไก่ตลอดจนแมลงวันที่มากขึ้น

๓.๓.๓ ปัญหาการไม่ยอมรับเจ้าอาวาสรูปปัจจุบันของบางกลุ่มในชุมชน

จากการสอบถามผู้ใหญ่ทั้ง ๖ หมู่ พบว่า ผู้ใหญ่บ้านทุกหมู่มีความเห็นว่าไม่ไว้วางใจเจ้าอาวาสในด้านการเงิน เพราะเนื่องจากว่าเจ้าอาวาสเคยมีครอบครัวมาก่อนและมีลูกหลายคนตลอดจนลูกหลานส่วนมากของเจ้าอาวาสก็ไม่ได้มีฐานะร่ำรวยอะไร บางครั้งเจ้าอาวาสก็จะเอาเครื่องสังฆทานที่ทำนรับไว้แบ่งแจกจ่ายให้ลูกหลานและบางครั้งก็พยายามตั้งข้อสังเกตว่าอาจจะมีการให้เงินทองที่เป็นส่วนในการก่อสร้างไว้มอบให้ไปด้วย ที่สำคัญในการก่อสร้างบางอย่างเจ้าอาวาสก็ไม่ค่อยปรึกษาขอความเห็นจากชาวบ้านและการก่อสร้างบางอย่างชาวบ้านมองว่ายังไม่ใช่เรื่องจำเป็นโดยที่เดียวแต่เจ้าอาวาสก็ได้ทำไป จนทำให้ผู้นำชาวบ้านและชาวบ้านบางคนไม่พอใจ ซึ่งเจ้าอาวาสเองก็พยายามอธิบายเหตุผลว่า เป็นเครื่องสังฆทานส่วนที่เหลือใช้และเกินกาลที่จะเก็บเลยแบ่งแจกจ่ายออกไป ส่วนในเรื่องก่อสร้างที่เพิ่มวัสดุลงไปเพื่อความแน่นหนากลัวลึงจะรื้อเพราะเขตรัดถ้ำนั้นมีลิงป่าเป็นจำนวนมาก แต่ก็ด้วยอคติจากการไม่ไว้วางใจจึงไม่มีใครฟัง

กล่าวสรุปสาเหตุของความขัดแย้งในชุมชนบ้านหนองไผ่ เริ่มต้นจากความอยากได้ครอบครองทรัพยากรซึ่งเริ่มมีจำกัด การมุ่งหาประโยชน์ส่วนตนของผู้นำและผู้มีอิทธิพลจนละเลยสนใจผลกระทบที่จะตามมาและตกเป็นปัญหาของชุมชนอีกทั้งความไม่มั่นใจ ไม่ไว้วางใจและขาดความเชื่อมั่นในตัวผู้นำซึ่งเดิมเป็นที่ผู้นำทางจิตใจของชาวบ้านทำให้ปัญหาเกิดขึ้นเริ่มทวีความรุนแรงขึ้น

๓.๔ ผลกระทบจากความขัดแย้ง

^๔ เจ้าอาวาสวัดถ้ำเขาชะอางค์, สัมภาษณ์, ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๗.

^๕ ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๑, สัมภาษณ์, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๗.

จากสภาพปัญหาความขัดแย้งในชุมชนบ้านหนองไผ่ ผู้วิจัยพบว่าจากความขัดแย้งนี้ ทำให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนนี้สองด้านคือเชิงลบและเชิงบวกดังต่อไปนี้

๓.๔.๑ ผลกระทบเชิงลบ

จากปัญหาความขัดแย้ง จากการรุกร้าพื้นที่ป่าในเขตวัดนำไปใช้ประโยชน์ส่วนตัว ทำให้ระบบนิเวศของป่าชุมชนเปลี่ยนแปลงสังเกตจากฝูงลิงป่า ที่เริ่มขยาย อนาคตในการออกหาอาหาร โดยการที่ฝูงลิงป่าได้บุกเข้าไปพืชสวนพืชไร่ของชาวบ้านบริเวณรอบวัด ทำให้พืชผลผลิตเสียหาย ทำให้ชาวบ้านหลายๆครัวเรือนเริ่มมีการออกมาต่อต้าน ตลอดจนถึงการขู่มขู่ข่มขู่ ต่อผู้ที่เข้ามารุกร้าเขตป่าของวัดตลอดจนถึงผู้นำชุมชนที่มีส่วนเกี่ยวข้องในเรื่องดังกล่าวนี้ถูกกดดันความเชื่อจากชุมชน และด้วยเหตุนี้เองผู้นำชุมชนที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการรุกร้าที่ป่า และส่งเสริมปลูกสร้างโรงเลี้ยงไก่ในชุมชนนั้นหมดความน่าเชื่อถือต่อชาวบ้านในชุมชน ทำให้ผู้นำชุมชนปลุกระดมสร้างควมไม่ไว้วางใจต่อเจ้าอาวาสของวัดถ้าเขาจะอ้างค์ เพราะคิดว่าส่วนหนึ่งการที่ถูกชาวบ้านลดความน่าเชื่อถือนั้น เป็นเพราะเจ้าอาวาสอยู่เบื้องหลัง ทำให้เกิดการแบ่งฝ่ายกันในหมู่บ้าน ฝ่ายหนึ่งสนับสนุนผู้นำชุมชน อีกฝ่ายหนึ่งสนับสนุนเจ้าอาวาส ทำให้ความขัดแย้งขยายตัวขึ้นอย่างต่อเนื่อง ที่สำคัญปัญหานี้ทำให้ชาวบ้านทั้งสองกลุ่มกลับไม่สนทนาปราศรัยกันเหมือนก่อน หากมีการพบปะ ก็ไม่สนิทใจเหมือนในอดีต

๓.๔.๒ ผลกระทบเชิงบวก

จากปัญหาความขัดแย้งรุกร้าพื้นที่ป่าของวัดเพื่อที่นำทรัพยากรทางด้านป่าไม้ไปใช้จากบุคคลบางกลุ่มแล้วเกิดความขัดแย้งกับวัด ทำให้หมู่บ้านในชุมชนตื่นตัวที่จะรักษาป่า ตลอดจนถึงปัญหาโรงเลี้ยงไก่ที่ชาวบ้านคล้อยตามผู้นำชุมชนจนเกิดผลกระทบมลพิษทางด้านกลิ่นและแมลงวันรบกวนทำให้ชาวบ้านนั้นเริ่มตระหนักในการคิดพิจารณาไตร่ตรองกับความเปลี่ยนแปลงของหมู่บ้านตลอดจนถึงชาวบ้านตระหนักถึงความสำคัญของวัดที่จะเป็นเขตรักษาพื้นที่ป่าของชุมชนเอาไว้

๓.๕ วิธีการจัดการความขัดแย้งของชุมชนที่ผ่านมา

ในเบื้องต้นในการระงับปัญหาของชุมชนคือ เจ้าอาวาสวัดถ้าเขาจะอ้างค์พร้อมด้วยคณะสงฆ์วัดถ้าเขาจะอ้างค์ ได้ทำหนังสือเชิญอย่างเป็นทางการไปถึงผู้นำชุมชนและคณะกรรมการชุมชนทุกหมู่ เพื่อประชุมการจัดงานบุญประจำปี แต่อันที่จริงแล้ว วัดประสงค์ที่แฝงอยู่ในการประชุมครั้งนี้ ก็เพราะที่จะเชิญคู่ขัดแย้งทุกฝ่ายเข้ามาพบกันที่สำคัญ เจ้าอาวาสและวัดเองก็มีส่วนได้ส่วนเสียในความขัดแย้งครั้งนี้ จึงได้วาง “มานะ ทิฐิ” ลงเป็นเจ้าภาพในการตั้งวงสานเสวนากัน ทั้งหมด ๓ ครั้งดังต่อไปนี้

ครั้งที่ ๑ เมื่อวันที่ ๒๐ เมษายน พ.ศ. ๒๕๕๗

ในการประชุมครั้งนี้ ผู้นำชุมชนมากันพร้อมหน้าขาดแต่ กำนัน กับ ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ ๔ ที่ไม่ได้มา เมื่อเสร็จวาระการจัดงานบุญประจำปี โดยแจ้งรายละเอียดการจัดงานเสร็จแล้วก็ได้เลิกประชุม หลังจากนั้นเจ้าอาวาสได้สร้างสะพานใจด้วยโทรสอบถามกำนัน และผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๔ ว่าเป็น

อย่างไรไม่สบายหรือแสดงความเป็นห่วงเป็นใยต่อบุคคลทั้งสองทำให้บุคคลทั้งสองลดทอนที่ที่แข็งกร้าวต่อเจ้าอาวาสลง

แม้การประชุมครั้งที่ ๑ นี้จะไม่ได้พูดถึงความขัดแย้งในหมู่บ้าน แต่ก็จุดเริ่มต้นที่คุ้งขัดแย้งนั้นได้หันหน้าเข้ามาคุยกัน

ครั้งที่ ๒ เมื่อวันที่ ๓๐ เมษายน พ.ศ. ๒๕๕๗ (ยกระดับความสัมพันธ์)

เป็นการประชุมครั้งที่ ๒ ในการจัดงานบุญประจำปีเพื่อที่จะแบ่งฝ่ายรับผิดชอบงานในแต่ละหมู่บ้าน วิธีเช่นเดิมเจ้าอาวาสได้ทำหนังสือไปยังผู้นำชุมชนพร้อมทั้งคณะกรรมการชุมชนทุกหมู่บ้าน ครั้งนี้ผู้นำชุมชนพร้อมคณะกรรมการมากันพร้อมหน้า ทำให้การประชุมจัดงานบุญประจำปีเป็นไปอย่างราบรื่น ชาวบ้านได้แบ่งงานกันด้วยรอยยิ้มและความเต็มใจ

จากการประชุมครั้งนี้ทำให้เห็นว่า คุ้งขัดแย้งจากปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนนั้น ได้เข้ามามีส่วนร่วมใจกันในการช่วยกันจัดงานบุญที่วัด ทำให้เห็นว่า ผลพลอยได้จากการประชุมจัดงานนี้ ทำให้คุ้งขัดแย้งมีกิจกรรมงานบุญร่วมกันโดยเอาผลประโยชน์ของวัดและพระพุทธศาสนาเป็นหลัก แม้ในใจอาจจะมีความขัดแย้งเจืออยู่บ้างก็ตาม ถือว่าเป็นการยกระดับการฟื้นฟูความสัมพันธ์มาอีกระดับหนึ่ง

ครั้งที่ ๓ เมื่อวันที่ ๑๒ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๗

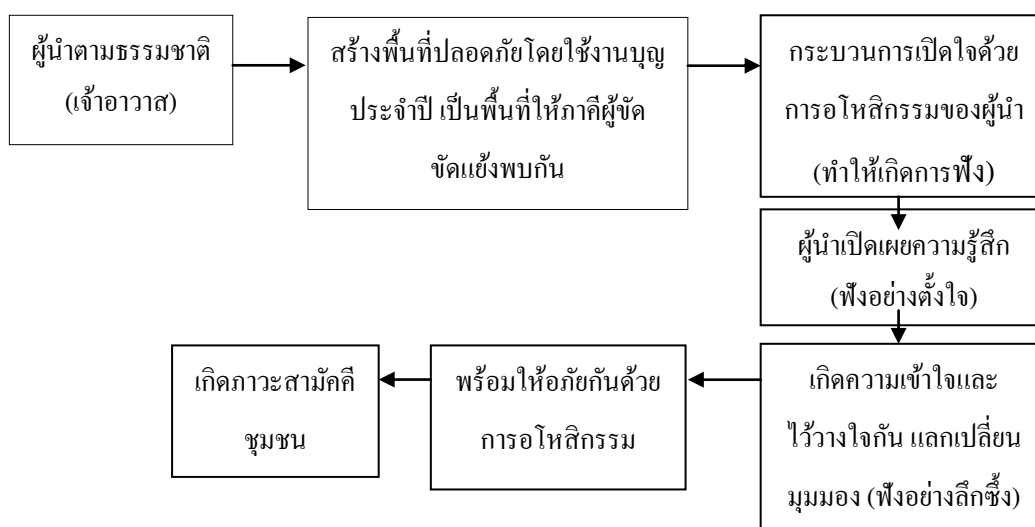
การประชุมครั้งนี้เป็นครั้งสุดท้ายก่อนที่จะถึงงานบุญประจำปี ซึ่งถือได้ว่า ครั้งนี้เป็นการสรุปงาน และหลังสรุปงาน เจ้าอาวาสวัดก็ได้กล่าวถึงความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในชุมชน พร้อมทั้งกล่าวโอฬารกรรมแก่ชาวบ้านทุกคนหากทำให้ชาวบ้านไม่พอใจในเรื่องที่ผ่านมา และขอให้ชาวบ้านทุกคนที่ไม่ไว้วางใจในตัวเจ้าอาวาสพูดในสิ่งที่ตนคิดต่อเจ้าอาวาสในทุกเรื่องและไม่มีการแสดงท่าทีว่าจะคัดค้านในทุกเรื่อง ด้วย “ขันติธรรม” ของเจ้าอาวาสนั่นเอง เมื่อชาวบ้านได้พูดในทุกเรื่องทุกประเด็นเสร็จ เจ้าอาวาสก็ขอโอกาสในการเผยความในใจให้ชาวบ้านฟัง พร้อมทั้งประเด็นความเห็นต่างและขัดแย้งในเรื่องผืนป่าเขตวัดอีกด้วย ชาวบ้านก็รับฟังด้วยดี เมื่อทุกคนได้แสดงออกถึงปัญหาที่ติดค้างอยู่ในใจแล้ว กำนันก็ได้ขอโอฬารกรรมกับเจ้าอาวาส และในฐานะที่เป็นผู้นำชุมชนฝ่ายปกครอง ก็ได้ประกาศขอความร่วมมือแก่ทุกคนว่า “เราจะไม่กลับไปมองอดีต แต่เราจะมองไปข้างหน้า” ชาวบ้านทุกคนก็มีท่าทีเห็นตาม

หลังจากการประชุมครั้งนี้ผ่านไป ตลอดจนถึงงานบุญประจำปีเสร็จสิ้น ผู้วิจัยจึงสังเกตได้ว่า ชาวบ้านนั้น ร่วมกันช่วยงานบุญอย่างแข็งขัน เหมือนกับว่าไม่มีความขัดแย้งได้เกิดขึ้นในชุมชนที่ผ่านมาเลย อดีต ที่เคยมีกับเจ้าอาวาส ก็เหมือนกับว่าชาวบ้านทุกคนได้มองข้ามไป แม้ในข้อสังเกตนี้เป็นข้อสังเกตที่ไม่สามารถวัดได้จากภายในจิตใจของชาวบ้านว่า ชาวบ้านมีภาวะความขัดแย้งลดลงเพียงใด แต่การสังเกตท่าทีของทุกฝ่ายนั้นก็ถือว่าเป็นเครื่องที่ “น่าจะ” ประจักษ์ในสามัคคีความปรองดองที่น่าจะเกิดขึ้นได้

แต่หากว่าการจัดการความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในชุมชนนี้มีการจัดการอย่างเป็นระบบเป็นขั้นตอนผู้วิจัยเห็นว่าควรจะมีการจัดวางสานเสวนาอย่างเป็นทางการอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งในงานวิจัยครั้งนี้

ผู้วิจัยได้นำเสนอ แนวคิด “พุทธสถานเสวนา” ที่จะช่วยส่งเสริมความสามัคคีของชุมชนบ้านหนองไผ่แห่งนี้ในลำดับต่อไป

แผนภูมิที่ ๓.๒ แนวทางการจัดการความขัดแย้งของชุมชนบ้านหนองไผ่

พบว่า เป็นความขัดแย้งที่เกิดจากการที่ฝ่ายรุกและฝ่ายรักษาทรัพยากรธรรมชาติในเขตวัด แม้ผู้รุกรานจะอ้างว่า พื้นที่ป่าตรงนี้ได้ขึ้นทะเบียนเป็นที่สาธารณะประโยชน์ชุมชนแล้วก็ตามแต่ชาวบ้านที่ไม่เห็นด้วยก็อ้างว่าที่ตรงนี้อดีตเจ้าอาวาสและคนเฒ่าคนแก่ในอดีตที่เคยช่วยกันจัดสรรนั้นหลายคนยังอยู่เป็นพยานว่าเป็นเขตของวัด และควรที่จะให้วัดดูแล ทั้งยังเป็นผืนป่าพื้นที่สุดท้ายของชุมชน ตลอดจนถึงปัญหาโรงเลี้ยงไก่ที่เกิดขึ้นบริเวณหน้าวัดและบริเวณโรงเรียนบ้านหนองไผ่ ที่ส่งกลิ่นเหม็นรบกวนจากชาวบ้านบริเวณนั้นจากการที่ผู้นำหมู่บ้านได้อนุญาตให้สร้างได้โดยที่บอกกับชาวบ้านว่าจะไม่สร้างความเดือดร้อนเพราะมีระบบจัดการที่ดี และชาวบ้านก็คล้อยตามโดยไม่มีใครคัดค้าน

ที่สำคัญปัญหาความสงสัยในการบริหารเงินบริจาคของเจ้าอาวาสปัจจุบันนั้นทำให้ชาวบ้านไม่มีความไว้วางใจโดยชาวบ้านบางส่วนได้ยึดโยงเหตุและผลว่าเจ้าอาวาสมีลูกหลานเยอะและมักจะนำเงินและของใช้ให้ลูกหลานอยู่บ่อยๆ จนทำให้ชาวบ้านหลายๆ คนเกรงว่าจะมีการนำเงินบริจาคในส่วนที่ทำการก่อสร้างวัดนั้นนำไปใช้ด้วย ตลอดจนถึงเจ้าอาวาสเองก็ไม่ค่อยอธิบายให้ชาวบ้านฟัง และที่สำคัญเจ้าอาวาสเองก็มักคิดว่าชาวบ้านคงไม่ได้คิดอะไรมากกว่าการให้นั้นเป็นทาน บางทีบางครั้งในการก่อสร้างอะไรก็แล้วแต่ในบางเรื่องที่ไม่จำเป็นก็ทำให้ชาวบ้านไม่พอใจแม้ว่าเจ้าอาวาสจะพยายามอธิบายเหตุผลต่างๆ แต่ขาดการรับฟัง

จากประเด็นข้างต้นนี้ผู้วิจัยเห็นว่าความขัดแย้งที่เกิดขึ้นนั้น แท้จริงแล้วเป็นความขัดแย้งที่เกิดจากการไม่รับฟังกันของคู่ขัดแย้ง เมื่อมีเรื่องเกิดขึ้นก็สร้าง “อคติ” มาเป็นกำแพงที่ปิดกั้นในการที่จะพูดคุยหาเหตุผลในปัญหาซึ่งกันและกัน ด้วยบางคนก็มี “มานะทิฎฐิ” ในฐานะตำแหน่งเป็น

ผู้ใหญ่บ้าน เป็นกำนัน ตลอดจนถึงฐานะทางเศรษฐกิจ ที่เป็นกำแพงปิดกั้นในเรื่องที่จำเป็นต้อง “รับฟังซึ่งกันและกัน” จนบานปลายกลายเป็นความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในชุมชน

จนแนวทางจัดการความขัดแย้งเริ่มจากเจ้าอาวาสได้หาโอกาสในการที่จะคลี่คลายความขัดแย้งนี้ด้วยการเปิดพื้นที่การประนีประนอมในลักษณะสานเสวนา โดยการอาศัยความศรัทธาในงานบุญประจำปีมาเป็นศูนย์รวมจิตใจของชุมชน แต่อย่างไรก็ตามรูปแบบวิธีการในการคลี่คลายความขัดแย้งในระดับผู้นำชุมชนและคณะกรรมการหมู่บ้าน ยังไม่เป็นการคลี่คลายความขัดแย้งในทุกระดับ ด้วยความไม่เข้าใจกันรับฟังกันน้อยเป็นทุนเดิมความขัดแย้งนี้ก็ยังคงอยู่และอาจจะกลับมารุนแรงขึ้นหรือมากกว่าเดิมก็เป็นได้

ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงตั้งข้อสังเกตในการเข้าประนีประนอมคลี่คลายความขัดแย้งของชุมชนนี้มีลักษณะร่องรอยคล้ายกับแนวคิดทฤษฎีสานเสวนา ที่ผสมผสานตามหลักพระพุทธศาสนา แต่ยังคงขาดกระบวนการในการส่งเสริมให้เกิดความสามัคคี ระหว่างวัดกับชุมชนให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้นเพื่อเป็นการลดหรือป้องกันความขัดแย้งในภายภาคหน้า ทำให้ผู้วิจัยนั้นมีความสนใจที่จะนำเสนอแนวคิด “พุทธสานเสวนา” มานำเสนอซึ่งมีลักษณะรูปแบบวิธีการอย่างเป็นขั้นเป็นตอนและแนวทางในการนำมาประยุกต์ใช้จัดการความขัดแย้งในลำดับต่อไป

บทที่ ๔

แนวทางส่งเสริมการประยุกต์ใช้กระบวนการพุทธศาสนเสวนาสร้างความ สามัคคีระหว่างวัดกับชุมชนบ้านหนองไผ่ จ.กาญจนบุรี

ในบทนี้ ผู้วิจัยได้ใช้ฐานขององค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษาบริบทชุมชนสภาพปัญหาการขาดความสามัคคีของชุมชนบ้านหนองไผ่ และ แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการ “พุทธศาสนเสวนา” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อที่จะนำแนวคิด “พุทธศาสนเสวนา” มาประยุกต์ใช้ส่งเสริมให้กับชุมชนบ้านหนองไผ่ เพื่อที่จะนำรูปแบบ “พุทธศาสนเสวนา” นี้ ที่จะประกอบไปด้วยแนวคิดแนวทางการประยุกต์ใช้หลักการของพระพุทธศาสนาและวิธีการสนทนาเสวนา ซึ่งหลักการที่ผู้วิจัยจะนำมาเป็น “กรอบ” ในแนวทางการประยุกต์ก็คือ วิเคราะห์ปัญหา สาเหตุของปัญหา ด้วยเหตุนี้ งานวิจัยในบทนี้จึงเริ่มต้นด้วยการวิเคราะห์ปัญหาของการขาดความสามัคคีจากการไม่ฟังกันระหว่างวัดกับชุมชนบ้านหนองไผ่ สาเหตุของการไม่ฟังกัน และนำเสนอแนวทางการประยุกต์ส่งเสริม ใช้วิธีการ “พุทธศาสนเสวนา” ในชุมชนบ้านหนองไผ่ เป็นลำดับต่อไป

๔.๑ ปัญหาของการไม่ฟังกันในสังคมปัจจุบัน

เมื่อมองสภาพการณ์การขาดความสามัคคีระหว่างวัดกับชุมชนบ้านหนองไผ่จากบทที่ ๒ ชุมชนนี้ก็อยู่ใต้กฎธรรมชาติของความเปลี่ยนแปลง ความสุข ความทุกข์ ความขัดแย้ง ความไม่แน่นอน ถ้าพิจารณาให้เป็นเรื่องธรรมดาก็เป็นเรื่องปกติธรรมดา แต่ถ้าจะให้การถอดบทเรียนกับสภาพปัญหาการขาดความสามัคคีของชุมชนนี้มาพิจารณาก็พบว่าหลายๆ ประเด็นหลายๆ เรื่องทั้งหลาย มีสาเหตุไม่มากนักก็เกี่ยวข้องกับสาเหตุของการ “ทนกันไม่เพียงพอ” หรืออาจกล่าวได้ว่า “อดกลั้นต่ออารมณ์ความรู้สึก” และ “ใจกว้าง” กันไม่เพียงพอ ความอดกลั้นหรือทนกันได้หรือไม่นี้ เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติหลายประการของมนุษย์ เช่น การเคารพสิทธิพื้นฐานส่วนบุคคลของกันและกัน เพียงพอหรือไม่ ขึ้นอยู่กับการตระหนักรู้ คุณค่าของความเป็นมนุษย์ของผู้อื่นที่อยู่ร่วมกันได้มากน้อยเพียงใด รวมทั้งการให้ความสำคัญกับความจริงใจที่จะอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นอย่างสงบสุขอย่างจริงจังหรือไม่ เหล่านี้เป็นองค์ประกอบพื้นฐานที่จะนำไปสู่การมีความสัมพันธ์กับผู้อื่นได้อย่างผสมกลมกลืนนั่นเอง

ปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในชุมชนบ้านหนองไผ่ มีแนวโน้มที่จะทวีความรุนแรงขึ้นอย่างต่อเนื่องไม่ว่าจะเป็นความขัดแย้งด้านทรัพยากร การปกครอง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และ ประเพณีที่ต่างกันของตัวบุคคลด้านเชื้อชาติที่อยู่ร่วมกันในชุมชน เป็นเหตุให้สร้างความแตกแยกในทุกส่วน จากปัญหาที่กล่าวข้างต้น พบว่า ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในนั้นตามทฤษฎีความขัดแย้งของจอห์น แมคคอนแนล เป็นความขัดแย้งด้านข้อมูล ผลประโยชน์ ความสัมพันธ์รวมถึงด้านคุณธรรม

และคุณค่านิยม^๑ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดความขัดแย้งของนักจิตวิทยา ในลักษณะ ความขัดแย้งด้านเป้าหมาย ด้านความคิด ด้านความรู้สึก และทางด้านพฤติกรรม^๒

จากลักษณะของความขัดแย้งที่กล่าวมา ในมุมมองของพระพุทธศาสนา ในเรื่องของความขัดแย้ง ซึ่งพระพุทธองค์ได้ทรงแสดงในเรื่องของ สีสสามัญญตาและ ทิฏฐิสามัญญตา^๓ กล่าวคือ พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงข้อปฏิบัติที่จะให้เกิดความสามัคคีปรองดองกันในระหว่างเพื่อนพรหมจารี อันจะยังความสันติสุขให้เกิดมีและเจริญขึ้นได้จริง คือ ความเป็นผู้มีศีลที่บริสุทธิ์ สมบูรณ์ เสมอกัน ชื่อว่า สีสสามัญญตา^๔ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง ถ้าในหมู่คณะผู้ประพฤติปฏิบัติพรหมจรรย์ด้วยกัน มีผู้ศีลอยู่ร่วมกับหมู่คณะมากเพียงไร ย่อมเป็นที่รังเกียจของผู้มีศีลมากเพียงนั้น และเพราะเหตุนี้ความขัดแย้งแต่กร้าวก็จะเกิดขึ้นได้มากเพียงนั้น และความเป็นผู้มีทิวฐิ คือ ความเห็นซึ่งประเสริฐอันจะนำไปสู่ความพ้นทุกข์โดยชอบเสมอกัน กล่าวคือ ความสอดคล้องกัน ไม่ขัดแย้งถึงขั้นทะเลาะวิวาทบาดหมางกันนี้ชื่อว่า ทิฏฐิสามัญญตา^๕ ซึ่งกล่าวโดยทั่วไปแล้วมนุษย์นั้นย่อมมีความเห็นแตกต่างกันได้ เพราะบุคคลที่อยู่ร่วมกันในสังคมที่ดำเนินชีวิต และทำกิจการร่วมกัน ต่างขาดสีสามัญญตา คือ ขาดความเป็นผู้มีศีลเสมอกัน และขาดทิวฐิสามัญญตา คือ ขาดความเห็นที่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรมเสมอกัน จึงทำให้เกิดความขัดแย้งกันไม่ยอมฟังซึ่งกันและกัน

อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยมีความเห็นว่าความขัดแย้งเป็นธรรมชาติของมนุษย์ เนื่องจากมนุษย์มีความแตกต่างกันทั้งในด้านพันธุกรรม การอบรมเลี้ยงดูและสิ่งแวดล้อม จึงทำให้มีความแตกต่างระหว่างบุคคล ซึ่งได้แก่ ร่างกาย อารมณ์ ความรู้สึกนึกคิด ความเชื่อ ค่านิยม แรงจูงใจ ความต้องการ ความถนัด สติปัญญา ความสามารถ ฯลฯ ที่เรียกโดยรวมว่าเป็นบุคลิกภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อไหร่ก็ตามที่มนุษย์รู้สึกถึงความไม่เท่าเทียมกันหรือความไม่เสมอภาคกัน ก็จะทำให้เกิดความไม่พอใจ และขัดขวางไม่ให้อีกกลุ่มหนึ่งได้ในสิ่งที่ต้องการด้วย ก่อให้เกิดความไม่ลงรอยกัน นำไปสู่ผลกระทบต่าง ๆ ตามมา

เมื่อกล่าวโดยสรุปแล้วจะเห็นได้ว่า ปัญหาของการไม่ยอมฟังกันเกิดมาจากความขัดแย้ง โดยความขัดแย้งสามารถแบ่งออกเป็น ๒ ลักษณะ กล่าวคือ ความขัดแย้งภายใน (internal conflict) เป็นความขัดแย้งในแง่ความคิด ความรู้สึก คุณค่า และรสนิยมที่แตกต่าง และความขัดแย้งภายนอก

^๑ จินตนา ยูนิพันธ์ และลลิต ศรีทรัพย์นันต์, “การจัดการศึกษาทางการพยาบาลกับคุณภาพบัณฑิต”, **วารสารวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนีนราธิวาส**, (กรุงเทพมหานคร: วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนีนราธิวาส ๒๕๕๒), หน้า ๓๓ – ๓๗.

^๒ วันชัย วัฒนศัพท์, **ความขัดแย้ง: หลักการและเครื่องมือแก้ปัญหา**, (ขอนแก่น: โรงพิมพ์ศิริภรณ์ออฟเซต, ๒๕๓๗), หน้า ๑๓.

^๓ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๒๔/๓๒๒, อัง.ฉก. (ไทย) ๒๒/๑๒/๔๒๘.

^๔ สีสสามัญญตา คือ ความสม่ำเสมอโดยศีล รักษาศีลเสมอกันกับเพื่อนภิกษุสามเณร ไม่ทำตนให้เป็นที่น่ารังเกียจของหมู่คณะ ดูใน พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๓๔๒.

^๕ ทิฏฐิสามัญญตา คือ ความเป็นผู้มีความเห็นชอบโดยทิวฐิ มีความเห็นร่วมกัน มีความคิดเห็นลง กันได้, ดูใน พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, หน้า ๙๖.

(external conflict) เป็นความขัดแย้งที่เกิดจากความสัมพันธ์ ผลประโยชน์ ข้อมูล โครงสร้างทางสังคมที่แตกต่างกัน

จากลักษณะของความขัดแย้งที่กล่าวข้างต้นจะเห็นได้ว่า เมื่อบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่มีความขัดแย้งเกิดขึ้น ไม่ว่าจะเป็นความขัดแย้งภายนอกหรือภายใน เมื่อมีความขัดแย้งเกิดขึ้นจึงทำให้ต่างฝ่ายไม่ยอมฟังซึ่งกันและกัน จึงมีคำถามต่อไปว่า เพราะสาเหตุใดจึงไม่ยอมฟังกัน จากการศึกษาวิเคราะห์เอกสารต่าง ๆ เกี่ยวกับประเด็นนี้ ทำให้พบประเด็นที่น่าสนใจเกี่ยวกับ “สาเหตุที่ไม่ยอมฟังซึ่งกันและกัน” ดังต่อไปนี้

๔.๒ สาเหตุของการไม่ยอมฟังซึ่งกันและกัน

สาเหตุของการไม่ยอมฟังซึ่งกันและกัน แบ่งออกเป็น ๔ ประเด็น คือ^๖

๑) **การมีอคติ** กับฝ่ายตรงข้ามอาจจะด้วยเหตุผลที่ว่าอีกฝ่ายมีฐานะ การศึกษา หรือวุฒิภาวะที่ต่ำกว่า เป็นต้น ทำให้เราไม่เห็นความสำคัญของอีกฝ่าย จึงไม่มีความจำเป็นที่จะต้องเสียเวลามาฟังอีกฝ่ายพูด โดยเฉพาะอย่างยิ่ง หากคน ๆ นั้น เป็นบุคคลที่เราเคยทะเลาะเบาะแว้งด้วยความทรงจำในอดีตเกี่ยวกับคน ๆ นั้น จะยิ่งทำให้เราเกิดอคติต่อผู้พูดได้อย่างง่ายดาย จึงยากที่จะยอมทนฟังให้อีกฝ่ายพูดจนจบประโยค

๒) **ยึดมั่นในอุดมการณ์ หรือความเชื่อของตนเอง** หากผู้ใดพูดจาขัดแย้งกับสิ่งที่เราเชื่อ มนุษย์มักตีความว่าสิ่งนั้นผิด และจะไม่ยอมฟังเหตุผลใด ๆ จากอีกฝ่ายว่า เพราะเหตุใดเขาจึงไม่เห็นด้วยกับเรา นอกจากนั้น ผู้ที่ยึดมั่นถือมั่นในอุดมการณ์และความคิดของตนเอง นอกจากจะไม่ฟังแล้ว ยังจะสวนกลับและพยายามหาเหตุผลมาพูดหักล้างความเชื่อของอีกฝ่ายด้วยเสียอีก

๓) **ไม่ยอมรับความเป็นจริง** มนุษย์มักคิดว่าทุกอย่างจะต้องเหมือนเดิม และจริงจังยืนตลอดไป ฉะนั้น เมื่อต้องประสบกับความเปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ไม่ดี เช่น การที่สามีหรือภรรยาอกใจเรา เป็นต้น จิตใจของมนุษย์ที่มีความเชื่อที่ผิด ๆ ดังกล่าว จึงรับไม่ได้กับการเปลี่ยนแปลง และไม่ยอมทนรับฟังความเป็นจริงที่กำลังเกิดขึ้นอยู่ตรงหน้า สิ่งนี้จึงเป็นอีกเหตุผลหนึ่งที่มนุษย์ไม่ยอมฟังซึ่งกันและกัน

๔) **มีนิสัยที่ชอบแสดงความคิดเห็นเป็นชีวิตจิตใจ** การมีนิสัยเช่นนี้จะทำให้เราได้รับข้อมูลได้อย่างไม่เต็มเม็ดเต็มหน่วย เพราะในขณะที่อีกฝ่ายพูดยังไม่ทันจะจบประโยค ในใจของเรานั้น เราได้เตรียมข้อมูลเพื่อที่จะมาหักล้างประเด็นของอีกฝ่ายเรียบร้อยแล้ว ดังนั้น วินาทีที่เรากำลังคิดถึงสิ่งที่เรากำลังจะพูดนั้น สมาธิของเราจึงไม่ได้จดจ่อไปกับการฟังในสิ่งที่อีกฝ่ายกำลังพูด จึงทำให้เราได้รับข้อมูลอย่างไม่ครบถ้วน

^๖ รีเบคคา ชาเฟอ (Rebecca Shafir), *The ZEN of Listening: เพิ่มสติในการฟังด้วยวิถีพุทธแบบ Zen*, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.pantown.com/board.php?id=660&area=1&name=board14&topic=783&action=view>, [๔ ธ.ค. ๒๕๕๗].

อย่างไรก็ตาม นักวิชาการบางท่านได้ให้ความเห็นสาเหตุของการไม่ยอมฟังซึ่งกันและกันไว้ว่า “สนใจตัวเองมากเกินไป” คือ คนพวกนี้มักสนใจแต่ความคิดของตนเองไม่รับฟังและไม่สนใจคนอื่น ลักษณะของคนที่ไม่สนใจฟังคนอื่น เช่น ถ้ามโนสิ่งที่ไม่จำเป็นต้องถาม ให้ความเห็นนอกเรื่องบ่อยๆ พุดซ้ำ ๆ ในเรื่องที่ชี้แจงถกเถียงไปแล้ว และอีกสาเหตุหนึ่งคือ “ขาดสมาธิในการฟัง” เช่น ใจลอย หรือกำลังเครียด ทำให้ไม่ตั้งใจฟัง หรือฟังแบบผิวเผินทำให้จับประเด็นไม่ได้ ตอบคำถามไม่ตรงประเด็น แปลความหมายของการสนทนาไม่ถูกต้อง^๗

จากประเด็นสาเหตุของการไม่ยอมฟังซึ่งกันและกันที่กล่าวมา ผู้วิจัยมีมุมมองว่า ความขัดแย้งในชุมชนบ้านหนองไผ่ เป็นเพราะถือความคิดของตนเองเป็นใหญ่ หรือปรารถนาตนเองเป็นใหญ่ กล่าวคือ เห็นว่าความคิดของตนถูกต้องที่สุด และให้ความสำคัญกับตนเองเป็นอย่างมาก จึงไม่ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ซึ่งในพระพุทธศาสนาก็มีการกล่าวเรื่องการถือความคิดของตนเองเป็นใหญ่ หรือถือว่าตนเลิศกว่าผู้อื่น เรียกว่า มานะ คือ ความถือตัวความสำคัญตนเป็นอย่างนั้นอย่างนี้^๘ ได้แก่ (๑) เป็นผู้เลิศกว่าเขา ถือตัวว่าเลิศกว่าเขา ถือตัวว่าเสมอเขา ถือตัวว่าด้อยกว่าเขา (๒) เป็นผู้เสมอเขา ถือตัวว่าเลิศกว่าเขา ถือตัวว่าเสมอเขา ถือตัวว่าด้อยกว่าเขา (๓) เป็นผู้ด้อยกว่าเขา ถือตัวว่าเลิศกว่าเขา ถือตัวว่าเสมอเขา ถือตัวว่าด้อยกว่าเขา^๙

กล่าวโดยสรุป สาเหตุของการไม่ยอมฟังซึ่งกันและกัน เกิดจากบุคคลมีอัตตา ยึดมั่นในความคิดของตนเอง ความถือตัว ความมีอคติต่อฝ่ายตรงข้ามว่าตัวเองมีความคิดดีกว่า คิดว่าฝ่ายตรงข้ามด้อยกว่า ไม่กล้ารับความจริงของข้อมูล และปิดกั้นความคิดเห็นของผู้อื่น

๔.๓ พุทธศาสนากับการทำสานเสวนา

จากการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างหลักการสานเสวนาและหลักการพุทธศาสนาซึ่งผู้วิจัยนำมาเป็นแนวทางในการประยุกต์ใช้กับ “พุทธศาสนาสานเสวนา” พบว่า หลักการในพระพุทธศาสนากับการสานเสวนามีความสัมพันธ์กันดังนี้

๔.๓.๑ จุดร่วม

ความสัมพันธ์ของหลักการในพระพุทธศาสนากับการสานเสวนา มีดังนี้

ความหมาย เป็นการฟังด้วยความตั้งใจ ปราศจากอคติ ไม่วิพากษ์วิจารณ์ และเข้าถึงแก่นสาระของการฟัง กระบวนการสื่อความหมายและเรียนรู้เพื่อเข้าใจตนเองและผู้อื่น

เป้าหมาย เพื่อทำความเข้าใจและเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ไม่ได้มาเอาแพ้เอาชนะกันและไม่ยึดติดแต่ความเห็นตัวเองว่า เราถูก เขาผิด

^๗ ผู้จัดการ ๓๖๐° รายสัปดาห์ ๖ มีนาคม ๒๕๕๒, **สาเหตุที่คนพูดกันไม่รู้เรื่อง!**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.thaitrainingzone.com/HrdNewsDetail.asp?id=32>, [๗ ธ.ค. ๒๕๕๗].

^๘ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, หน้า ๒๓๑.

^๙ ขุ.ม. (บาลี) ๒๙/๒๑/๖๓, ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๒๑/๙๖.

เปิดเผย คือ เปิดพื้นที่โดยไม่ครอบครองการพูด ทุกคนจะต้องมีโอกาสพูดอย่างเท่าเทียมกัน และต้องพูดแสดงความคิดเห็น โดยสามารถนำประเด็นขึ้นมาพูดได้ทุกสิ่งที่เกี่ยวข้อง เป็นการสร้างบรรยากาศที่เปิดกว้าง และเป็นอิสระ

ความรู้สึกร่วม หลักการฟังข้อหนึ่งคือ “ฟังด้วยจิตว่าง” หมายถึง ในขณะที่เราฟังอย่าเพิ่งตัดสินข้อมูลคนที่เขาพูดออกมาโดยใช้สมมติฐานของเรา ให้ฟังเหตุฟังผลและฟังด้วยความรู้สึก ถ้าเราเป็นเขาหรือถ้าฉันเป็นเธอ ฉันจะรู้สึกอย่างไร การมีความรู้สึกถ้าเราเป็นเขา เราสามารถรับรู้ได้เสมอและความจริงก็เพียงพอแล้ว ในหลาย ๆ กรณีคนที่มีความคิดเห็นค่านิยมต่างกัน เรื่องจุดยืนทางการเมืองแต่สามารถรับรู้ซึ่งกันและกันได้ว่าฉันเข้าใจแล้วว่าทำไมเธอจึงเชื่อเช่นนั้น โดยไม่จำเป็นต้องรับรองเห็นด้วย

เคารพมุมมองของทุกคน มุมมองหรือความเห็นเขาทุกคนต้องได้รับการบันทึก การบันทึกมุมมองหรือความเห็นของทุกคนลงไปแสดงการรับรู้ หรือการได้ยินในประเด็นของฝ่ายต่าง ๆ มุมมองนั้นจะถูกจะผิดอย่าเพิ่งตัดสินใจและบางครั้งตัดสินไม่ได้ เนื่องจากมุมมองเป็นเรื่องของแต่ละบุคคล แต่ละกลุ่มซึ่งอาจจะไม่มีถูก มีผิดก็ได้

ความเสมอภาค มีความเท่าเทียม ต่างฝ่ายต่างเรียนรู้ “ให้ และ รับ” เท่า ๆ กัน ไม่มีใครด้อยกว่า หรือเหนือกว่าใคร ไม่มีการครอบงำทางความคิด เขากับเราเท่าเทียมกัน เขากับเรามี ศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ เท่าเทียมกัน

จุดยืนชัดเจน กล่าวบอกความคิด ความเชื่อของตนเอง กล่าวเปิดหู เปิดใจ ฟังความเห็นที่แตกต่าง กล่าวรับฟัง ว่าผู้อื่นเข้าใจ และเห็นว่าเราเป็นอย่างไร สื่อความหมายของเราให้ชัดเจน

ดังนั้น ความสัมพันธ์ของหลักการพระพุทธศาสนากับการสานเสวนา โดยทั้งสองมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงในกระบวนการมีส่วนร่วมที่เน้นการฟังอย่างแท้จริงโดยปราศจากอคติ มีเป้าหมาย ความรู้สึกร่วม เคารพมุมมองของทุกคน ความเสมอภาค จุดยืนชัดเจน ทำความเข้าใจซึ่งกันและกัน และผู้มีส่วนร่วมทุกฝ่าย โดยการสานเสวนาให้ความสำคัญในเรื่องของการฟังเป็นอย่างมาก เพราะถือว่าการฟังเป็นส่วนสำคัญในการที่จะทำให้ทั้งสองฝ่ายยอมฟังซึ่งกันและกัน โดยที่ไม่ต้องมีข้อสรุป หรือมีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเป็นผู้ชนะ แต่เป็นการชนะร่วมกันทั้งสองฝ่าย และการฟังจะเป็นส่วนสำคัญที่ช่วยให้กระบวนการของสานเสวนาให้ดำเนินไปได้ หรือกล่าวได้ว่าการสานเสวนาเป็นการฟังเป็นการสื่อสารเพื่อพัฒนาจิตภายใน เพื่อการเรียนรู้ เพื่อการเกิดเป้าหมายร่วมกัน เพื่อสันติ เพื่อสร้างสรรค์บรรยากาศที่เปิดกว้าง เสมอภาค และเป็นมิตร การฟังกับการสานเสวนาจึงเป็นกระบวนการสื่อสารด้วยใจที่เมตตา เป็นการพัฒนาจาก “ภายใน” โดยก้าวพ้นความแตกต่าง ความไม่เข้าใจ ความขัดแย้ง ซึ่งแสดงออกจากภายนอก เพื่อให้ทุกฝ่ายเข้าใจและยอมรับความต่าง เพื่อตระหนักในความเหมือน เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

อย่างไรก็ตาม จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า ความสัมพันธ์ของการฟังในหลักการของพระพุทธศาสนากับการสานเสวนาจะมีจุดร่วมที่เหมือนกัน แต่ผู้วิจัยมีมุมมองที่เห็นถึงจุดต่างของความสัมพันธ์การฟังในหลักการของพระพุทธศาสนากับการสานเสวนา ดังนี้

๔.๓.๒ จุดต่าง

ความสัมพันธ์ของการฟังในหลักการของพระพุทธศาสนากับ การสานเสวนา คือ เป้าหมาย โดยเป้าหมายของการฟังเป็นการฟังเพื่อได้มาซึ่งปัญญาถือเป็นจุดเริ่มต้นของปัญญาสำหรับบุคคลทั่ว ๆ ไป การฟังจึงเป็นธรรมที่สำคัญต้องเน้นให้มาก เพื่อให้การฟังนั้นถูกต้องตามหลักที่จะเป็นสัมมาทิฐิ (ความเห็นชอบ) เมื่อเริ่มต้นมีความเห็นถูกแล้ว ก็จะเป็นปัจจัยที่นำไปสู่เป้าหมายหรือจุดหมายที่สูงกว่าปัญญาก็คือ ความหลุดพ้นจากทุกข์ ในขณะที่เป้าหมายของการสานเสวนาไม่จำเป็นต้องให้ได้ทางออกของการแก้ปัญหาทุก ๆ ครั้ง ในทันที แต่การสานเสวนาเป็นกระบวนการที่ทำให้ทุกฝ่ายเกิดความรู้สึกหรือมีความสมานฉันท์สัมพันธ์ที่ดีต่อกันดังนั้น จึงเป็นประเด็นคำถามที่น่าสนใจว่า แล้วทำอย่างไรให้ทุกฝ่ายยอมรับฟังซึ่งกันและกัน โดยในงานวิจัยบทนี้เป็นการศึกษาแนวทางในการประยุกต์ใช้การสานเสวนา กับหลักการของพระพุทธศาสนา ต่อชุมชนบ้านหนองไผ่ ผู้วิจัยขอนำ หรือที่เรียกว่า “พุทธสานเสวนา” (Buddhist Dialogue) มาเป็นแนวทางในการประยุกต์ใช้เพื่อแสดงให้เห็นว่า “พุทธสานเสวนา” นั้นเน้นในการฟังอย่างมีสติฟังเพื่อเกิดปัญญานั้นมีรูปแบบและวิธีการสานเสวนาอย่างไร

๔.๔ พุทธสานเสวนาเพื่อสร้างความสามัคคีระหว่างวัดกับชุมชน

จากการสานเสวนาโดยการฟังมาจนถึงการประยุกต์ตามหลักพระพุทธศาสนาที่ผู้วิจัยเรียกว่า “พุทธสานเสวนา” เพื่อที่จะนำมาใช้ประโยชน์กับการจัดการความขัดแย้งเพื่อสร้างความสามัคคีนั้น ผู้วิจัยเห็นว่าการสร้างความสามัคคีปรองดอง(Harmony)นั้นควรที่จะเน้นการพัฒนาปัญญาด้านจิตใจ (inner)สู่ภายนอกด้วยการยกระดับจิตใจให้เกิดปัญญาด้วยกัน ๒ ระดับคือ พัฒนาโดยการฟังจากภายในและภายนอกสอดคล้องกับหลักจากรับรู้ จากเครื่องมือสื่อสารในพระพุทธศาสนาหรือสื่อธรรมชาตินี้เรียกว่า “อายตนะ” ซึ่งกระบวนการฟังรับรู้ข้อมูลข่าวสารต่างๆ ต้องอาศัยอายตนะเริ่มต้นที่ “อายตนะภายใน” “อายตนะภายนอก” เพราะอายตนะเป็นแหล่งหรือเป็นช่องทางที่อำนวยความสะดวกรับรู้ต่าง ๆ เกิดขึ้น ฉะนั้นอายตนะถือว่าเป็น องค์ธรรมที่สำคัญของกระบวนการรับรู้ทั้งหมด

อายตนะของคนเรานั้น เป็นเครื่องมือที่แจ้งให้เราทราบโดยว่าสิ่งที่เข้ามาสู่ตัวเราเป็นอย่างไร ดีหรือไม่ดี เพราะจิตเราจะปรุงแต่งไปต่าง ๆ ซึ่งอาจไม่ถูกต้องตามหลักธรรม อาจทำให้เรารู้สึกชอบหรือไม่ชอบ อยากหนีไปให้พ้น หรือโมโหโกรธาจนอยากทำร้ายผู้อื่น หรือไปหลงมันจนเสียผู้ เสียคน เสียทรัพย์ ต้องใช้ปัญญาและจิตใจที่เป็นกลาง ปราศจากอคติอายตนะนี้ด้วย จึงเกิดความขัดแย้ง การหลงเพเลิดเพลินไปกับอายตนะ ๖ มีรูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส และใจ ทำให้อยากมี อยากเป็น อายตนะจึงเป็นการทำหน้าที่ให้เกิดการรับรู้ มนุษย์เป็นผู้รับรู้วัตถุภายนอกที่เป็นรูปธรรมทั้งรูปที่รู้ได้ แต่สัมผัสไม่ได้ กลิ่น เสียง รส สัมผัสทางร่างกาย และที่เป็นธรรมารมณ์ ซึ่งเป็นอารมณ์ที่อยู่ในจิตที่เคยรับรู้โลกข้างนอกมาก่อน การประสานกันทำให้มนุษย์เข้าไปเชื่อมกับสิ่งภายนอกตัวเอง เกิดเป็นการรับรู้โลกภายนอก และนำไปสู่การบัญญัติถึงสิ่งต่างๆของมนุษย์ โลกแห่งการรับรู้ของมนุษย์จึงเกิดขึ้น

พุทธศาสนายืนยันจากหลักการนี้ก็คือ เหตุเริ่มต้นการบัญญัติภาพที่มนุษย์รับรู้ มนุษย์รับรู้ “โลกข้างนอก” ทำให้เกิด “โลกแห่งการรับรู้” และรวมภาพของจักรวาลทั้งสิ้นไว้ใน การรับรู้ของเรา ในขณะเดียวกัน เมื่อมีการบัญญัติภาพที่ตนรับรู้ หลักอายตนะกับการรับรู้โลก และการบัญญัติขึ้นนั้นเกิดขึ้นได้เพราะมนุษย์(รวมทั้งสิ่งมีชีวิตอื่นๆด้วย) มี “วิญญาณธาตุ” ซึ่งธรรมชาติของมันคือ การรับรู้ หรือเรียกว่ามี “ธรรมชาติรู้” แต่มันจะแค่มีธรรมชาติรู้เท่านั้น แต่ไม่สามารถจะรับรู้อะไรได้เลย หากไม่มีระบบอายตนะหรือการเชื่อมต่อกับสิ่งต่างๆหรือธาตุต่างๆ ระบบอายตนะหรือการเชื่อมต่อทำให้มนุษย์เกิดการรับรู้ทางหู(ได้ยิน) ตา(ได้เห็น) จมูก(ได้กลิ่น) ลิ้น(ได้รับรส) กาย(ได้สัมผัส) ใจ(ได้นึกคิด) เช่น การรับรู้ทางหู เกิดขึ้นได้เพราะมีคลื่นเสียงที่เป็นอายตนะภายนอก เข้ากระทบกับประสาทหูที่เป็นอายตนะภายใน จึงเกิดเกิดวิญญาณหรือการรับรู้ทางหู (โสตวิญญาณ) เช่นเดียวกันหากไม่เสียบปลั๊ก เพื่อให้เกิดการเชื่อมต่อ กระแสไฟก็ย่อมไม่เกิด การรับรู้โลกภายนอกด้วยอายตนะนี้ก่อให้เกิดการรับรู้และจดจำไว้ในใจ และเพื่อจะสื่อสารกันจึงเกิดการบัญญัติ หรือ “โลกแห่งบัญญัติ” ซึ่งตรงบัญญัตินี้เองที่เป็นตัวแปรของอายตนะที่ไปสร้างความคิดความเห็นความชอบไม่ชอบของมนุษย์ หากว่า “พุทธศาสนเสวนา” เป็นเครื่องมือ โดยใช้การสื่อสารโดยการฟังเป็นเครื่องมือในการจัดการความขัดแย้ง ก็จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเข้าใจ วงจร การรับรู้ของมนุษย์เพื่อจะได้ปรับสมดุลของการสื่อสารให้ให้สอดคล้องกับเครื่องมือในการจัดการความขัดแย้ง

จากการศึกษาข้อมูลเบื้องต้นของการสานเสวนาพบว่า แนวคิดทฤษฎีของการสานเสวนานั้นมีหลักอยู่ที่การฟังทั้งนี้หากจะนำแนวคิดสานเสวนามาประยุกต์ใช้เป็นชุดรูปแบบวิธีเดียวที่เรียกว่า “พุทธศาสนเสวนา” นั้น จำเป็นที่จะต้องเข้าใจถึงเครื่องมือของการฟังในพระพุทธศาสนาที่เรียกว่า สื่อธรรมชาติ หรือ อายตนะ ซึ่งเป็นกระบวนการฟังกระบวนการรับรู้ที่ส่งผลต่อ ภาวะอารมณ์จากการฟังทั้งเชิงบวกและลบ จากบทที่กล่าวมาผู้วิจัยได้กล่าวถึงระดับการฟังไว้ ๒ ประเภทคือ ระดับการรับฟังแบบบริสุทธิ์ กับ ระดับการรับฟังแบบเสวยโลก หากว่าเราสามารถเข้าใจกระบวนการฟังตามการรับรู้ตามหลักของพระพุทธศาสนาย่อมเป็นการส่งเสริมและฝึกฝนทักษะของผู้เข้าร่วมการสานเสวนาให้มีการพัฒนาอยู่ในระดับ การฟังแบบบริสุทธิ์ซึ่งจะสามารถช่วยลดความอุปสรรคในการสานเสวนาที่เกิดจาก มานะ ทิฐิ อคติฯ ของผู้เข้าร่วมกระบวนการ “พุทธศาสนเสวนา” ได้

จากกระบวนการฟังในพระพุทธศาสนาที่กล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่าเป็นกระบวนการฟังขั้นพื้นฐานและเป็นขั้นตอนหลักของกระบวนการ “พุทธศาสนเสวนา” ที่จะใช้เป็นเครื่องมือในการสร้างความสามัคคีด้วยเหตุนี้หากเราเข้าใจกระบวนการรับรู้ของมนุษย์ได้ชัดเจน เราก็ย่อมสามารถตัดตอนอุปสรรคต่อการสร้างความเข้าใจจากการฟังซึ่งจะเป็นองค์ธรรมที่เกื้อหนุนส่งเสริมการประยุกต์ใช้ชุดวิธี “พุทธศาสนเสวนา”

ดังนั้นจึงเป็นการประยุกต์การสานเสวนาด้วยการฟังเพื่อสร้างเป็นชุดวิธีชุดเดียวที่เรียกว่า “พุทธศาสนเสวนา” จะต้องดำรงอยู่ในหลัก ๓ ประการคือ (๑)การรักษากติกาอย่างเคร่งครัด (๒)รักษาสมาธิในการฟัง และรับรู้สมมติฐานของตนอย่างรวดเร็วพร้อมกัน (๓)วางการตัดสินใจหรือไมตัดสินใจจากความคิดตนเองไม่ก่อนเพราะอาจจะมียึดติดอยู่ในการตัดสินใจ ในวิจัยนี้ ผู้วิจัยขอเสนอ “การประยุกต์การฟังที่ใช้ในระดับภายในจิตใจและภายนอกจิตใจ” ซึ่งหลักการดังกล่าวนี้ต้องอาศัยการฟังอย่างลึกซึ้งทั้งในระดับภายในจิตใจและภายนอกจิตใจ

๔.๔.๑ การประยุกต์ใช้การฟังตามหลักพุทธศาสนเสวนาระดับภายในจิตใจ

ในพระพุทธศาสนาถือว่าทุกสิ่งทุกอย่างย่อมเกิดมาจากเหตุและดับด้วยเหตุ ปัญญาที่เช่นเดียวกันจะต้องเกิดมาจากเหตุอย่างใดอย่างหนึ่ง ดังพุทธภาษิตที่ว่า โยคาเว ชายะติ ฐิริ แปลว่า ปัญญาจะเกิดขึ้นได้ต้องมีการกระทำให้เกิดขึ้น ซึ่งเหตุที่จะให้เกิดปัญญานั้นมี ๓ ประการด้วยกันคือ

สุตมยปัญญา คือ ปัญญาที่เกิดจากการฟัง จินตามยปัญญา คือ ปัญญาที่เกิดจากการคิดค้น และภาวนามยปัญญา คือ ปัญญาที่เกิดจากการอบรม^{๑๐}

ในการประยุกต์สานเสวนาจากการฟังด้วยวิธีการพุทธศาสนเสวนา โดยการฟังใช้วิธีการรับฟังสิ่งที่ตนเองและผู้อื่นพูด ไม่รีบตัดสินไว้ก่อนว่าผิดหรือถูก เป็นการฟังเนื้อหา ศึกษาเรียนรู้ของสิ่งที่ทุกฝ่ายต้องการสื่อสาร และคิดพิจารณาอย่างมีเหตุและผลที่ออกมาจากอารมณ์ ความรู้สึกจาก “ภายใน” ที่คิดว่ามีความสำคัญสำหรับตนเอง แต่ต้องอยู่บนพื้นฐานของการมีสติพิจารณาอย่างใคร่ครวญ กล่าวคือ การฟังอย่างลึกซึ้งจากจิตใจที่เปี่ยมด้วยเมตตาปราศจากอคติ ในการพัฒนาภายในจิตใจนั้นต้องอาศัย สติ ฟังอย่างตั้งใจ โดยหลักการสำคัญของการฟังอย่างตั้งใจ (active listening) คือ

- ๑) แสดงความเข้าใจ /ตั้งใจฟัง
- ๒) การสะท้อนคำพูดเพื่อตรวจสอบข้อมูล
- ๓) เปลี่ยนแปลงความคิดของคนด้วยการฟัง (กล่าวทวน)
- ๔) ตรวจสอบอารมณ์ (ดับอารมณ์ผู้พูด)
- ๕) สรุป

สอดคล้องกับหลักคำสอนเกี่ยวกับการฟัง กล่าวคือ ผู้ฟังจะต้องฟังอย่างตั้งใจที่จะฟังเพื่อค้นหาความจริงของสิ่งที่กำลังมีคนพูดอยู่ต่อหน้า จดจำต่อสิ่งที่มีประโยชน์ ประกอบกับการฟังแล้วพิจารณาไตร่ตรองด้วยปัญญา^{๑๑}

ทั้งนี้ทั้งการที่จะประยุกต์ใช้หลักการฟังผู้อื่นเพื่อสร้างปัญญาจากภายในจิตใจของตนเองนั้นให้เกิดผลสำเร็จ ผู้ฟังจำเป็นที่จะต้องมีความรู้ของ พรหมวิหารธรรม ซึ่งเป็นหลักธรรมที่เกื้อหนุนกล่อมเกล้าจิตใจอยู่ฟังให้นุ่มนวล หลักการสำคัญของ “พรหมวิหารธรรม” นี้ประกอบไปด้วย “เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา” ชุดของแนวคิดนี้ประกอบไปด้วย “ปัญญา” คือ “สติ” หรือการใช้สติ นำขันติ เป็นสิ่งที่คอยพิจารณาไตร่ตรองคอยบัญชาการอยู่เบื้องหลังแนวคิดดังกล่าว หลักการเหล่านี้ พระพุทธเจ้ามักจะใช้ควบคู่กันอยู่เสมอ จะเห็นว่า เมื่อพระองค์ใช้หลัก “ขันติธรรม” พระองค์ก็จะทรงมี “เมตตาธรรม” ต่อเพื่อนมนุษย์นั้นหมายถึงความใจกว้างต่อทุกคน โดยที่พระองค์ก็มักจะมิใช่หลัก “กรุณา” ควบคู่กันไปด้วย ตัวอย่างที่ชัดเจนคือ “พระคุณทั้งสาม” ของพระองค์ ได้แก่ “พระบริสุทธิคุณ พระกรุณาคุณ และพระปัญญาคุณ”

หากเทียบหลักการนี้เข้ากับ “พรหมวิหารธรรม” ก็คือ “บริสุทธิคุณ” นั้นเปรียบประดุจ “ความรัก” ที่บริสุทธิ์และงดงามที่พระองค์มีต่อสรรพสัตว์ อาศัย “เมตตา” เป็นพื้นฐานจึงทำให้พระองค์มีความ “กรุณา” เสด็จไปโปรดหมู่สัตว์ทั้งหลายที่ประสบปัญหาต่างๆ เช่น ช่วยเยียวยาวิกาสุขภาพจิตของบุคคลที่ต้องสูญเสียญาติอันเป็นที่รัก ดังในเรื่องของนางปฐาจารา เป็นต้น

^{๑๐} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๗๑.

^{๑๑} อง.ฉก.ก. (ไทย) ๒๒/๘๘/๖๑๓-๖๑๔.

อย่างไรก็ตาม “พรหมวิหารธรรม” จัดได้ว่าเป็นแนวคิดที่สำคัญที่เป็นพื้นฐานสำคัญ และเป็นหลักการของหลัก “ขันติธรรม” นั้นหมายถึงความอดทนที่มาจากตัวเราเป็นหลัก การที่นำมาใช้กับชุดคิด “พุทธสานเสวนา” จำต้องต้องพัฒนาให้เกิดขึ้นใน “หัวใจ” มิฉะนั้นแล้ว “พุทธสานเสวนาที่ไร้ขันติธรรมไร้พรหมวิหารธรรม” ไม่แตกต่างจาก “มิดที่ไร้ฝึก” หรือ “ระเบิดที่ไร้สลักนิรภัย”

นอกจากนี้ยังมีหลักคำสอนในการฟังที่ช่วยในการศึกษาประสบความสำเร็จที่ช่วยสนับสนุนให้การฟังเกิดผลสำเร็จ คือ อิทธิบาท คุณเครื่องให้ถึงความสำเร็จ คุณเครื่องสำเร็จสมประสงค์ ทางแห่งความสำเร็จ ธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมาย มีดังนี้^{๑๒}

(๑) ฉันทะ คือ ความพอใจ ความยินดี และความชอบใจ ซึ่งทำให้ผู้ศึกษาเกิดความพอใจในการศึกษาเรื่องนั้น ๆ ด้วยการตั้งใจฟัง

(๒) วิริยะ คือ ความเพียรหรือความบากบั่น เป็นคุณสมบัติที่ช่วยให้การฟังดำเนินต่อเนื่องหรือมีความพยายามในการฟังเรื่องนั้น ๆ จนจบ

(๓) จิตตะ คือ การเอาใจใส่ การรู้ คิด และฝึกด้วยใจ ช่วยให้การรับฟังรู้เรื่องราวต่าง ๆ รวดเร็วมีประสิทธิภาพ เพราะผู้ฟังกำหนดจิตใจมุ่งตรงไปสู่สารตลอดเวลา

(๔) วิมังสา คือ ความไตร่ตรอง พิจารณาหรือสอบสวน สิ่งที่ฟังให้ละเอียด ถี่ถ้วน ใช้กระบวนการคิดพิจารณาใคร่ครวญสารที่ฟังในแง่มุมต่าง ๆ ทำให้รับรู้ความหมายได้ครบถ้วนทั้งความหมายตรงและโดยนัย

ดังกรณีตัวอย่าง การจัดสานเสวนาในศูนย์ศึกษาและพัฒนาสันติวิธี มหาวิทยาลัยมหิดล โดยผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปาริชาติ สุวรรณบุบผา^{๑๓} ในการวางแผนการจัดการสอนวิชาศึกษาทั่วไป ซึ่งต้องใช้นักศึกษาวิเคราะห์และสังเคราะห์ความรู้จึงเน้นให้นักศึกษามีส่วนร่วมในการเรียนรู้มากที่สุด โดยออกแบบวางแผนจัดการศึกษาในลักษณะแบ่งกลุ่ม ให้นักศึกษาทำงานกลุ่มร่วมกันในการวิเคราะห์ วิจัยบทเรียน แต่เนื่องจากนักศึกษามีจำนวนมาก แต่จะอย่างไรให้นักศึกษาทุกคนยังคงเห็นความสำคัญในการรับผิดชอบ ร่วมกันคิด ร่วมกันวิเคราะห์

ทางออกอาจกระทำได้โดยการวางกติกาให้นักศึกษาทุกกลุ่มฟังกันอย่างลึกซึ้ง ด้วยการกำหนดกติกาให้ทุกคนต้องฟังอย่างตั้งใจกับการแสดงความคิดเห็นของเพื่อน ขณะฟังต้องอดทนที่จะไม่ตัดสินความคิดเห็นของเพื่อนซึ่งอาจแตกต่างกัน หัดใจกว้าง และยอมรับความแตกต่างหลากหลาย ฝึกความรับผิดชอบต่อการมีส่วนร่วมในการทำงานกลุ่มให้สำเร็จ และเมื่อสัมนักศึกษาคนใดคนหนึ่งในกลุ่มขึ้นมานำเสนอ ทุกคนจะต้องพร้อมและสามารถนำเสนอได้ เพราะได้ผ่านการทำงานโดยการฟังอย่างลึกซึ้งตามขั้นตอนของกระบวนการ สานเสวนามาแล้ว ซึ่งการฝึกให้นักศึกษามีความสามารถเชิงวิเคราะห์วิจารณ์ตามที่ได้รับมอบหมาย เท่ากับให้นักศึกษาได้ผ่านการทำงานภายนอก ขณะเดียวกันก็ได้ฝึกงานภายใน อีกด้วย

อย่างไรก็ตาม การสานเสวนาด้วยการฟังอย่างลึกซึ้งใช้ประยุกต์ในการศึกษา การสานเสวนานั้นจะเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่สามารถเปลี่ยนแปลงวิถีคิด และพฤติกรรมด้วยความสมัครใจจาก “ภายใน” เพราะเกิดการเชื่อมโยงทั้งเนื้อหาและอารมณ์ความรู้สึก เกิดความหมายที่ยอมรับได้

^{๑๒} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๕๗/๒๑๘, อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๔๕๗/๓๕๒.

^{๑๓} ผศ.ดร.ปาริชาติ สุวรรณบุบผา, สืบเนื่องมาจากสานเสวนา, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ภาพพิมพ์, ๒๕๕๒), หน้า ๑๗-๑๘.

จากผู้พูดและผู้ฟัง^{๑๔} ในขณะที่การฟังอย่างลึกซึ้งเป็นกระบวนการที่ทำให้เกิดความรู้สึก “ภายใน” ที่แท้จริง เพื่อรู้จักอารมณ์ ความต้องการ และความเข้าใจอันนำไปสู่การพัฒนาการศึกษาสัมพันธ์ เชื่อมโยงไปสู่ปัญญา

๔.๔.๒ การประยุกต์ใช้การฟังตามหลักพุทธสถานเสวนาระดับภายนอกจิตใจ

อายตนะภายนอกหรือสื่อภายนอก อันได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และ ธรรมารมณ์ กระบวนการรับรู้ภายนอกในพุทธศาสนานั้นสามารถนำมาปรับประยุกต์กับ “พุทธสถานเสวนา” ในระดับภายนอกจิตใจ เหตุด้วยว่า ปัจจุบันสังคมเป็นศูนย์รวมของชีวิตที่ร่วมกันเป็นแหล่งผลประโยชน์ร่วมกันของคนทุกคนทุกชีวิต สังคมที่พึงปรารถนาย่อมเป็นสังคมที่เอื้ออำนวยให้แต่ละชีวิตหรือทุกชีวิตพัฒนาตัวของตัวเองได้ ซึ่งการอยู่ร่วมกันของชนหมู่มากในสังคมนั้นย่อมมีเรื่องกระทบกระทั่ง เพราะสาเหตุของความแตกต่างทางฐานะสังคม ความรู้ ความคิด และเหตุผล อันนำไปสู่ความขัดแย้ง หรืออาจกล่าวได้ว่า อดกลั้นอารมณ์ต่อความรู้สึกไม่เพียงพอ และใจกว้างไม่เพียงพอ ซึ่งสังคมจะอยู่ร่วมกันได้อย่างปกติสุขนั้น โดยบุคคลในสังคมจะต้องเป็นผู้ที่ยอมรับฟังเหตุผลซึ่งกันและกันเป็นเบื้องต้น

ในการประยุกต์การฟังด้วยวิธีการพุทธสถานเสวนาในระดับภายนอก โดยใช้วิธีการฟังในลักษณะของการฟังซึ่งกันและกัน (compassionate listening) โดยแนวทางหลักปฏิบัติการฟังซึ่งกันและกัน สามารถทำได้ดังนี้คือ

- ๑) ฟังด้วยหัวใจ โดยเปิดใจฟังตลอดจนจบความ
- ๒) ฟังให้เข้าใจ
- ๓) ฟังเพื่อเรียนรู้
- ๔) ฟังโดยไม่ต้องวิจารณ์ ไม่ว่าเราจะไม่เห็นด้วยกับสิ่งที่พูดมา เราก็ไม่ต้องยอมรับ เพียงแค่ฟังอย่างเดียวก็พอ
- ๕) ฟังให้สมบูรณ์ โดยจับใจความของผู้พูด อย่าเพิ่งโต้ตอบขัดแย้ง หรือหาจุดที่จะโต้ตอบ
- ๖) ฟังด้วยความเคารพ ไม่ว่าอะไรก็ตาม ว่าคนพูดจะอยู่ฝั่งเราหรือฝั่งอื่น โดยไม่คำนึงถึงว่าผู้พูดอยู่ในสถานะใด หรือตำแหน่งใด
- ๗) ฟังเพื่อหาจุดเชื่อมโยงระหว่างผู้พูดและผู้ฟัง
- ๘) ฟังโดยคำนึงถึงความรู้สึกของผู้อื่นเสมอ

สิ่งสำคัญที่จำทำให้การพัฒนาด้านจิตใจทั้งภายในและภายนอก ของผู้พูดผู้ฟังในการใช้ “พุทธสถานเสวนา” จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมียุทธวิธีที่ทำให้ระลึกถึงกัน ก็คือหลัก “หลักสาราณียธรรม” หมายถึง “ธรรมเป็นเหตุ หรือเป็นที่ตั้งแห่งการระลึกถึงกัน”^{๑๕} เพราะการฟังอย่างลึกซึ้งในลักษณะของการฟังอย่างปราศจากอคติ ไม่พยายามที่จะตัดสิน ไม่พยายามจะประเมินค่าสิ่งที่ฟังว่าผิดหรือถูก ฟัง

^{๑๔} ปาริชาติ สุวรรณบุบผา, สานเสวนา สานใจสู่ใจ, (กรุงเทพมหานคร: ควอลิตี้ อาร์ท, ๒๕๕๒), หน้า ๑๐๖.

^{๑๕} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๕๔/๕๔-๖๐. ดูเทียบ องค์.ฉก. (ไทย) ๒๒/๑๑-๑๒/๔๒๖-๔๒๗. วิ.ป. (ไทย) ๘/๒๗๔/๓๖๘-๓๖๙, ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๒๔/๓๒๑/๓๒๒, ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๙๒/๕๓๑-๕๓๒, องค์.ฉก. ๒๒/๑๑-๑๒/๔๒๖-๔๒๘.

โดยไม่มีความลำเอียงเพราะชอบ เพราะไม่ชอบ เพราะหลง เพราะกลัว ฟังอย่างลึกซึ้ง เปิดใจรับฟัง ประกอบด้วยใจที่มีความเมตตาต่อกัน ซึ่งในพระพุทธศาสนาได้มีหลักธรรมคำสอนที่ช่วยเกื้อหนุนให้สังคมยอมรับฟังความคิดเห็นซึ่งกันและกัน เพื่อความปรองดองสามัคคีกัน ดังที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ใน สารณียธรรมสูตร^{๑๖} สรุปความว่า

(๑) ตั้งมั่นเมตตากายกรรม หมายถึง การมีพฤติกรรมทางกายที่ประกอบด้วยเมตตา คือ จะทำอะไรเกี่ยวกับผู้อื่น ก็ทำด้วยเมตตา แสดงไมตรีและความหวังดีต่อเพื่อนร่วมงาน ร่วมกิจการ ร่วมชุมชน แสดงออกในรูปของการช่วยเหลือผู้อื่นด้วยการชวนช่วยในกิจธุระต่าง ๆ ของผู้อื่นด้วยความเต็มใจ ในทางที่ถูกต้องชอบธรรมแสดงอาการกิริยาสุภาพ เคารพนับถือกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง เช่น ช่วยยกของหนัก ช่วยถือของในรถประจำทางเมื่อตนได้ที่นั่งแล้ว ช่วยเหลือการงานของผู้อื่นตามโอกาสอันควร

(๒) ตั้งเมตตาวาจากรรม หมายถึง การมีพฤติกรรมทางวาจาที่ประกอบด้วยเมตตา คือ เมื่อจะพูดก็พูดด้วยเมตตา เช่น ช่วยบอกแจ้งสิ่งที่เป็นประโยชน์ ช่วยอบรม แนะนำตักเตือน สอนคุณความดีแก่ผู้อื่น กล่าววาจาสุภาพ พูดตักเตือนเมื่อเขามีท่าทีว่าจะดำเนินชีวิตไปในทางที่ผิด แม้จะดูต่ำกว่ากล่าวรุนแรงกันบ้างก็ให้ทำด้วยอาศัยเมตตา แสดงความเคารพนับถือกันทั้งต่อหน้าและลับหลัง

(๓) ตั้งเมตตา मनกรรม หมายถึง การมีพฤติกรรมทางใจที่ประกอบด้วยเมตตา คือ จะคิดอะไรก็คิดด้วยเมตตา ไม่คิดพยาบาทไม่คิดเบียดเบียน พยายามอบรมจิตใจของตนให้คุ้นกับเมตตา มีเมตตาปราณีแนบสนิทยู่กับใจเสมอผู้ใด ทำอะไรด้วยเมตตา พูดด้วยเมตตา มองกันในแง่ดี มีหน้าตายิ้มแย้มแจ่มใสต่อกัน และคิดอย่างมีเมตตาอยู่เสมอ แล้วผู้นั้นย่อมเป็นที่รักที่พอใจของผู้อื่นเป็นคนมีเสน่ห์ประจำตัวใครเข้าใกล้ก็อบอุ่นมีความสุขชื่นบาน รู้สึกปลอดภัย

(๔) สาธารณโภคี ได้มาแบ่งกันกินใช้ คือ แบ่งปันเฉลี่ยลาภผลที่ตนได้มาโดยชอบธรรม แม้เป็นของเล็กน้อยก็แจกจ่ายให้ได้มีส่วนร่วมใช้สอยให้แก่ผู้อื่นตามสมควร ไม่หวงแหนไว้บริโภคนแต่ผู้เดียว เป็นการฝึกใจให้รู้จักเสียสละ ไม่เห็นแก่ตัว ความเสียสละเป็นคุณธรรมพื้นฐานของผู้ที่อยู่ร่วมกันในสังคม และเป็นเครื่องผูกมิตรผูกน้ำใจไว้ด้วยการให้ การช่วยเหลือเอื้อเฟื้อกัน ทำให้เกิดรักใคร่สนิทสนมเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน

(๕) สีสัมมัญญตา ประพฤติให้ดีเหมือนเขา หมายถึง การพัฒนาตนให้มีศีลที่บริสุทธิ์เสมอกับเพื่อนพรหมจรรย์ คือ มีความประพฤติสุจริตดีงามอย่างเดียวกับผู้อื่น ไม่ประพฤติตนให้เสื่อมเสียอันเป็นเหตุให้เป็นที่รังเกียจของผู้อื่นและเสื่อมเสียแก่หมู่คณะ เคารพกฎเกณฑ์ระเบียบของสังคม

(๖) ทิฏฐีสัมมัญญตา ปรับความเห็นเข้ากันได้ หมายถึง การพัฒนาตนให้มีทิฏฐิที่เป็นไปเสมอกับเพื่อนพรหมจรรย์ คือ เคารพรับฟังความคิดเห็นกันจะต้องมีความเห็นที่ตรงตามเสมอเหมือนกับผู้อื่นในสังคมเดียวกัน มีความเห็นชอบร่วมกันในข้อที่จะนำไปสู่การขจัดปัญหา ตกลงกันได้ในหลักการสำคัญ ยึดถืออุดมคติ หรือจุดหมายสูงสุดอันเดียวกัน มิใช่เป็นความเห็นที่ก่อให้เกิดปัญหา ต้องยอมรับความคิดเห็นของคนหมู่มากแม้จะไม่ถูกใจก็ตาม

^{๑๖} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๒๔/๓๒๑-๓๒๒, อ.ฉ.ก. (ไทย) ๒๒/๑๒/๔๒๗-๔๒๘.

เห็นได้ว่าพระพุทธเจ้าทรงย้ำว่า “แนวคิดดังกล่าว จะทำให้เป็นที่รัก เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อการอนุเคราะห์ซึ่งกันและกัน เพื่อความไม่วิวาท เพื่อความสามัคคี เพื่อความเป็นอันเดียวกัน”^{๑๗} ประเด็นที่น่าสนใจคือ หลักการนี้เอื้อต่อการทำให้เกิดกระบวนการ “พุทธสานเสวนา” อย่างยิ่ง

จากการวิเคราะห์ชุดความคิดสาราณียธรรมพบว่า “เป็นการสร้างภาวะในการฟังจากภายในสู่ภายนอก” ในแง่ของการสร้างความสัมพันธ์ (Relationship) ถือได้ว่าเป็น “หัวใจ” ประการหนึ่งของ “พุทธสานเสวนา” นอกจากนั้น กระบวนการที่ว่าด้วยการปรับทัศนคติ และปรับท่าทีเกี่ยวกับกระบวนการทัศน์ให้ “ยืดหยุ่น” (Flexibility) และไม่แข็งตัวจนเกินไปก็เป็นอีกแนวทางหนึ่งเช่นเดียวกันที่ช่วยสร้างบรรยากาศของความ “สามัคคี” ให้เกิดขึ้น

๔.๕ แนวทางในการประยุกต์ใช้ “พุทธสานเสวนาสร้างความสามัคคีระหว่างวัดกับชุมชนบ้านหนองไผ่”

แนวทางในการประยุกต์ใช้ “พุทธสานเสวนา” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการพัฒนาในด้านการดำเนินชีวิตในสังคม โดยเฉพาะการศึกษา และสถานการณ์ของความขัดแย้งโดยผู้วิจัยได้นำการสานเสวนา (dialogue) และหลักการของพุทธศาสนา มาเป็นแนวทางในการส่งเสริมประยุกต์ใช้ “พุทธสานเสวนา” โดยจะเริ่มชี้ให้เห็นว่าการทำ “พุทธสานเสวนา” คืออะไร แนวทางการจัด “พุทธสานเสวนา” สอดคล้องกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนาอย่างไร และส่งเสริมการประยุกต์ใช้ “พุทธสานเสวนา” กับ “ชุมชนบ้านหนองไผ่” อย่างไร

๔.๕.๑ พุทธสานเสวนา (Buddhist Dialogue)

คำว่า “พุทธสานเสวนา” เป็นนิยามใหม่ของผู้วิจัยที่เกิดจากการบูรณาการระหว่าง สานเสวนา (dialogue) กับหลักการของพระพุทธศาสนา รวมกัน จึงเรียกว่า “พุทธสานเสวนา” (Buddhist Dialogue) แปลว่า การสนทนาแบบผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน^{๑๘} โดยแยกเป็นสองคำคือ พุทธ แปลว่า ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน โดยที่คำว่า “รู้” หมายถึงรู้จริง ๔ คือ รู้ทุกข์ รู้เหตุเกิดทุกข์ (สมุทัย) รู้ความดับทุกข์ (นิโรธ) และรู้ทางไปสู่ความดับทุกข์ (มรรค) คำว่า “ตื่น” หมายถึงจากความหลับคือกิเลสทั้งหลาย คำว่า “เบิกบาน” หมายถึงมีจิตใจเบิกบานแจ่มใสเต็มเปี่ยมด้วยพระปัญญาคุณ พระวิสุทธิคุณ และพระมหากรุณาคุณ ส่วนคำว่า “สานเสวนา” แปลว่า การสนทนา, บทสนทนา^{๑๙} ซึ่งคำว่า “dialogue” นั้นมีนักวิชาการนำไปใช้ในสำนวนภาษาไทยที่แตกต่างกันหลายสำนวน เช่น “สานเสวนา” “สุนทรีสนทนา” “สนทนาแลกเปลี่ยน” “วาทวิจารณ์” รวมทั้งคำว่า “สนทนา” และมีคำขยายต่อท้ายออกไป เช่น “การสนทนาอย่างสร้างสรรค์” หรือ “การสนทนาเพื่อคิดร่วมกัน”

^{๑๗} ความเป็นอันเดียวกัน หมายถึง ความเป็นเอกภาพ ไม่ก่อความแตกแยก ม.ม.อ. ๒/๔๙๒/๓๐๒, อ.ม.ก.อ. ๓/๑๒/๑๐๔.

^{๑๘} พุทธ: (วิ.) ผู้รู้, ผู้ตรัสรู้. พุทธ โพนเน, โต. แปลง ต เป็น ทธ ลบที่สุทธาตุ.

^{๑๙} กมล เกาพิจิตร, มัลลิกา เกาพิจิตร, MODERN English Thai & Thai English, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, ๒๕๔๐), หน้า ๘๒.

อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยมีมุมมองว่า “พุทธศาสนาสานเสวนา” มิใช่เพียงแค่การเข้าใจความหมายของคำที่พูดออกมาแบบทะลุทะลวง แต่เป็น stream of meaning หรือ “กระแสธารของความหมาย” ที่ไหลเลื่อนเคลื่อนที่ ถ่ายเทไปหากันได้โดยปราศจากการปิดกั้น (blocking) ของสิ่งสมมุติใด ๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้น ไม่ว่าจะเป็นฐานคติเดิมที่ฝังอยู่ในหัว (presupposition) วิธีการกำหนดใจเพื่อรับรู้โลกภายนอก (assumption) รวมทั้งวิญญู คุณวุฒิ อำนาจ ยศถาบรรดาศักดิ์ หรือตำแหน่งหน้าที่ใด ๆ ที่บุคคลได้มาจากการเป็นสมาชิกของสังคมใดสังคมหนึ่ง

กล่าวโดยสรุป “พุทธศาสนาสานเสวนา” คือกระบวนการมีส่วนร่วมที่เน้นการฟังอย่างผู้รู้ คือรู้ทุกข์ รู้เหตุแห่งทุกข์ รู้ความดับทุกข์ และรู้ทางพ้นทุกข์ โดยต้นจากกิเลสความเศร้าหมองและเบิกบานด้วยปัญญา ซึ่งถือว่าเป็นหลักการมาจากพุทธศาสนาที่นำมาประยุกต์ใช้ส่งเสริมในวิธีการนี้

๔.๕.๒ วิธีการประยุกต์ใช้พุทธศาสนาสานเสวนา

“พุทธศาสนาสานเสวนา” ที่ผู้วิจัยนำเสนอนี้ เป็นวิธีการประยุกต์ใช้ในการจัดการสานเสวนาจากการฟัง ซึ่งมีข้อแนะนำเกี่ยวกับแนวทางการทำสานเสวนา ในการประยุกต์หลักการของพระพุทธานุชาสนามาใช้ประโยชน์กับการพัฒนาสร้างความสามัคคีของ “ชุมชนบ้านหนองไผ่” ในท่ามกลางสถานการณ์ของความขัดแย้ง ซึ่งเป็นการการประยุกต์หลักการของพุทธศาสนาและการสานเสวนา ด้วยชุดวิธีที่เรียกว่า “พุทธศาสนาสานเสวนา” จะต้องดำรงอยู่ในหลัก ๓ ประการคือ (๑) การรักษา (๒) กติกาอย่างเคร่งครัด (๓) รักษาสมาธิในการฟัง และรับรู้สมมติฐานของตนอย่างรวดเร็วพร้อมกันแล วางการตัดสินใจ^{๒๐} ดังนั้นในการส่งเสริมการประยุกต์ใช้ “พุทธศาสนาสานเสวนา” ในวิจัยนี้ ผู้วิจัยขอเสนอ แนวทางการจัด “พุทธศาสนาสานเสวนาเพื่อสร้างความสามัคคีระหว่างวัดกับชุมชนบ้านหนองไผ่ จ.กาญจนบุรี” ด้วยการ “ประยุกต์การฟังที่ใช้ในระดับภายในจิตใจและภายนอกจิตใจ”

๔.๕.๒.๑ การประยุกต์ใช้การฟังระดับภายในจิตใจ

ในพระพุทธศาสนาถือว่าทุกสิ่งทุกอย่างย่อมเกิดมาจากเหตุและดับด้วยเหตุ ปัญญาที่เช่นเดียวกันจะต้องเกิดมาจากเหตุอย่างใดอย่างหนึ่ง ดังพุทธภาษิตที่ว่า โยคาเว ชายะติ ภริ แปลว่า ปัญญาจะเกิดขึ้นได้ต้องมีกรกระทำให้เกิดขึ้น ซึ่งเหตุที่จะให้เกิดปัญญานั้นมี ๓ ประการด้วยกันคือ สุตมยปัญญา คือ ปัญญาที่เกิดจากการฟัง จินตามยปัญญา คือ ปัญญาที่เกิดจากการคิดค้น และภาวนามยปัญญา คือ ปัญญาที่เกิดจากการอบรม^{๒๑}

ในการประยุกต์สานเสวนาจากการฟังด้วยวิธีการพุทธศาสนาสานเสวนา โดยการฟังใช้วิธีการรับฟังสิ่งที่ตนเองและผู้อื่นพูด ไม่รีบตัดสินไว้ก่อนว่าผิดหรือถูก เป็นการฟังเนื้อหา ศึกษาเรียนรู้ของสิ่งที่ทุกฝ่ายต้องการสื่อสาร และคิดพิจารณาอย่างมีเหตุและผลที่ออกมาจากอารมณ์ ความรู้สึกจาก “ภายใน” ที่คิดว่ามีความสำคัญสำหรับตนเอง แต่ต้องอยู่บนพื้นฐานของการมีสติพิจารณาอย่างใคร่ครวญ กล่าวคือ การฟังอย่างลึกซึ้งจากจิตใจที่เปี่ยมด้วยเมตตาปราศจากอคติ ในการพัฒนาภายในจิตใจนั้นต้องอาศัย สติ ฟังอย่างตั้งใจ โดยหลักการสำคัญของการฟังอย่างตั้งใจ (active listening) คือ

^{๒๐} เรืองเดียวกัน, หน้า ๑๙๑.

^{๒๑} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๗๑.

- ๑) แสดงความเข้าใจ /ตั้งใจฟัง
- ๒) การสะท้อนคำพูดเพื่อตรวจสอบข้อมูล
- ๓) เปลี่ยนแปลงความคิดของคนด้วยการฟัง (กล่าวทวน)
- ๔) ตรวจสอบอารมณ์ (ดับอารมณ์ผู้พูด)
- ๕) สรุป

ในขณะที่ในพระพุทธศาสนามีหลักคำสอนเกี่ยวกับการฟัง กล่าวคือ ผู้ฟังจะต้องฟังอย่างตั้งใจที่จะฟังเพื่อค้นหาความจริงของสิ่งที่กำลังมีคนพูดอยู่ต่อหน้า จดจำต่อสิ่งที่มีประโยชน์ ประกอบกับการฟังแล้วพิจารณาไตร่ตรองด้วยปัญญา ดังพุทธพจน์ที่ว่า

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลประกอบด้วยธรรม ๖ ประการ ฟังสัทธรรม อาจเพื่อก้าวลงสู่สัมมัตตนิยาม (อริยมรรคมีองค์ ๘) ในกุศลธรรมทั้งหลายได้ ธรรม ๖ ประการ^{๒๒} คือ (๑)ตั้งใจฟังด้วยดี (๒)เงี่ยโสตสดับ (๓)ตั้งใจใฝ่รู้ (๔)ถือเอาแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์ (๕)ทิ้งสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ (๖) ประกอบพิจารณาด้วยปัญญา

ทั้งนี้ทั้งนั้นการที่จะประยุกต์ใช้หลักการฟังผู้อื่นเพื่อสร้างปัญญาจากภายในจิตใจของตนเองนั้นให้เกิดผลสำเร็จผู้ฟังจำเป็นที่จะต้องมียุทธศาสตร์ของ พรหมวิหารธรรม หลักการสำคัญของ “พรหมวิหารธรรม” นี้ประกอบไปด้วย “เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา” ชุดของแนวคิดนี้ประกอบไปด้วย “ปัญญา” คือ “สติ” หรือ การใช้สตินำขึ้นดี เป็นสิ่งที่คอยพิจารณาไตร่ตรองคอยบัญชาการอยู่เบื้องหลังแนวคิดดังกล่าว หลักการเหล่านี้ พระพุทธเจ้ามักจะใช้ควบคู่กันอยู่เสมอ จะเห็นว่า เมื่อพระองค์ใช้หลัก “ขันติธรรม” พระองค์ก็จะทรงมี “เมตตาธรรม” ต่อเพื่อนมนุษย์นั้น หมายถึงความใจกว้างต่อทุกคน โดยที่พระองค์ก็มักจะมีใช้หลัก “กรุณา” ควบคู่กันไปด้วย ตัวอย่างที่ชัดเจนคือ “พระคุณทั้งสาม” ของพระองค์ ได้แก่ “พระบริสุทธิคุณ พระกรุณาคุณ และพระปัญญาคุณ”

หากเทียบหลักการนี้เข้ากับ “พรหมวิหารธรรม” ก็คือ “บริสุทธิคุณ” นั้นเปรียบประดุจ “ความรัก” ที่บริสุทธิ์และงดงามที่พระองค์มีต่อสรรพสัตว์ อาศัย “เมตตา” เป็นพื้นฐานจึงทำให้พระองค์มีความ “กรุณา” เสด็จไปโปรดหมู่สัตว์ทั้งหลายที่ประสบปัญหาต่างๆ เช่น ช่วยเยียวยารักษาสภาพจิตของบุคคลที่ต้องสูญเสียญาติอันเป็นที่รัก ดังในเรื่องของนางปฐาจารา เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม “พรหมวิหารธรรม” จัดได้ว่าเป็นแนวคิดที่สำคัญที่เป็นพื้นฐานสำคัญ และเป็นหลักการของหลัก “ขันติธรรม” นั้นหมายถึงความอดทนที่มาจากตัวเราเป็นหลัก การที่นำมาใช้กับชุดคิด “พุทธศาสนเสวนา” จำต้องต้องพัฒนาให้เกิดขึ้นใน “หัวใจ” มิฉะนั้นแล้ว “พุทธศาสนเสวนาที่ไร้ขันติธรรมไร้พรหมวิหารธรรม” ไม่แตกต่างจาก “มิดที่ไร้ฝัก” หรือ “ระเบิดที่ไร้สลักนิรภัย”

และยังมีหลักคำสอนในการฟังที่ช่วยในการศึกษาประสบความสำเร็จ คือ อิทธิบาท คุณ เครื่องให้ถึงความสำเร็จ คุณเครื่องสำเร็จสมประสงค์ ทางแห่งความสำเร็จ ธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมาย มีดังนี้^{๒๓}

(๑) ฉันทะ คือ ความพอใจ ความยินดี และความชอบใจ ซึ่งทำให้ผู้ศึกษาเกิดความพอใจในการศึกษาเรื่องนั้น ๆ ด้วยการตั้งใจฟัง

^{๒๒} อ.ญก. (ไทย) ๒๒/๘๘/๖๑๓-๖๑๔.

^{๒๓} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๘๗/๒๑๘, อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๔๕๗/๓๕๒.

(๒) วิริยะ คือ ความเพียรหรือความบากบั่น เป็นคุณสมบัติที่ช่วยให้การฟังดำเนินต่อเนื่องหรือมีความพยายามในการฟังเรื่องนั้น ๆ จนจบ

(๓) จิตตะ คือ การเอาใจใส่ การรู้ คิด และฝึกด้วยใจ ช่วยให้การรับฟังรู้เรื่องราวต่าง ๆ รวดเร็วมีประสิทธิภาพ เพราะผู้ฟังกำหนดจิตใจมุ่งตรงไปสู่สารตลอดเวลา

(๔) วิมังสา คือ ความไตร่ตรอง พิจารณาหรือสอบสวน สิ่งทีฟังให้ละเอียด ถี่ถ้วน ใช้กระบวนการคิดพิจารณาใคร่ครวญสารที่ฟังในแง่มุมต่าง ๆ ทำให้รับรู้ความหมายได้ครบถ้วนทั้งความหมายตรงและโดยนัย

จากแนวทางการประยุกต์ใช้การฟังระดับภายในจิตใจ ที่กล่าวมา ผู้วิจัยได้นำไปประยุกต์ใช้ต่อการจัดสถานเสวนาในชุมชนบ้านหนองไผ่ โดยการส่งเสริมสร้างความเข้าใจให้เห็นประโยชน์จากแนวทางการยึดถือปฏิบัติตามหลัก “พรหมวิหารธรรม” ซึ่งเป็นคำสอนในพระพุทธศาสนาสร้างภาวะสันติภายใน ให้มนุษย์ให้มีความ (๑) เมตตา มีความรักต่อกันมีการแบ่งปันช่วยเหลือกันในบางครั้งก็โอกาสอำนวย ถ้าบุคคลในชุมชนเดียวกันรู้จักเมตตาต่อกัน จะทำให้ชุมชนเกิดสันติสุขและเกิดความสามัคคี ถ้าบุคคลมีความเมตตาต่อกัน สังคมก็จะสงบสุข ความเมตตาทำให้เกิดการให้อภัยและทำให้คนมีความรักใคร่กัน ไม่ควรเบียดเบียนผู้อื่นและทำสิ่งดี ๆ ให้กับชุมชน ควรมีการช่วยเหลือกับผู้ที่ด้อยหรือยากไร้กว่าตามสมควร (๒) มีความกรุณาต่อเพื่อนในชุมชน ไม่เอาเปรียบผู้อื่นและไม่เห็นแก่ตัว ความกรุณาต่อเพื่อนร่วมสังคม เพื่อนร่วมโลก จะทำให้ผู้คนรักและสามัคคีกัน เมื่อคนในชุมชนมีเรื่องทุกข์ใจ ไม่สบายใจ มีปัญหา ก็คอยให้คำปรึกษาช่วยในสิ่งที่พอจะช่วยได้ช่วยผู้อื่นแต่เราต้องไม่เดือดร้อนด้วย (๓) มีความมุทิตายินดีชื่นชมให้กำลังใจซึ่งกันและกันไม่โอ้อวดหรือว่าร้ายผู้อื่น โดยที่ตนเองก็ยังไม่ดีพอ ยินดีกับเพื่อนร่วมโลก ไม่ควรอิจฉานินทา สังคมก็จะสงบสุข ไม่อิจฉาทาร้อน ไม่แก่งแย่งชิงดีกัน ไม่ทำร้ายซึ่งกันและกัน ในชุมชนควรประกาศ มอบรางวัลต่าง ๆ ให้แก่ผู้ที่ทำคุณประโยชน์กับชุมชนให้เป็นแบบอย่างต่อเยาวชน ชื่นชมผู้อื่นบ้างตามสมควร เพื่อเป็นแรงผลักดันให้ผู้อื่นทำดีต่อไป รู้สึกยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี ไม่ว่าการพ้นทุกข์นั้นจะเกิดจากความเมตตากรุณาของตน (๔) มีความอุเบกขาปล่อยวางละมานะทิฐิในตัวตนของกันและกัน ซึ่งจะป็นปัจจัยที่จะทำให้มนุษย์นั้น เห็นความเป็นมนุษย์ซึ่งกันและกัน ไม่เกิดการแบ่งแยกจากกันไม่นำเรื่องของผู้อื่นมาคิดมานินทา ปล่อยวาง อย่างยึดติดกับสิ่งที่ล่วงตา ไม่ยึดติดกับสิ่งที่ผ่านมา ประารถนาแต่สิ่งที่ดี ๆ ในอนาคต ไม่สนใจคำพูดหรือคำนินทาของคนอื่น ควรวางเฉยในสิ่งที่ไม่มีประโยชน์ ไม่ซ้ำเติมเมื่อผู้อื่นทำผิดพลาด ควรให้กำลังใจเพื่อจะให้ผู้อื่นมีแรงสู้ต่อไป

อย่างไรก็ตาม “พุทธสถานเสวนา” ที่ประยุกต์ใช้ลดความขัดแย้งในชุมชนบ้านหนองไผ่ นั้น ถือได้ว่าเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่สามารถเปลี่ยนแปลงวิถีคิด และพฤติกรรมด้วยความสมัครใจจาก “ภายใน” เพราะเกิดการเชื่อมโยงทั้งเนื้อหาและอารมณ์ความรู้สึก เกิดความหมายที่ยอมรับได้จากผู้พูดและผู้ฟัง ในขณะที่การฟังอย่างลึกซึ้งซึ่งเป็นกระบวนการที่ทำให้เกิดความรู้สึก “ภายใน” ที่แท้จริงเพื่อรู้จักอารมณ์ ความต้องการ และความเข้าใจอันนำไปสู่การพัฒนาการศึกษาสัมพันธ์เชื่อมโยงไปสู่ปัญญา

๔.๕.๒.๒ การประยุกต์ใช้การฟังระดับภายนอกจิตใจ

อายตนะภายนอกหรือสื่อภายนอก อันได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และ ธรรมารมณ์ กระบวนการรับรู้ภายนอกในพุทธศาสนานั้นสามารถนำมาปรับประยุกต์กับ “พุทธศาสนเสวนา” ในระดับภายนอกจิตใจ เหตุด้วยว่า ปัจจุบันสังคมเป็นศูนย์รวมของชีวิตที่ร่วมกันเป็นแหล่งผลประโยชน์ร่วมกันของคนทุกคนทุกชีวิต สังคมที่พึงปรารถนาย่อมเป็นสังคมที่เอื้ออำนวยให้แต่ละชีวิตหรือทุกชีวิตพัฒนาตัวของมันเองได้ ซึ่งการอยู่ร่วมกันของชนหมู่มาในสังคมย่อมมีเรื่องกระทบกระทั่ง เพราะสาเหตุของความแตกต่างทางฐานะสังคม ความรู้ ความคิด และเหตุผล อันนำไปสู่ความขัดแย้ง หรืออาจกล่าวได้ว่า อดกลั้นอารมณ์ต่อความรู้สึกไม่เพียงพอ และใจกว้างไม่เพียงพอ ซึ่งสังคมจะอยู่ร่วมกันได้อย่างปกติสุขนั้น โดยบุคคลในสังคมจะต้องเป็นผู้ที่ยอมรับฟังเหตุผลซึ่งกันและกันเป็นเบื้องต้น

ในการประยุกต์การฟังด้วยวิธีการพุทธศาสนเสวนาในระดับภายนอก โดยใช้วิธีการฟังในลักษณะของการฟังซึ่งกันและกัน (compassionate listening) โดยแนวทางหลักปฏิบัติการฟังซึ่งกันและกัน สามารถทำได้ดังนี้คือ

- ๑) ฟังด้วยหัวใจ โดยเปิดใจฟังตลอดจนจบความ
- ๒) ฟังให้เข้าใจ
- ๓) ฟังเพื่อเรียนรู้
- ๔) ฟังโดยไม่ต้องวิจารณ์ ไม่ว่าเราจะไม่เห็นด้วยกับสิ่งที่พูดมา เราก็ไม่ต้องยอมรับ เพียงแค่ฟังอย่างเดียวก็พอ
- ๕) ฟังให้สมบูรณ์ โดยจับใจความของผู้พูด อย่าเพิ่งโต้ตอบขัดแย้ง หรือหาจุดที่จะโต้ตอบ
- ๖) ฟังด้วยความเคารพ ไม่ว่าอะไรก็ตาม ว่าคนพูดจะอยู่ฝั่งเราหรือฝั่งอื่น โดยไม่คำนึงถึงว่าผู้พูดอยู่ในสถานะใด หรือตำแหน่งใด
- ๗) ฟังเพื่อหาจุดเชื่อมโยงระหว่างผู้พูดและผู้ฟัง
- ๘) ฟังโดยคำนึงถึงความรู้สึกของผู้อื่นเสมอ

แต่สิ่งสำคัญที่จำทำให้การพัฒนาด้านจิตใจทั้งภายในและภายนอก ของผู้พูดผู้ฟังในการใช้ “พุทธศาสนเสวนา” จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมียุทธวิธีที่ทำให้ระลึกถึงกัน ก็คือหลัก “หลักสารณียธรรม” หมายถึง “ธรรมเป็นเหตุ หรือเป็นที่ตั้งแห่งการระลึกถึงกัน” ^{๒๔} เพราะการฟังอย่างลึกซึ้งในลักษณะของการฟังอย่างปราศจากอคติ ไม่พยายามที่จะตัดสิน ไม่พยายามจะประเมินค่าสิ่งที่ฟังว่าผิดหรือถูก ฟังโดยไม่มีความลำเอียงเพราะชอบ เพราะไม่ชอบ เพราะหลง เพราะกลัว ฟังอย่างลึกซึ้ง เปิดใจรับฟังประกอบด้วยใจที่มีความเมตตาต่อกัน ซึ่งในพระพุทธศาสนาได้มีหลักธรรมคำสอนที่ช่วยเกื้อหนุนให้สังคมยอมรับฟังความคิดเห็นซึ่งกันและกัน เพื่อความปรองดองสามัคคีกัน ดังที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ใน สารณียธรรมสูตร ^{๒๕} ดังนี้

^{๒๔} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๕๔/๕๙-๖๐. ดูเทียบ อัง.ฉก. (ไทย) ๒๒/๑๑-๑๒/๔๒๖-๔๒๗. วิ.ป. (ไทย) ๘/๒๗๔/๓๖๘-๓๖๙, ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๒๔/๓๒๑-๓๒๒, ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๙๒/๕๓๑-๕๓๒, อัง.ฉก. ๒๒/๑๑-๑๒/๔๒๖-๔๒๘.

^{๒๕} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๒๔/๓๒๑-๓๒๒, อัง.ฉก. (ไทย) ๒๒/๑๒/๔๒๗-๔๒๘.

(๑) ตั้งมั่นเมตตาทายกรรม หมายถึง การมีพฤติกรรมทางกายที่ประกอบด้วยเมตตา คือ จะทำอะไรเกี่ยวกับผู้อื่น ก็ทำด้วยเมตตา แสดงไมตรีและความหวังดีต่อเพื่อนร่วมงาน ร่วมกิจการ ร่วมชุมชน แสดงออกในรูปของการช่วยเหลือผู้อื่นด้วยการชวนช่วยในกิจธุระต่างๆ ของผู้อื่นด้วยความเต็มใจ ในทางที่ถูกต้องชอบธรรมแสดงอาการกิริยาสุภาพ เคารพนับถือกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง เช่น ช่วยยกของหนัก ช่วยถือของในรถประจำทางเมื่อตนได้ที่นั่งแล้ว ช่วยเหลือการงานของผู้อื่นตามโอกาสอันควร

(๒) ตั้งเมตตาจริกรรม หมายถึง การมีพฤติกรรมทางวาจาที่ประกอบด้วยเมตตา คือ เมื่อจะพูดก็พูดด้วยเมตตา เช่น ช่วยบอกแจ้งสิ่งที่เป็นประโยชน์ ช่วยอบรม แนะนำตักเตือน สอนคุณความดีแก่ผู้อื่น กล่าววาจาสุภาพ พูดตักเตือนเมื่อเขามีทำที่ว่าจะดำเนินชีวิตไปในทางที่ผิด แม้จะดูว่ากล่าวรุนแรงกันบ้างก็ให้ทำด้วยอาศัยเมตตา แสดงความเคารพนับถือกันทั้งต่อหน้าและลับหลัง

(๓) ตั้งเมตตาเมโนกรรม หมายถึง การมีพฤติกรรมทางใจที่ประกอบด้วยเมตตา คือ จะคิดอะไรก็คิดด้วยเมตตา ไม่คิดพยาบาทไม่คิดเบียดเบียน พยายามอบรมจิตใจของตนให้คุ้นกับเมตตา มีเมตตาปราณีแนบสนิทยู่กับใจเสมอผู้ใด ทำอะไรด้วยเมตตา พูดด้วยเมตตา มองกันในแง่ดี มีหน้าตายิ้มแย้มแจ่มใสต่อกัน และคิดอย่างมีเมตตาอยู่เสมอ แล้วผู้นั้นย่อมเป็นที่รักที่พอใจของผู้อื่น เป็นคนมีเสน่ห์ประจำตัวใครเข้าใกล้ก็อบอุ่นมีความสุขชื่นบาน รู้สึกปลอดภัย

(๔) สาธารณโภคี ได้มาแบ่งกันกินใช้ คือ แบ่งปันเฉลี่ยลาภผลที่ตนได้มาโดยชอบธรรม แม้เป็นของเล็กน้อยก็แจกจ่ายให้ได้มีส่วนร่วมใช้สอยให้แก่ผู้อื่นตามสมควร ไม่หวงแหนไว้บริโภคนแต่ผู้เดียว เป็นการฝึกใจให้รู้จักเสียสละ ไม่เห็นแก่ตัว ความเสียสละเป็นคุณธรรมพื้นฐานของผู้ที่อยู่ร่วมกันในสังคม และเป็นเครื่องผูกมิตรผูกน้ำใจไว้ด้วยการให้ การช่วยเหลือเอื้อเฟื้อกัน ทำให้เกิดรักใคร่สนิทสนมเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน

(๕) สีสามัญญตา ประพตฺติให้ตีเหมือนเขา หมายถึง การพัฒนาตนให้มีศีลที่บริสุทธิ์เสมอกับเพื่อนพรหมจรรย์ คือ มีความประพฤติสุจริตดีงามอย่างเดียวกับผู้อื่น ไม่ประพฤติตนให้เสื่อมเสียอันเป็นเหตุให้เป็นที่รังเกียจของผู้อื่นและเสื่อมเสียแก่หมู่คณะ เคารพกฎเกณฑ์ระเบียบของสังคม

(๖) ทิฏฐีสามัญญตา ปรับความเห็นเข้ากันได้ หมายถึง การพัฒนาตนให้มีทิฏฐิที่เป็นไปเสมอกับเพื่อนพรหมจรรย์ คือ เคารพรับฟังความคิดเห็นกันจะต้องมีความเห็นที่ดีงามเสมอเหมือนกับผู้อื่นในสังคมเดียวกัน มีความเห็นชอบร่วมกันในข้อที่จะนำไปสู่การจัดปัญหา ตกลงกันได้ในหลักการสำคัญ ยึดถืออุดมคติ หรือจุดหมายสูงสุดอันเดียวกัน มิใช่เป็นความเห็นที่ก่อให้เกิดปัญหา ต้องยอมรับความคิดเห็นของคนหมู่มากแม้จะไม่ถูกใจก็ตาม

จะเล็งเห็นได้ว่าพระองค์ทรงย้ำว่า “แนวคิดดังกล่าว จะทำให้เป็นที่รัก เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อการอนุเคราะห์ซึ่งกันและกัน เพื่อความไม่วิวาท เพื่อความสามัคคี เพื่อความเป็นอันเดียวกัน”^{๒๖} ประเด็นที่น่าสนใจคือ หลักการนี้เอื้อต่อการทำให้เกิดกระบวนการ “พุทธสานเสวนา” อย่างยิ่ง

จากการวิเคราะห์ชุดความคิดสาราณียธรรมพบว่า “เป็นการสร้างภาวะสันติในการฟังจากภายในสู่ภายนอก” ในแง่ของการสร้างความสัมพันธ์ (Relationship) ถือได้ว่าเป็น “หัวใจ”

^{๒๖} ความเป็นอันเดียวกัน หมายถึง ความเป็นเอกภาพ ไม่ก่อความแตกแยก ม.ม.อ. ๒/๔๙๒/๓๐๒, อ.ญก.อ. ๓/๑๒/๑๐๔.

ประการหนึ่งของ “พุทธสานเสวนา” ซึ่งผู้วิจัยได้ไปปรับใช้ในชุมชนบ้านหนองไผ่ ต่อการสร้าง ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนได้เป็นอย่างดี จึงถือได้ว่าชุดกิจกรรม “สาราณียธรรม” เป็นกิจกรรม แห่งความรักและความสามัคคี มาปรับใช้กับการสร้างความสามัคคีในชุมชนบ้านหนองไผ่ ซึ่ง ประกอบด้วย (๑) เมตตาโมกขกรรม การคิดถึงกันด้วยความรัก คิดถึงส่วนดีของกันและกัน (๒) เมตตา วจีกรรม การพูดจาด้วยถ้อยคำดี ๆ ไม่ซ้ำเติมกัน (๓) เมตตากายกรรม การแสดงออกทางกายด้วยการ งดเว้นการทำร้าย ไม่ใช้ความรุนแรง ไม่เบียดเบียนสร้างความทุกข์ให้คนอื่น เอาใจเขามาใส่ใจเรา และ เกื้อกูลช่วยเหลือซึ่งกันและกัน (๔) สาธารณโภคี การกระจายผลประโยชน์อย่างเท่าเทียมกัน (๕) มี ความเท่าเทียม โดยไม่เลือกปฏิบัติ (๖) มีความเห็นอกเห็นใจต่อกันซึ่งหากทำได้ประชาชนจะเกิดความรัก ความสามัคคี และห่วงแหน ร่วมกันปกป้องพิทักษ์คุ้มครองผลประโยชน์ของส่วนรวม จึงถือได้ว่า หลักธรรมดังกล่าวเป็นกระบวนการที่ว่าด้วยการปรับทัศนคติ และปรับท่าทีเกี่ยวกับกระบวนการทัศน์ให้ “ยืดหยุ่น” (Flexibility) และไม่แข็งตัวจนเกินไปก็เป็นอีกแนวทางหนึ่งเช่นเดียวกันที่ช่วยสร้าง บรรยากาศของความ “สามัคคี” ให้เกิดขึ้น

๔.๖ สรุป

แนวทางในการประยุกต์ใช้พุทธสานเสวนาระหว่างแนวคิดทฤษฎีการสานเสวนาทาง ตะวันตกกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเพื่อจัดการกับความขัดแย้ง โดยมุ่งเน้นที่จะเปิดพื้นที่ในการ พูดคุยกับฟังอย่างตั้งใจด้วยสติสมาธิให้เกิดปัญญา ลดอคติอันเกิดจากผลของความขัดแย้งการไม่ฟังกัน เพื่อที่จะสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างผู้เข้าร่วมกระบวนการควบคู่กับหลักพรหมวิหารธรรม หัวใจ สำคัญของกระบวนการสานเสวนาคือ การเปิดโอกาสให้มีการฟังอย่างลึกซึ้ง (deep listening) เป็น การฟังเพื่อเข้าใจความหมาย การสานเสวนานี้เป็นความกระหายอยากรู้อย่างใจจดใจจ่อ (suspension) ซึ่งเกี่ยวข้องกับ “ความตั้งใจฟัง” (active listening) ในการสำรวจหาความหมายของ ผู้พูดเป็นความคิดที่ว่า ถ้าผู้พูดมีความตั้งใจที่กล่าวถึงสิ่งใดสิ่งหนึ่งด้วยอารมณ์ความรู้สึก พร้อม ๆ กับ เสนอความคิดอันใดอันหนึ่ง และผู้พูดยังคงรักษาความตั้งใจ ในการกล่าวถึงสิ่งนั้นต่อไป กระบวนการ ของความคิดจะดำเนินไปได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น นั่นคือ ทั้งผู้พูดจะสามารถเข้าใจความหมายของสิ่งที่ตนพูด และผู้ฟังอาจเข้าใจสิ่งที่ตนได้ยินอย่างลึกซึ้งมากขึ้น นั่นหมายถึงทั้งการพูดและการฟังต้องมี “โยนิโส มนสิการ”

กล่าวโดยสรุปการประยุกต์พุทธสานเสวนาโดยเน้นที่กระบวนการรับรู้ของมนุษย์เป็นหลัก หรือที่เรียกว่า “อายตนะ” ทั้งอายตนะภายในและภายนอก ตลอดจนถึงในการหยิบยกชุดหลักธรรม มาใช้ส่งเสริม ต่อวิธีการสร้างความปรองดอง สามัคคี สมานฉันท์ ถือเป็นการประยุกต์ที่ผู้วิจัยพิจารณา จากกระบวนการวิจัยแล้วว่าเป็นการประยุกต์ที่สอดคล้องกับบริบทของสังคมปัจจุบันได้ กระบวนการใน แบบประยุกต์นี้อาจจะไม่สามารถแก้ปัญหาได้ทันทีทันใด แต่นำไปสู่การแก้ไขปัญหาที่เรื้อรังได้ ซึ่ง จะต้องจัดให้มีการพุทธสานเสวนาด้วยการฟังอย่างลึกซึ้งอย่างสม่ำเสมอ เพื่อเป็นการพัฒนาทักษะการ ฟังการเรียนรู้ระดับบุคคลเพื่อให้เกิดปัญญาอย่างต่อเนื่อง เพื่อเป็นการยกระดับจิตใจที่สูงขึ้นตาม หลักการของพระพุทธศาสนา และเพื่อการนำมาสู่ความสุขความสงบสันติต่อสังคม

บทที่ ๕

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

๕.๑ บทสรุป

จากการศึกษาพุทธศาสนเสวนาสร้างความสามัคคีระหว่างวัดกับชุมชน ศึกษาชุมชนบ้านหนองไผ่ จังหวัดกาญจนบุรี ผู้วิจัย สรุปได้ดังนี้

การศึกษาวิเคราะห์แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับ “พุทธศาสนเสวนา” โดยศึกษาจากทฤษฎีแนวคิดจาก “การสานเสวนา” ตลอดจนถึงแนวคิดในพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎกและอรรถกถา เพื่อเป็นแนวทางศึกษาการประยุกต์ใช้กับสภาพสังคมปัจจุบัน ในการศึกษาวิเคราะห์ประเด็นต่าง ๆ เพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์นั้น ผู้วิจัยได้ใช้แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับ “สานเสวนา”(Dialogue) มา เพื่อเป็นกรอบในการศึกษาวิเคราะห์ ซึ่งแนวคิดสานเสวนาเป็นแนวคิดที่ว่าด้วยเรื่องของการฟังเพื่อหาความหมายและการมีส่วนร่วมกับผู้พูด และเพื่อให้เกิดการยึดเหนี่ยวที่นำไปสู่ความสัมพันธ์กันและกันระหว่างผู้พูดกับผู้ฟัง หรือระหว่างคู่สนทนา หรือเป็นการฟังเพื่อค้นหาค้นหาตนเอง หรืออาจกล่าวได้ว่าเป้าหมายของการสานเสวนาเป็นการฟังเพื่อให้เกิดความรู้ที่แท้จริงประกอบกับหลักคิด แนวทางปฏิบัติที่นำหลักธรรมเข้าไปประกอบด้วยแล้ว จึงเป็นการสานเสวนาที่ยกระดับจากการฟังต่างจากโดยทั่วไป หรือที่เรียกว่าการฟังอย่าง “สัมมาทิฐิ”

หลักการสำคัญของการสานเสวนา เป็นการยอมรับในความ เสมอภาค ไม่พูดคุยกันอย่างเร่งรีบ ทำให้แต่ละคนมีเวลาครุ่นคิดอย่างสุขุม ทำให้เกิดความคิดคำถามใหม่ ๆ ที่มีค่ามากกว่าคำตอบ และความรู้เหล่านี้ก็คือพลังที่เกิดขึ้นอย่างอิสระตามธรรมชาติ เป็นการคิดร่วมกันเพื่อแสวงหาปัญญาญาณ (intuitive knowledge) ที่ไม่อาจเกิดขึ้นด้วยวิธีการพูดคุยโต้เถียงหักล้าง แต่ได้มาด้วยการเปิดใจตนเองรับฟังเสียงของคนอื่น เพื่อให้เสียงเหล่านั้นเข้าไปอยู่ในตนเอง

ลักษณะของแนวคิดการสานเสวนา คือ (๑) การฟังซึ่งกันและกัน (๒) การฟังอย่างตั้งใจ (๓) การฟังอย่างลึกซึ้ง ทั้ง ๓ หลักการนี้นำไปสู่ความเข้าใจ (understanding) ที่ถูกต้อง เป็นวิธีการสร้างการยอมรับ ความมั่นใจ ทำให้เกิดความเข้าใจตนเอง สร้างความไว้วางใจซึ่งกันและกัน มีจุดยืนที่ชัดเจน กล้ายอมรับความแตกต่างเพื่อเรียนรู้ ให้ความเคารพความคิดเห็นของผู้อื่น โดยปราศจากความถือคติและวาระซ่อนเร้น เพื่อนำไปสู่การพัฒนาให้บุคคลเข้าใจตนเองและผู้อื่นเพื่อเป็นการฟังที่ยกระดับจิตใจนำไปสู่การฟังที่เรียกว่า “ปัญญา” (Wisdom) ซึ่งจะเป็นเครื่องมือชิ้นสำคัญในการสร้างความสงบสันติ

ในมุมมองของพระพุทธศาสนา การฟังด้วย ความตั้งใจอย่างแนบคาย(โยนิโสมนสิการ) โดยปราศจากอคติ ไม่วิพากษ์วิจารณ์ และเข้าถึงแก่นสาระของธรรมด้วยการฟังอย่างลึกซึ้ง ทำให้บุคคลพัฒนาสติปัญญา ความรู้ อาจกล่าวได้ว่าการฟังที่เรียกว่าการฟังอย่างลึกซึ้งนั้นถือเป็นจุดเริ่มต้นของปัญญาสำหรับบุคคลทั่ว ๆ ไป ที่จะนำเข้าสู่วิถีปฏิบัติ เพื่อให้การฟังอย่างลึกซึ้งนั้นถูกต้องตามหลักที่จะเป็นสัมมาทิฐิ (ปัญญาอันเห็นชอบ) เมื่อเริ่มต้นมีความเห็นถูกต้องแล้ว ก็จะเป็นปัจจัยที่

นำไปสู่เป้าหมายหรือจุดหมายที่สูงกว่าปัญญาก็คือ ความหลุดพ้นจากทุกข์ (นิพพาน) โดยมี ปรโตโฆสะและโยนิโสมนสิการ เป็นปัจจัยที่สำคัญในการฟังอย่างลึกซึ้ง เพราะปรโตโฆสะและโยนิโสมนสิการ เป็นปัจจัยให้เกิดสัมมาทิฐิ เนื่องจากสัมมาทิฐิ เป็นประธานของมรรคทั้ง ๘ เมื่อสัมมาทิฐิไม่มี หรือทิฐิไม่สัมมาแท้แล้ว เพราะฉะนั้นในการปฏิบัติมรรคทั้ง ๘ ก็ไม่มีผล เพราะประธานผิดตั้งแต่ต้น ดังนั้น สัมมาทิฐิ ปัญญาอันเห็นชอบ จะต้องมิ ปรโตโฆสะ และโยนิโสมนสิการ ๒ ข้อนี้ จึงเป็นปัจจัยส่วนสำคัญที่จะนำมาซึ่งปัญญาที่เกิดจากการฟังอย่างลึกซึ้ง พร้อมกับหลักธรรมที่เป็นองค์ประกอบในการ ฟัง ๓ ประการ คือ ประการที่ ๑ สติ สติเป็นตัวคุมของการฟังทั้งหมด ทำให้การฟังนั้นได้สาระทั้ง ระดับกายภาพ ระดับจิตใจ และระดับวิญญาณของเรื่องและของบุคคลผู้พูด ประการที่ ๒ โยนิโสมนสิการ ซึ่งเป็นตัวการทำหน้าที่ทางปัญญาให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ และเป็นธรรมที่ใช้ในการ ดำเนินชีวิตได้ตลอดเวลา ทั้งในการรับรู้ การสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับ การปฏิบัติต่อสิ่งทั้งหลายและประการ ที่ ๓ อคติธรรม โดยผู้ฟังปราศจากความมีอคติ เพราะชอบหรือไม่ชอบ แต่การฟังนั้นเป็นปกติ ฟังจน จบกระบวนการของความที่กำลังฟังอยู่ โดยมีอคติธรรมเป็นสื่อกลางที่ให้การฟังประสบความสำเร็จ

จากหลักวิธีคิดตามแนวทางของพระพุทธศาสนา สามารถนำมาประยุกต์ปรับใช้กันได้ อย่างสอดคล้อง กับการฟังด้วยวิธีการสานเสวนาเป็นกระบวนการกลุ่มในการจัดการกับความขัดแย้งที่ อาศัยบุคคลที่สามช่วยทำหน้าที่อำนวยให้เกิดการพูดคุยสนทนากันระหว่างกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้อง ในสถานการณ์ความขัดแย้งที่มีความตึงเครียดทางอารมณ์เป็นส่วนประกอบใหญ่ โดยมุ่งเน้นที่จะลด อคติอันเกิดจากผลของความขัดแย้ง และสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างผู้เข้าร่วมกระบวนการ หัวใจ สำคัญของกระบวนการสานเสวนาคือ การเปิดโอกาสให้มีการฟังอย่างลึกซึ้ง (deep listening) เป็น การฟังเพื่อเข้าใจความหมาย การสานเสวนานี้เป็นความกระหายอยากรู้เรื่องอย่างใจจดใจจ่อ (suspension) ซึ่งเกี่ยวข้องกับ “ความตั้งใจฟัง” (active listening) ในการสำรวจหาความหมายของ ผู้พูดเป็นความคิดที่ว่า ถ้าผู้พูดมีความตั้งใจที่กล่าวถึงสิ่งใดสิ่งหนึ่งด้วยอารมณ์ความรู้สึก พร้อม ๆ กับ เสนอความคิดอันใดอันหนึ่ง และผู้พูดยังคงรักษาความตั้งใจ ในการกล่าวถึงสิ่งนั้นต่อไป กระบวนการ ของความคิดจะดำเนินไปได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น นั่นคือ ทั้งผู้พูดจะสามารถเข้าใจความหมายของสิ่งที่ตนพูด และผู้ฟังอาจเข้าใจสิ่งที่ตนได้ยินอย่างลึกซึ้งมากขึ้น

จากเบื้องต้นแนวทางประยุกต์การใช้ “พุทธสานเสวนา” ศึกษาจากกรอบแนวคิดของ การสานเสวนาหรือที่เรียกว่าการทำ dialogue คือ กระบวนการมีส่วนร่วมที่เน้นการฟัง อย่างลึกซึ้ง และการทำความเข้าใจซึ่งกันและกันของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกฝ่าย ซึ่งเป้าหมายของกระบวนการสาน เสวนา ไม่จำเป็นต้องให้ได้ทางออกในการแก้ปัญหาทุก ๆ ครั้งในทันที แต่การสานเสวนาทำให้ทุกฝ่าย เกิดความรู้สึกหรือมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน เป้าหมายหรือผลสำเร็จของการสานเสวนาอาจไม่ใช่เพื่อ ค้นหาข้อยุติและนำไปสู่การตัดสินใจหรือการปฏิบัติได้ในทันที แต่เพื่อต้องการทำให้เกิดความเข้าใจ ร่วมกันอย่างแท้จริงต่อประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้น ซึ่งปัญหาเหล่านั้นมีความสลับซับซ้อนมากขึ้นทุกวัน โดยการสานเสวนาจะเน้นการฟังซึ่งกันและกันเพื่อทำความเข้าใจในประเด็นที่ยังไม่เข้าใจกันเป็น กระบวนการที่เปิดโอกาสให้บุคคลหรือกลุ่มต่างๆ ที่มีความคิด ความเชื่อ จุดยืนต่างกัน มีโอกาสพบปะ พูดคุยแสดงความรู้สึก ฟังเงื่อนไขปัจจัยของกันและกันอย่างลึกซึ้ง เพื่อเข้าใจกันอย่างเห็นอกเห็นใจ มากขึ้น การฟังเพื่อเห็นอกเห็นใจและเข้าใจกันนั้นต้องมองข้าม “กรอบอ้างอิง” ของตน เพื่อเปิด โอกาสให้เกิดการเรียนรู้ พัฒนาและเข้าใจสถานการณ์ กระทั่งอาจเปลี่ยนแปลงความเข้าใจผิด ความ

ขัดแย้งไปเป็นความเข้าใจและเห็นใจกันมากขึ้น ด้วยตระหนักถึงความสำคัญของการสานเสวนา ที่จะเป็นทางเลือกทางหนึ่งของการเสริมสร้างความเข้าใจ ความปรองดองสามัคคี เพื่อลดปัญหาความขัดแย้ง ในความเชื่อพื้นฐานที่ว่า กระบวนการสานเสวนาสามารถนำมาปฏิบัติใช้ได้จริงในชีวิตประจำวัน และเป็นทางเลือกที่สำคัญในรูปแบบของ “สันติวิธี” ในการลดปัญหาความขัดแย้ง เพื่อเสริมสร้างความชอบธรรม การมีส่วนร่วม กระทั่งสามารถพัฒนา สู่สังคมที่เข้าใจกัน สงบสุข และยั่งยืน

“พุทธสานเสวนา” ที่ผู้วิจัยนำเสนอนี้ เป็นวิธีการประยุกต์ใช้ในการจัดการสานเสวนาจากการฟัง ซึ่งมีข้อแนะนำเกี่ยวกับแนวทางการทำสานเสวนา ในการประยุกต์หลักการของพระพุทธศาสนามาใช้ประโยชน์กับการพัฒนาสร้างความสามัคคีของ “ชุมชนบ้านหนองไผ่” ในท่ามกลางสถานการณ์ของความขัดแย้ง ซึ่งเป็นการประยุกต์หลักการของพระพุทธศาสนาและการสานเสวนา ด้วยชุดวิธีที่เรียกว่า “พุทธสานเสวนา”

ดังนั้นในการส่งเสริมการประยุกต์ใช้ “พุทธสานเสวนา” ในชุดวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้นำเสนอแนวทางการจัด “พุทธสานเสวนาเพื่อสร้างความสามัคคีระหว่างวัดกับชุมชนบ้านหนองไผ่ จ. กาญจนบุรี” ด้วยการ “ประยุกต์การฟังที่ใช้ในระดับภายในจิตใจและภายนอกจิตใจ”

จากสภาพปัญหาการขาดความสามัคคีของชุมชนบ้านหนองไผ่ ผู้วิจัยจึงนำเสนอรูปแบบการประยุกต์ใช้แนวคิดที่ผู้วิจัยได้ศึกษาที่เรียกว่า “พุทธสานเสวนา” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อที่จะนำแนวคิด “พุทธสานเสวนา” มาประยุกต์ใช้กับชุมชนบ้านหนองไผ่ จากปัญหาของการขาดความสามัคคีอันเนื่องมาจากการไม่ฟังกันระหว่างวัดกับชุมชนบ้านหนองไผ่

จากลักษณะของความขัดแย้งที่กล่าวมา ในมุมมองของพระพุทธศาสนา ในเรื่องของความขัดแย้ง ซึ่งพระพุทธองค์ได้ทรงแสดงในเรื่องของ สีสสามัญญตา และ ทิฏฐิสามัญญตา กล่าวคือ พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงข้อปฏิบัติที่จะให้เกิดความสามัคคีปรองดองกันในระหว่างเพื่อนพรหมจารี อันจะยังความสันติสุขให้เกิดมีและเจริญขึ้นได้จริง คือ ความเป็นผู้มีศีลที่บริสุทธิ์ สมบูรณ์ เสมอกัน ชื่อว่า สีสสามัญญตา ทั้งต่อหน้าและลับหลัง ถ้าในหมู่คณะผู้ประพฤติปฏิบัติพรหมจรรย์ด้วยกัน มีผู้ศีลอยู่ร่วมกับหมู่คณะมากเพียงไร ย่อมเป็นที่รังเกียจของผู้มีศีลมากเพียงนั้น และเพราะเหตุนี้ความขัดแย้งแตกร้าวก็น่าจะเกิดขึ้นได้มากเพียงนั้น และความเป็นผู้มีทิฏฐิ คือ ความเห็นซึ่งประเสริฐอันจะนำไปสู่ความพ้นทุกข์โดยชอบเสมอกัน กล่าวคือ ความสอดคล้องกัน ไม่ขัดแย้งถึงขั้นทะเลาะวิวาทบาดหมางกัน นี้ชื่อว่า ทิฏฐิสามัญญตา ซึ่งกล่าวโดยทั่วไปแล้วมนุษย์นั้นย่อมมีความเห็นแตกต่างกันได้ เพราะบุคคลที่อยู่ร่วมกันในสังคมที่ดำเนินชีวิต และทำกิจการร่วมกัน ต่างขาดสีลสามัญญตา คือ ขาดความเป็นผู้มีศีลเสมอกัน และขาดทิฐิสามัญญตา คือ ขาดความเห็นที่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรมเสมอกัน จึงทำให้เกิดความขัดแย้งกันไม่ยอมฟังซึ่งกันและกัน

เมื่อก้าวโดยสรุปแล้วจะเห็นได้ว่า ปัญหาของการไม่ยอมฟังกันเกิดมาจากความขัดแย้ง โดยความขัดแย้งสามารถแบ่งออกเป็น ๒ ลักษณะ กล่าวคือ ความขัดแย้งภายใน (internal conflict) เป็นความขัดแย้งในแง่ความคิด ความรู้สึก คุณค่า และรสนิยมที่แตกต่าง และความขัดแย้งภายนอก (external conflict) เป็นความขัดแย้งที่เกิดจากความสัมพันธ์ ผลประโยชน์ ข้อมูล โครงสร้างทางสังคมที่แตกต่างกัน

ดังนั้นจึงเป็นการประยุกต์การสานเสวนาด้วยการฟังเพื่อสร้างเป็นชุดวิธีชุดเดียวที่เรียกว่า “พุทธสานเสวนา” จะต้องดำรงอยู่ในหลัก ๓ ประการคือ (๑)การรักษากติกาอย่างเคร่งครัด (๒)รักษาสมาธิในการฟัง และรับรู้สมมติฐานของตนอย่างรวดเร็วพร้อมกัน (๓)วางการตัดสินหรือไม่ตัดสินจากความคิดตนเองไม่ก่อนเพราะอาจจะมีอคติอยู่ในการตัดสิน ดังนั้นในการประยุกต์ในวิจัยนี้ ผู้วิจัยขอเสนอ “การประยุกต์การฟังที่ใช้ในระดับภายในจิตใจและภายนอกจิตใจ”

ทั้งนี้ทั้งนั้นการที่จะประยุกต์ใช้หลักการฟังผู้อื่นเพื่อสร้างปัญญาจากภายในจิตใจของตนเองนั้นให้เกิดผลสำเร็จผู้ฟังจำเป็นที่จะต้องมียุทธศาสตร์ของ พรหมวิหารธรรม หลักการสำคัญของ “พรหมวิหารธรรม” นี้ประกอบไปด้วย “เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา” ชุดของแนวคิดนี้ประกอบไปด้วย “ปัญญา” คือ “สติ” หรือ การใช้สตินำขันธ์ เป็นสิ่งที่คอยพิจารณาไตร่ตรองคอยบัญชาการอยู่เบื้องหลังแนวคิดดังกล่าว หลักการเหล่านี้ พระพุทธเจ้ามักจะใช้ควบคู่กันอยู่เสมอ จะเห็นว่า เมื่อพระองค์ใช้หลัก “ขันติธรรม” พระองค์ก็จะทรงมี “เมตตาธรรม” ต่อเพื่อนมนุษย์นั้น หมายถึงความใจกว้างต่อทุกคน โดยที่พระองค์ก็มักจะมิใช่หลัก “กรุณา” ควบคู่กันไปด้วย ตัวอย่างที่ชัดเจนคือ “พระคุณทั้งสาม” ของพระองค์ ได้แก่ “พระบริสุทธิคุณ พระกรุณาคุณ และพระปัญญาคุณ”

แต่สิ่งสำคัญที่จำทำให้การพัฒนาด้านจิตใจทั้งภายในและภายนอก ของผู้พูดผู้ฟังในการใช้ “พุทธสานเสวนา” จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมียุทธศาสตร์ที่ทำให้ระลึกลึถึงกัน ก็คือหลัก “หลักสารณียธรรม” หมายถึง “ธรรมเป็นเหตุ หรือเป็นที่ตั้งแห่งการระลึกลึถึงกัน” เพราะการฟังอย่างลึกซึ้งในลักษณะของการฟังอย่างปราศจากอคติ ไม่พยายามที่จะตัดสิน ไม่พยายามจะประเมินค่าสิ่งที่ฟังว่าผิดหรือถูก ฟังโดยไม่มีความลำเอียงเพราะชอบ เพราะไม่ชอบ เพราะหลง เพราะกลัว ฟังอย่างลึกซึ้ง เปิดใจรับฟังประกอบด้วยใจที่มีความเมตตาต่อกัน ซึ่งในพระพุทธศาสนาได้มีหลักธรรมคำสอนที่ช่วยเกื้อหนุนให้สังคมยอมรับฟังความคิดเห็นซึ่งกันและกัน เพื่อความปรองดองสามัคคีกัน

จากการวิเคราะห์ชุดความคิดสารณียธรรมพบว่า “เป็นการสร้างภาวะในการฟังจากภายในสู่ภายนอก” ในแง่ของการสร้างความสัมพันธ์ (Relationship) ถือได้ว่าเป็น “หัวใจ” ประการหนึ่งของ “พุทธสานเสวนา” นอกจากนั้น กระบวนการที่ว่าด้วยการปรับทัศนคติ และปรับท่าทีเกี่ยวกับกระบวนการทัศนให้ “ยืดหยุ่น” (Flexibility) และไม่แข็งตัวจนเกินไปก็เป็นอีกแนวทางหนึ่งเช่นเดียวกันที่ช่วยสร้างบรรยากาศของความ “สามัคคี” ให้เกิดขึ้น

จากการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างหลักการสานเสวนาและหลักการพุทธศาสนาซึ่งผู้วิจัยนำมาเป็นแนวทางในการประยุกต์ใช้กับ “พุทธสานเสวนา” ความสัมพันธ์ของหลักการพระพุทธศาสนากับการสานเสวนา โดยทั้งสองมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงในกระบวนการมีส่วนร่วมที่เน้นการฟังอย่างแท้จริงโดยปราศจากอคติ มีเป้าหมาย ความรู้สึกร่วม เคารพมุมมองของทุกคน ความเสมอภาค จุดยืนชัดเจน ทำความเข้าใจซึ่งกันและกัน และผู้มีส่วนร่วมทุกฝ่าย โดยการสานเสวนาให้ความสำคัญในเรื่องของการฟังเป็นอย่างมาก เพราะถือว่าการฟังเป็นส่วนสำคัญในการที่จะทำให้ทั้งสองฝ่ายยอมฟังซึ่งกันและกัน โดยที่ไม่ต้องมีข้อสรุป หรือมีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเป็นผู้ชนะ แต่เป็นการชนะร่วมกันทั้งสองฝ่าย และการฟังจะเป็นส่วนสำคัญที่ช่วยให้กระบวนการของสานเสวนาให้ดำเนินไปได้หรือกล่าวได้ว่าการสานเสวนาเป็นการฟังเป็นการสื่อสารเพื่อพัฒนาจิตภายใน เพื่อการเรียนรู้ เพื่อการเกิดเป้าหมายร่วมกัน เพื่อสันติ เพื่อสร้างสรรค์บรรยากาศที่เปิดกว้าง เสมอภาค และเป็นมิตร การฟัง

กับการสานเสวนาจึงเป็นกระบวนการสื่อสารด้วยใจที่เมตตา เป็นการพัฒนาจาก “ภายใน” โดยก้าวผ่านความแตกต่าง ความไม่เข้าใจ ความขัดแย้ง ซึ่งแสดงออกจากภายนอก เพื่อให้ทุกฝ่ายเข้าใจและยอมรับความต่าง เพื่อตระหนักในความเหมือน เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

กล่าวโดยสรุปการประยุกต์พุทธศาสนาโดยเน้นที่กระบวนการรับรู้ของมนุษย์เป็นหลัก หรือที่เรียกว่า “อายตนะ” ทั้งอายตนะภายในและภายนอก ตลอดจนถึงในการหิวยกชุดหลักธรรมมาใช้ส่งเสริม ต่อวิธีการสร้างความปรองดอง สามัคคี สมานฉันท์ ถือเป็นการประยุกต์ที่ผู้วิจัยพิจารณาจากกระบวนการวิจัยแล้วว่าเป็นการประยุกต์ที่สอดคล้องกับบริบทของสังคมปัจจุบันได้ กระบวนการในแบบประยุกต์นี้อาจจะไม่สามารถแก้ปัญหาได้ทันทีทันใด แต่นำไปสู่การแก้ไขปัญหาที่เรื้อรังได้ ซึ่งจะต้องจัดให้มีการพุทธศาสนาด้วยการฟังอย่างลึกซึ้งอย่างสม่ำเสมอ เพื่อเป็นการพัฒนาทักษะการฟังการเรียนรู้ระดับบุคคลเพื่อให้เกิดปัญญาอย่างต่อเนื่อง เพื่อเป็นการยกระดับจิตใจที่สูงขึ้นตามหลักการของพระพุทธศาสนา และเพื่อนำมาสู่ความสุขความสงบสันติต่อสังคม

ดังนั้น “พุทธศาสนาเสวนา” จึงแตกต่างกับ “การสานเสวนา” จุดต่าง ความสัมพันธ์ของการฟังในหลักการของพระพุทธศาสนากับ การสานเสวนา คือ เป้าหมาย โดยเป้าหมายของการฟังเป็นการฟังเพื่อได้มาซึ่งปัญญาถือเป็นจุดเริ่มต้นของปัญญาสำหรับบุคคลทั่ว ๆ ไป การฟังจึงเป็นธรรมที่สำคัญต้องเน้นให้มาก เพื่อให้การฟังนั้นถูกต้องตามหลักที่จะเป็นสัมมาทิฐิ (ความเห็นชอบ) เมื่อเริ่มต้นมีความเห็นถูกแล้ว ก็จะเป็นปัจจัยที่นำไปสู่เป้าหมายหรือจุดหมายที่สูงกว่าปัญญาก็คือ ความหลุดพ้นจากทุกข์ ในขณะที่เป้าหมายของการสานเสวนาไม่จำเป็นต้องให้ได้ทางออกของการแก้ปัญหาทุก ๆ ครั้ง ในทันที แต่การสานเสวนาเป็นกระบวนการที่ทำให้ทุกฝ่ายเกิดความรู้สึกหรือมีความสมานฉันท์สัมพันธ์ที่ดีต่อกัน

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาพุทธศาสนาเพื่อสร้างความสามัคคีระหว่างวัดกับชุมชน ศึกษาชุมชนบ้านหนองไผ่ จังหวัดกาญจนบุรี ทำให้ผู้วิจัยได้ชุดวิธีที่เรียกว่า “พุทธศาสนาเสวนา” จากทฤษฎีแนวคิดการสานเสวนาและหลักธรรมในพระพุทธศาสนา นำไปประยุกต์ใช้เป็นกระบวนการฟังอย่าง “สัมมาทิฐิ” เป็นการพัฒนาทักษะการฟังให้เกิดปัญญาอย่างต่อเนื่องเพื่อยกระดับจิตใจที่สูงขึ้นตามหลักของพระพุทธศาสนาอันจะนำมาซึ่งความสุข ความสงบ สันติ สามัคคีต่อ ชุมชน สังคม และประเทศ ผู้วิจัยจึงเห็นว่าผลจากงานวิจัยนี้สามารถที่จะนำไปใช้เป็นชุดเครื่องมือหนึ่งในกรอบแนวคิด “พุทธสันติวิธี” ต่อไป

ประเด็นที่ผู้วิจัยยังไม่ได้ศึกษาในงานวิจัยนี้ เป็นประเด็นที่ควรค่าแก่การศึกษาเพิ่มเติมเพื่อให้งานวิจัยชัดเจนมากขึ้น

๑) นำชุดรูปแบบจากการวิจัยครั้งนี้ที่เรียกว่า “พุทธศาสนาเสวนา” ไปประยุกต์ใช้กับชุมชนบ้านหนองไผ่ เพื่อสร้างความสามัคคีปรองดองระหว่างวัดกับชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพกว่าวิธีเดิมที่เป็นการพูดคุยแบบทั่วไป

๒) นำผลการวิจัยไปใช้ในรูปแบบของเครื่องมือในการจัดการความขัดแย้งกับสภาพปัญหาความขัดแย้งในสังคมปัจจุบัน โดยอาจกำหนดเป็นหลักสูตรในสถานศึกษา หรือวิชาเลือกให้สถานศึกษานำไปทำการเรียนการสอน ให้กับนักศึกษาให้เป็นผู้รู้จักและยังเป็นการส่งเสริมในการ

ปลูกฝังหลักธรรมเพื่อป้องกันความขัดแย้งด้วยการฟังผู้อื่นด้วยเหตุและผล หรือที่เรียกว่า “สัมมาทิฐิ”

ข้อเสนอแนะในงานวิจัย

๑) ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบระหว่างผลจากการจัดการความขัดแย้งด้วยวิธี พุทธศาสนเสวนา กับ การทำศาสนเสวนาทั่วไปว่ามีผลแตกต่างกันอย่างไร

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเดปิฎก ๒๕๐๐.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๐๐.

_____. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

_____. ฎีกาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาฎีกา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วิญญาน, ๒๕๔๑.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระสูตรและอรรถกถา แปล. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๕.

_____. อภิธรรมมตตสคหปาลิยา สห อภิธรรมมตตวิภาวินีนาม อภิธรรมมตตสคหฎีกา.

พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๐.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

กมล เกาพิจิตร,ศ.ดร., มัลลิกา เกาพิจิตร, ศ.ดร. MODERN English Thai & Thai English.

กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, ๒๕๔๐.

จอม บุญตาเทศ ป. พุทธวิธีเทศนา. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อุดมศึกษา, ๒๕๐๑. จินตนา ยู

นิพันธ์ และลิลิต ศรีทรัพย์อนันต์. “การจัดการศึกษาทางการพยาบาลกับคุณภาพ

บัณฑิต”. ใน วารสารวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนีนราธิวาส. กรุงเทพมหานคร:

วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนีนราธิวาส, ๒๕๔๒.

จำนงค์ ทองประเสริฐ. พจนานุกรมไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แพรวพิทยา,

๒๕๒๘.

เดวิด โบห์ม. Dialogue :วิธีการสนทนาแบบมนุษย์สัมพันธ์และ การเปลี่ยนวิธีคิดด้วยการฟังอย่าง

ลึกซึ้ง. แปลโดย โสฬส ศิริไสย์. นครปฐม : พิมพ์โดยสำนักงานทราฟฟิค เครือข่ายการ

วิจัยบูรณาการกลุ่มน้ำ ท่าจีน-แม่กลอง คณะสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรศาสตร์

มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๘.

ประยุทธ์ หลงสมบุญ, พันตรี. พจนานุกรม มคอ-ไทย. กรุงเทพมหานคร : บริษัทธรรมสารจำกัด,

๒๕๔๖.

ปาริชาติ สุวรรณบุบผา, ผศ.ดร. คู่มือการจัดกระบวนการสานเสวนา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์

ภาพพิมพ์, ๒๕๕๓.

_____. สานเสวนา (Dialogue). มปม. : เจริญดีมั่นคงการพิมพ์, ๒๕๔๘.

_____. สานเสวนา สานใจสู่ใจ. กรุงเทพมหานคร : ควอลิตี้ อาร์ท, ๒๕๕๒.

- _____ . สืบเนื่องมาจากงานเสวนา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ภาพพิมพ์, ๒๕๕๒. ฝ่ายวิชาการบิสิต. **ฟังกิดอ่านเขียน...รวมทุกศาสตร์เพื่อทำให้คุณฉลาด** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์บิสิต, ๒๕๔๘.
- พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). **วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ปัญญา ๒๕๓๕.
- พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตโต), เสฐียรพงษ์ วรรณปก, ศ.(พิเศษ). **มณีแห่งปัญญา** กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, มปป.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตโต). **พุทธวิธีบริหาร**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.
- พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ). **ภาษาคน-ภาษาธรรม**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๓๗.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). **พุทธธรรม ฉบับขยายความ**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๖.
- _____ . **พุทธธรรม (ฉบับเดิม)**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๕. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๔.
- _____ . **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.
- _____ . **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.
- พระพุทธโฆษาจารย์. **วิสุทธิมรรค**. แปลโดย สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถระ). พิมพ์ครั้งที่ ๔, กรุงเทพมหานคร : บริษัท ประยูรวงศ์พรินต์ติ้งจำกัด, ๒๕๔๖.
- พระมหาภูติชัย (ว.วชิรเมธี). **ธรรมะสบายใจ**. พิมพ์ครั้งที่ ๙. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อมรินทร์, ๒๕๕๐.
- พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, **พุทธสันติวิธี**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท 21 เซ็นจูรี่ จำกัด, ๒๕๕๔).
- พระราชวรมนี (ประยุทธ์ ปยุตโต). **ปรัชญาการศึกษาไทย**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๒๕.
- พระอัครวงศาจารย์. **สัททนีติปกรณ์ ธาตุมาลา ฉบับภูมิพล**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มูลนิธิ ภูมิพลโลกิขุ, ๒๕๒๕.
- พระอุปติสสเถระ. **วิมุตติมรรค**. แปลโดย พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตโต). พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.
- พุทธทาสภิกขุ. **อริยสัจจากพระโอษฐ์ ภาคต้น**. กรุงเทพมหานคร: การพิมพ์พระนคร, ๒๕๓๖. มนต์ชัย พินิจจิตรสมุทร, ดร. Dialogue **สุนทรียสนทนา: ศาสตร์แห่งการสร้างสรรค์สติปัญญาร่วมกันของมนุษย์**. สมุทรปราการ: บริษัท จงเจริญเทพารักษ์การพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๒.
- ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์ จำกัด, ๒๕๔๖.

วรภัทร์ ภูเจริญ, ดร. Dialogue คัดลึงสู่ใจ ไหลเป็นปัญญา. กรุงเทพมหานคร : หจก.สามลดา, ๒๕๕๒.

วันชัย วัฒนศัพท์. ความขัดแย้ง : หลักการ และเครื่องมือแก้ปัญหา. ขอนแก่น: โรงพิมพ์ศิริภรณ์ ออฟเซ็ท, ๒๕๓๗.

วารินทร์ สิ้นสูงสุด, วันทิพย์ สิ้นสูงสุด. ศิลปะการฟัง. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ สายใจ, ๒๕๔๒.

วิศิษฐ์ วังวิญญู. มณฑลแห่งพลัง ญาณทัศนะแห่งการเข้าถึงตัวตนที่แท้. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สวนเงินมีมา, ๒๕๔๘.

_____. สุนทรียสนทนา. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สวนเงินมีมา, ๒๕๔๘.

สมเด็จพระมหาธีรราช (พิมพ์ ธรรมธโร). มงคลยอดชีวิต : ฉบับสมบูรณ์. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ มิตรสยาม, ๒๕๓๘.

สมเด็จพระสังฆราช (จวน อุฏฐายีมหาเถระ). มงคลในพระพุทธศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กิตติวรรณ, ๒๕๓๘.

สมบัติ จำปาเงิน. ประทีปไทย ชุติภาษาและวรรณคดีไทย. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ที่ โอ.เอส. พรีนต์ เฮ้าส์, ๒๕๔๐.

สมภพ ชีวรัฐพัฒน์. มงคลธรรมกับคุณภาพชีวิต (มงคล ๓๘). พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร: นานาสังพิมพ์, ๒๕๔๒.

สวนิตย์ ยมาภัย, รศ.ดร. และคณะ. การใช้ภาษาไทย. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๑.

(๒) วิทยานิพนธ์ :

พระครูนิกรสุนทรกิจ (สมพงษ์ นุ่มสกุล), ศึกษาวิเคราะห์เรื่องความความสามัคคีในคัมภีร์ พระพุทธศาสนาเถรวาท, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

พระมหาบุรณะ ชาตเมธ. “การศึกษาอิทธิพลของอายตนะ(สื่อ)ที่มีต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

พระมหาสมบุรณ์ (พรรณนา). “การศึกษาวิเคราะห์บทบาทและความสำคัญของสัมมาทิฐีในการพัฒนาชีวิตตามหลักมัชฌิมาปฏิปทาในพระสูตรต้นตปิฎก”. วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต คณะศิลปศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๔.

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส. “รูปแบบการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธี: ศึกษากรณีลุ่มน้ำแม่ตาช้าง จ.เชียงใหม่”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์ดุขบัณฑิต(บัณฑิตวิทยาลัย: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

พระไพฑูริย์ ญาณวิบุโล (พิศาลวิโรภาส), ศึกษาวิเคราะห์การฟังอย่างลึกซึ้งในพระพุทธศาสนาเถรวาท, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

ชลากร เทียนส่องใจ, การเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลางเชิงพุทธ: หลักการและเครื่องมือสำหรับการจัดการความขัดแย้ง, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓).

นางสาวมุกิตา แซ่ซ่งและคณะ, รูปแบบการจัดการและการส่งเสริมความสามัคคีเพื่อความปรองดอง: สาขาเศรษฐกิจพอเพียง คณะบริหารศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, **รายงานวิจัย**, โครงการเสริมสร้างการรับรู้และการมีส่วนร่วมของพลเมืองในการปกครองท้องถิ่น ภายใต้การสนับสนุนของโครงการสะพาน และองค์กรเพื่อการพัฒนาระหว่างประเทศแห่งสหรัฐอเมริกา (คณะรัฐศาสตร์): มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, ๒๕๕๔.

อรปรียา วสุมหันต์, พุทธวิธีจัดการความขัดแย้งในทัศนะของพระไพศาล วิสาโล, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

(๓) หนังสือและบทความในอินเทอร์เน็ต :

Available from : http://contemplative-knowledge.blogspot.com/2008/02/blog-post_10.html.

Available from : <http://teeladay.spaces.live.com/Blog/cns!81D729CC2EC4E9C3!179.entry>.

Available from : <http://www.agalico.com/board/archive/index.php?t-16887.html>.

Available from : <http://pi.eng.src.ku.ac.th/mod/forum/discuss.php?d=4687>.

Available from : <http://gotoknow.org/blong/beyondkm/49735>.

Available from : <http://contemplative-knowledge.blogspot.com/2008/09/blog-post.html>.

Available from : http://www.peace.mahidol.ac.th/th/index.php?option=com_content&task=view&id=111&Itemid=155.

Available from : <http://www.thaitrainingzone.com/HrdNewsDetail.asp?id=32>.

Available from : <http://www.carefor.org/content/view/1489/153/>.

Available from : <http://www.oknation.net/blog/print.php?id=114044>.

Available from : http://contemplative-knowledge.blogspot.com/2008_04_01_archive.html.

Available from : <http://gotoknow.org/blog/beautifulmemories/105552>.

Available from : <http://www.pantown.com/board.php?id=660&area=1&name=board14&topic=783&action=view>.

Available from : <http://www.kpi.ac.th/kpith/downloads/261051/31.pdf>.

Available from : <http://surin.info:64/article.php?tid=351>.

Available from : <http://www.bbzn.net.com/scripts2/view.php?user=ppbbz&board=9&id=82&c=1&order=numtopic>.

Available from : http://bookofpooklook.blogspot.com/2006_02_01_archive.html.

Available from : http://studentaff.eau.ac.th/Q&A/know_007.php.

Available from : <http://www.kpi.ac.th/kpith/downloads/261051/32.pdf>.

Available from : <http://portal.in.th/kpipeace/pages/2425/>.

Available from : http://www.m-society.go.th/document/news/news_1306.pdf.

Available from : <http://www.technicchan.ac.th/index.php?name=knowledge&file=readknowledge&id=126>.

Available from : <http://www5.sac.or.th/downtoearthsocsc/modules.php?name=News&file=article&sid=31>.

Available from : <http://gotoknow.org/blog/buildchumphon/85519>.

Available from : <http://gotoknow.org/blog/innovator2/163099>.

๒. ภาษาอังกฤษ

(I) Books

David J. Kalupahana. **Causality : The Central Philosophy of Buddhism**. Honolulu : The University Press of Hawaii, 1975.

Swets, Paul E. **The Art of Talking So That People Will Listen**. New York, N.Y. : Simon and Schuster, 1983.

Rogers, C. R. **Empathic: An unappreciated way of being : Counseling Psychologist**. 5, 2-9, 1975.

(II) Articles internet

Available from : <http://www.colorado.edu/conflict/peace/treatment/active.html>.

Available from : http://www.thespeedtrap.com/Reflections/Heart_to_Heart/Listening listening.html1/24/2001.

Available from : <http://whatismindfulness2.wordpress.com/2008/02/27/deep-listening/>.

Available from : http://www.changingminds.org/techniques/listening/types_listening.htm.

Available from : http://www.bermanhealingarts.com/3_compassion/index.htm.

Available from : <http://www.jewishmuslimdialogue.org/Compassionate%20Listening.htm>.

Available from : http://www.selfgrowth.com/articles/what_is_deep_listening.html.

Available from : <http://teeladay.spaces.live.com/Blog/cns!81D729CC2EC4E9C3!179.entry>.

Available from : <http://www.uufairhaven.org/SermonSixteen.htm>.http://changingminds.org/techniques/listening/active_listening.htm.

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ	:	พระปลัดวิศรุต ถิรสุทธิธำรง(ตั้งใจ)
เกิด	:	วันเสาร์ ที่ ๒ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๒๙
ภูมิลำเนา	:	๓๘/๒๕ หมู่ ๑ แขวงหนองค้างพลู เขตหนองแขม กรุงเทพฯ
อุปสมบท	:	วันที่ ๒๓ กันยายน พ.ศ. ๒๕๕๐ ณ วัดถ้ำเขาชะอางค์ ตำบลหนองไผ่ อำเภอด่านมะขามเตี้ย จังหวัดกาญจนบุรี
การศึกษา	:	ชั้นประถมศึกษา โรงเรียนสุวกุลพิทยาสรรพ์ จังหวัดกรุงเทพฯ ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนมัธยมสาธิตสถาบันราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา จังหวัดกรุงเทพฯ ชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนจันทรประดิษฐ์รามวิทยาคม จังหวัดกรุงเทพฯ น.ธ.เอก วัดถ้ำเขาชะอางค์ ตำบลหนองไผ่ อำเภอด่านมะขามเตี้ย จังหวัดกาญจนบุรี ปริญญาตรี (พธ.บ.) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม ตำบลบ้านใต้ อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี
การทำงาน	:	เลขานุการเจ้าคณะตำบลหนองไผ่ อำเภอด่านมะขามเตี้ย จังหวัดกาญจนบุรี
ที่อยู่ปัจจุบัน	:	วัดถ้ำเขาชะอางค์ ตำบลหนองไผ่ อำเภอด่านมะขามเตี้ย จังหวัดกาญจนบุรี